ALP 1752
NI-10

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

1970 / SAUSIS - JANUARY / Nr. 1(15)

PROBLEMA EGZISTUOJA

ATSIRIBOJIMAS NUO TAUTOS?

Taip, ta problema egzistuoja ir net kaskart labiau aktualėja. Yra pas mus ne tik praktiškai tą atsiribojimą vykdančių, bet ir bandančių teoriškai jį pagrįsti. Pavyzdžiui, Vyt. Kutkus pernai ALTos suvažiavime Detroite viešai pasiūlė net rezoliuciją atsiribojimo klausimu. Jis išdėstė net atsiribojimo programą trim aiškiais punktais, nurodydamas, ką konkrečiai reikia daryti.

„Nelankyti iš pavergtos Lietuvos atsiunčiamų ansamblių, solistų, rašytojų ar muzikų koncertų, teatrų vaidinimų, menininkų parodų ir sportininkų pasirodymų...

Nevažiuoti į pavergtą Lietuvą...

Vengti susitikinėti su iš pavergtos Lietuvos atsiunčiamais pareigūnais mokslininkų, rašytojų, kunigų, menininkų ar kieno kitų nekaltu vardu...“

Tiesa, po tokių paraginimų jis dar prideda po sakinį „kol mes su savo parengimais negalėsime laisvai lankytis savo tėvynėje“ ir t. t. Žodžiu, V. Kutkus nori lygybės. Bet ką daryti, jei okupantas mūsų sąlygų nepriima ir gal dar ilgai nepriims? Tada, anot Kutkaus, reikia totaliai atsiriboti nuo Lietuvos žmonių, net nuo giminių — brolių ir seserų, nes daugumas jų yra vienokie ar kitokie pareigūnai. Negalėdami pasiekti okupanto, turėtume savo ietis nukreipti prieš savo brolius ir pyktį išlieti ant jų.

PIRMASIS ATSIRIBOJIMO ARGUMENTAS

Nors V. Kutkaus rezoliucija ir nebuvo suvažiavime priimta, tačiau ji buvo pagerbta tuo, kad ją buvo leista skaityti, o dabar ji praktiškai vykdoma, ir ne kieno kito, o aukščiausių veiksnių. Pernai rudenį ALTa ir VLIKas paskelbė pareiškimus, draudžiančius lankytis Ed. Kaniavos koncertuose, nes jis esąs „okupantų agentas“, o koncerto tikslas „politinė klasta“.

O toji klasta esanti tokia. Kai JAV vyriausybė pamatys, kad išeiviai mielai bendrauja su savo tautiečiais iš Lietuvos, tai padarys išvadą, kad išeiviai (jau Amerikos piliečiai) labai patenkinti esama padėtimi Lietuvoje, o tada ir Amerika pasidarys patenkinta ta padėtimi ir Lietuvos aneksijos nepripažinimo atsisakys. Tokie motyvai keliami minėtame Vliko pareiškime. Plg. dar V. Vaitiekūno, *Bendravimas su Lietuva*, 23-24 psl.

Tokių samprotavimų logika tikrai originali, sakytume, grynai lietuviška. Tik palyginkim du atvejus. JAV-ės visą laiką visam pasauliui skelbia, kad Pietų Vietname ji gali leistis į visokius kompromisus taikai pasiekti, išskyrus vieną dalyką — neatsisakys nuo tautos laisvo apsisprendimo pagerbimo. Čia kompromisų nebus. Tačiau Lietuvos atveju, anot mūsų veiksnių, Amerika elgsis kitaip — ji nepaisys tautos apsisprendimo, o žiūrės, kaip elgiasi būrelis Amerikos piliečių, kurie yra kilę iš Lietuvos. Kai Amerikos valdžia pamatys, kad išeiviai mielai lankosi Lietuvos solistų koncertuose, tai net nesiklaus jų nuomonės, o vien iš to „konkliudentinio“ veiksmo padarys atitinkamas išvadas. Kokias išvadas? Ogi štai kokias (anot veiksnių): jei jūs bendraujat su pavergtais tautiečiais, tai tuo pačiu pasirodot, kad esat patenkinti jų pavergimu ir jų pavergėjais, ir jeigu esat patenkinti, tai ir mes būsim patenkinti ir jų pavergimą pripažinsime. Volenti not fit injuria. Visa tai skamba gana komiškai ir iš tikrųjų būtų komiška, jei šitaip argumentuotų koks Kutkus, Butkus ar Dutkus. Bet kai šitaip samprotauja mūsų veiksniai, kurie pageidauja, kad visi taip galvotų ir elgtųsi, kaip jie, gaunasi gana liūdnas komizmas. Liūdnas dėl to, kad čia koks nors kompromisas vargiai įmanomas.

ANTRASIS ATSIRIBOJIMO ARGUMENTAS

Šitaip atrodo pirmas argumentas už atsiribojimą. Bet yra dar ir antras. Jis skamba maždaug taip: bendravimas su tauta nereikalingas, nes nei išeiviai tautai, nei tautiečiai išeiviams nieko gero duoti negali. Mes lietuvių patriotizmo tėvynėje bendraudami nesustiprinsime, nes jie ir be mūsų pagalbos yra patriotai, o jų pagalba mums irgi nereikalinga, nes, anot vieno politiko, „emigracijos gyvybė visų pirmiausia priklauso ne nuo fizinio ryšio su kamienu, bet nuo pačios emigracijos valios... Jokiam laisvam krašte tokio pavojaus nė vienam lietuviui nėra. Tad tautinė emigracijos gyvybė yra pačios emigracijos valioje“. (A. Kasulaitis, *Naujienos*, 69.V.15).

GYVENIMO ARGUMENTAS GI TOKS

Šitaip kalba politikai. O štai kaip kalba tėvai ir pedagogai. Jie teigia, kad vaikai namie ir paskui lituanistinėse mokyklose pramoksta lietuviškai skaityti ir rašyti, pramoksta vieną kitą dainelę padainuoti ir tautinį šokį sušokti, bet baigę mokyklą apie Lietuvą labai nedaug ką težino ir, kas svarbiausia, ja nesidomi. Kodėl? Tur būt todėl, kad mokslas apie Lietuvą tėra gryna abstrakcija, viskas gauta iš knygų, o abstrakcijos, kaip žinoma, nedaug ką domina. Kai vienas mokytojas Cicero mieste bandė žinias apie Lietuvą truputį sukonkretinti ir parodė vaikams dabar Lietuvoje gamintų filmų apie Nemuną, Neringą ir Maironį, tai politikas J. Vaičiūnas *Naujienose* pasipiktinęs sušuko, kad tai skandalas, vaikų žalojimas, nes, pasižiūrėję tokių filmų, jie padarys štai kokią išvadą: „okupantas geras... Kaip gražu Lietuvoje. Ir tai pavergėjo nuopelnas. Jis tokią Lietuvą padarė“ (*Naujienos*, 69. VII. 4). Savaime suprantama, kad jei negalima rodyti dabar Lietuvoj gamintų kultūrinių filmų, tai negalima rodyti ir dabar darytų nuotraukų, skaidrių, gražiai išleistų knygų, juo labiau jų duoti skaityti, kad ir tik pasakų, nes, anot Vaičiūno, vaikai padarys išvadas, kad okupantas geras. Belieka senovė, belieka pasakoti apie tai, kas buvo. Mokytojai, žinoma, tokių argumentų vertę gerai supranta ir nesibijo dėti į mokyklinius vadovėlius ir dabartinės Lietuvos vaizdų.

Tačiau filmai, paveikslai, knygos bei plokštelės, kad ir labai naudingos priemonės lietuvybei ugdyti, su lietuvių kultūra supažindinti, jos betgi toli gražu nepakankamos išeivių jaunimui bent kiek stipriau su pačia Lietuva susieti. Politikai patriotai gal pasakys, kad tokio siejimo su pavergta tauta ir nereikia, bet tokiu atveju vėl grįžtame prie abstraktinio švietimo, prie lietuvybės puoselėjimo, atsiribojant nuo pačios Lietuvos. Matot, iškyla nauja, iki šiol niekieno nenagrinėta, netyrinėta problema — *lietuvybė be Lietuvos*. Ar tai įmanoma? Vyresnioji karta laiminga tuo, kad ji abu tuos dalykus turi — ir lietuvybę ir Lietuvą. Apie šią pastarąją ji dažnai svajoja, sapnuoja, ją širdy nešioja ir norėdama jos užmiršti negali. Bet ką vietoj Lietuvos turi mūsų jaunimas, kuris Lietuvos nėra niekad matęs? Jis turi kažkokią abstrakciją, kuri jam mažiau reiškia, negu Vietnamas, apie kurį jis daug dažniau girdi iš televizijos, spaudos ar filmų.

TAUTINĖS IŠTIKIMYBĖS IŠVADA

Išvada plaukia savaime: norint, kad mūsų jaunimas nesitenkintų lietuvių kultūros trupiniais, kad jis savo lietuviškumui rastų tvirtesnę atramą, reikia, kad jis užmegztų šiokį tokį ryšį su pačia Lietuva, su gyvais jos žmonėmis, ypač su jos jaunimu. Sakot, pavojinga? Bet pavojinga eiti į girią, kur gali žvėrys užpulti. Pavojinga plaukti jūra, nes gali audra ištikti. Pavojinga skristi lėktuvu, nes gali užsimušti. Bet girios, jūros ir skraidymo šiandien išvengti negalime ir nenorime, jų nebijome, nors nelaimių kartais ir pasitaiko. Ar ne panašiai turėtume inspiruoti ir savo jaunimą Lietuvos atžvilgiu: vykite į Lietuvą, pažinkite ją, kiek tik įmanoma. Nors pavojų gali būti, bet nebijokit, nes tik drąsieji užkariauja pasaulį — fortes fortuna adiuvat!

Kad toks sąlytis su tėvų žeme, su jos žmonėmis nėra jokia iliuzija, o psichologiškai reikšmingas dalykas, rodo gyvenimo faktai. Visi montrealiečiai žino, kaip laimingas buvo jaunimas, kai gavo anais metais bent porą dienų pabendrauti su iš Lietuvos atplaukusiu jaunimu. Atsisveikino su ašarom. Taip pat visiems žinoma, kad visi jaunieji iš Europos ir Amerikos, kurie yra lankęsi Lietuvoje, tuo žygiu labai patenkinti. Ne todėl, kad pamatė gražų Vilnių (daug yra gražių miestų ir be jo), o todėl, kad turėjo susitikimą su gyva, realia Lietuva. Reikia tik paklausyti jų pasakojimo, norint įsitikinti, ką reiškia jaunimui „susitikti su Lietuva“. Todėl visai užgirtinas jų patarimas, kad kiekvienas lietuvis studentas aplankytų bent kartą Lietuvą, nes, parafrazuojant Jablonskį: maža garbė daug šalių lankyti, didi gėda Lietuvos nematyti.

Tą patį reikia pasakyti ir apie susitikimą su gyvais žmonėmis iš Lietuvos, ypač su talentingais menininkais. Visai suprantama, kodėl viena studentė pasakė, kad per vieną Noreikos koncertą jos lietuvybė labiau sustiprėjo, negu per kelis metus lituanistikos mokykloje. Dėl to mūsų veiksnių pastangas užkirsti kelią į tokius koncertus tenka vertinti kaip dalį pastangų atsiriboti nuo Lietuvos, nuo tautos, kaip pastangas slopinti natūralų jaunimo domėjimąsi savo tėvų kraštu bei jo žmonėmis, jo kultūra bei laimėjimais.

Kokia išeitis? Mes nemanome įtikinti tų, kurie galvoja, kad „bendravimo pasiūla iš esmės yra genocidinio plano dalis“ (Kasulaitis). Sausiems politikams ar politikos mėgėjams jaunimo psichologijos bei pedagogikos dalykai yra svetimi. Tad nėra ir pagrindo pageidauti, kad jie su jaunimu elgtųsi jautriau, taktiškiau. Dėl to mes kreipiamės į visus tuos, kurie pajėgia į reikalą žvelgti plačiau, subtiliau, kurie pajėgia atskirti okupantą nuo okupuoto lietuvio, kurie nebijo lietuvių menininkų bei mokslininkų iš Lietuvos bei jų viešų pasirodymų, kurie yra įsitikinę, kad išeiviui lietuviui susitikus su Lietuvos lietuviu laimės Lietuva ir lietuvybė, o ne okupantas. Dėl to ir mūsų viltys krypsta į tą generaciją, kuri dominavo Mokslo ir Kūrybos simpoziume, tikintis, kad intelektualai supras savo tautinę misiją, kad nesiduos lengvai paveikiami kad ir patriotiškai skambančių, bet tuščių šūkių, kad jie supras realų mūsų jaunimui atitrūkimo nuo tautos pavojų ir ieškos drąsių priemonių tam pavojui pašalinti. Laiko mums nedaug, o Hannibal ad portas!

turinyje

NEBAIGTI PASIKALBĖJIMAI
Iš susitikimų su Bendruomenės ūkininku Juozu Bačiūnu — jo mirties metinių proga.

DEMARKACINIŲ LINIJŲ POLITIKA
Santykiai tarp išeivijos veiksnių pašalinio analizėje ir vadų pasisakymuose.

SUSIPAŽINIMUI: PROF. DR. A. JUCYS
Vilniaus universitete profesorius atominės fizikos kontekste.

FIZINĖ RUSIFIKACIJA
Statistiniai etiudai apie Lietuvos gyventojų tautinę sudėtį praeityje ir dabar.

LAISVĖ — TIK NUMIRTI
Religinis priespaudos Lietuvoje dokumentas ir naujų vyskupų įšventinimas.

V. DAUNORO KONCERTŲ BELAUKIANT
Viešnagės Amerikoj proga trumpai pristatomas iškilusis Lietuvos dainininkas.

KOLUMNOS

RECENZIJOS

LAIŠKAI IR ATGARSIAI

Lietuvių Fondo Knygų Fondas
R 1236-847

ciniko užrašai

DU TAUTIEČIAI PRAHOJE

Mūsiškė **Elta,** pasinaudodama **Le Figaro** korespondento žiniomis, urbi et orbi paskelbė, jog šių metų rudenį vienas lietuvis sovietų karininkas, gurkšnodamas kavutę Prahos kavinėje, išgirdo jo adresu mestą čeko šūkį „Tegyvuoja laisva Čekoslovakija!“, pakilo, atsisuko į čekus ir, prieš išeidamas, atsakė pusbalsiu: „Tegyvuoja laisva Lietuva!“ Tai, žinoma, puiku. Toks atsakymas, nors ir tiktai pusbalsiu, pakelia mūsų nuotaiką ir sutvirtina, kartais šlyjančią, viltį.

Tačiau būta Prahoje ir kito tautiečio — dar anksčiau, pačiame Prahos įvykių „smagume“. Čekoslovakijos Mokslo akademijos Istorijos instituto paruoštame leidinyje (**The Czek Black Book,** red. Robert Littell. New York, Praeger, 1969, psl. 89) skaitome šį iškalbingą dokumentą (jis taip mums mielas ir brangus, kad nedrįstu jo versti):

> Proposal to Award a Medal to the Deputy Company Commander of a Political Detachment, Second Lieutenant of the Quartermaster Corps, Romas Jozovich Ginteris.
>
> Comrade R. J. Ginteris carried out tasks during the occupation and defense of an important objective and displayed courage. He systematically explained to his subordinates the role played by our troops during the present events. Through his political education work, he united soldiers, sargeants, and officers in the fulfillment of their assigned tasks.
>
> Comrade R. J. Ginteris displayed personal bravery and initiative; by personal example he gave courage to his subordinates in the fulfillment of their assigned tasks, and he resolutely frustated intrigues by imperialist agents who tried to conduct anti-socialist propaganda and photograph objectives and equipment.
>
> I believe that Communist R. J. Ginteris deserves the Government order “For battle merit”. (pasirašė) Davidovsky

Nežinia, ar drg. Ginteris gavo tą garbingą ordiną. Tikimės, kad taip, nes, kaip matome, jis tikrai to nusipelnė. (Taip jam ir reikia). Tačiau, kaip ten bebūtų, vis dėlto gaila, kad mūsų **Elta,** taip greitai ir įspūdingai atkreipusi dėmesį į vieną tautietį Prahoje, visiškai nepastebėjo antrojo — jo žygių ir nuopelnų. O reikėjo, nes pažintina ir antroji medalio pusė. Sukišę galvas į smėlį, vargiai tvirčiau jausimės.

Dyka laisvė š... drasko —

tokia mintis kyla, toliau „tebepolitikuojant“ ir parafrazuojant mūsų liaudies posakį. Šiam teigimui yra daug ir įvairių pavyzdžių, tad pasitenkinsim tik vienu.

1968 metų vasarą Suomijoj (Lahti) įvyko ketvirtasis tarptautinis rašytojų susitikimas (International Writers' Reunion), kuriame dalyvavo apie 100 rašytojų iš 24 kraštų — Vakarų ir Rytų. Pagrindinė diskusijų tema — „The Writer and His Power“. Sprendžiant iš aprašymo **Books Abroad** žurnale (vol. 43, no. 2, Spring, 1969), aštriausia diskusijų kontroversija tapo rašytojo ryšiai su skaitytoju ir apskritai su visuomene, ypač visuomeninis, ideologinis bei politinis rašytojo užsiangažavimas ar neužsiangažavimas. Pastarąją poziciją — literatūros esmę ir tikslą **per se,** tad ir rašytojo visišką kūrybinį savarankiškumą, nesitaikstymą jokiems lozungams — pabrėžė prancūzai. (Tai natūralu). Tačiau įdomu, kad prancūzams karštai pritarė čekai, vengrai ir jugoslavai. (Tai, regis, tuo labiau natūralu). O gal dar įdomiau, kad už priešingą poziciją — už rašytojo politinį užsiangažavimą kūryboje ir atitinkamą įsipareigojimą visuomenei, tiesiog partijai — plėšėsi ir atvirai tai propagavo jaunieji skandinavai, ypač švedai. Dar daugiau: jie beveik choru čiulbėjo ditirambus socialistiniam realizmui. (Tai, žinoma, jau ne natūralu). Kitaip tariant, už laisvę pasisakė tie, kurie jos neturėjo ar neturi (čekai, vengrai ir jugoslavai; išskyrus, aišku, pačių sovietų delegeciją), o tie, kuriems tos laisvės per akis, jos atsisakė. (Tai jau patologiška). Vieno diskusijų dalyvio žodžiais tariant: „Štai tau, kad nori, — Lahtyje Rytai tapo Vakarais, o Vakarai — Rytais!“

Tai, žinoma, ne izoliuotas atvejis ir ne vien tik kitiems būdingas. Sakysim, ar kūrybinė bei kritinė laisvė nepaneigiama dažnai ir mūsų literatūriniame gyvenime? Pagaliau tai nesiriboja vien tik literatūra ir rašytojais. Pavyzdžiui, kaip su mūsų spaudos laisve?

ANT NAUJŲJŲ METŲ SLENKSČIO

Rašydamas šias optimistiškas eilutes, žiūriu, — jau panosėj Naujieji Metai. Dar daugiau ( ) naujas dešimtmetis. Ką jis mums, „vargšams tremtiniams“, žada? Būtų ne tik neatsargu, bet ir nekuklu spėlioti. Tačiau viena, — turint galvoje, kaip visiems žinoma, lietuvių charakterio tvirtumą bei pastovumą, — tikrai aišku: toliau viens kitam „tvirtai lietuviškai spausime dešinę“ ir tebetarsime „nuoširdų lietuvišką ačiū“. Antra vertus, vargiai jau kuris, — neišskiriant ir didžiausio patrioto bei veikėjo,—pakėlęs Naujųjų Metų tostą, linkėdamas savo tautiečiui „sekančiais metais grįžti į laisvą ir nepriklausomą Lietuvą“, net ir labiausiai nusileseęs, tikės, kad tai įmanoma. O tai reiškia, kad Vakarų fronte jau šis tas naujo. Tačiau to, deja, dar negana. Kažkas (su galva) yra taręs, jog neužtenka tiesą pažinti — reikia ja gyventi. Todėl net ir dabar, dažnas tautietis, išėjęs į Naujųjų Metų naktį nusišlapinti, vis tiek tvirtai (lietuviškai) tikės, kad sidabras trykšta...

akiračiai

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

The Lithuanian Monthly — Published monthly, except August and December, by Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 60629. Subscription rates: $5.00 annualy in the US, $6.00 in foreign countries; $0.50 per copy. — Second class postage paid at Chicago, Ill. • Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, G. Procuta, L. Mockūnas, dr. T. Remeikis, Z. Rekašius; spaudos grafika A. Kurausko; administratorius K. Avižienis. • Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai. • Metinė 10 numerių prenumerata JAV-se — $5.00; kituose kraštuose — $6.00; atskiro nr. kaina — $0.50. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

JKV APIE HARMONINGĄ IR NEPROBLEMATINĘ VLIK VEIKLĄ

VLIK-o pirm. dr. J. K. Valiūnas 1969 m. gruodžio mėn. 6 d. New Yorke įvykusiame VLIK-o Seime išdėstė sekančias pozityvias mintis apie santykius su veiksniais, jaunosiomis jėgomis ir diplomatais:

Apibūdindamas paskutinės Vliko valdybos politiką ,aš norėčiau ją pavadinti nuoširdumo ir atvirumo politika mūsų visų veiksnių atžvilgiu ir koncentruoto judrumo svetimtaučių linkme.

Kalbant apie ryšius su visuomene JAV ir Kanadoje, tenka pasisakyti apie veiksnių tarpusavio bendradarbiavimą. Vliko valdyba su visais mūsų veiksniais palaikė nuoširdžius ir artimus santykius. Ji nė vieno susitarimo nesulaužė, į kitų veiksnių veiklos barus nesibrovė, nes mes turime tiek daug darbo, kad mums tiesioginių uždavinių ne tik pakanka, bet kartais jų yra ir perdaug. Aš skaitau Vliko autoriteto pripažinimu, kad įvairių keblių klausimų sprendimui kai kurios institucijos prašė Vliką susidariusius sunkumus pašalinti.

Man yra labai malonu pastebėti, kad per tuos trejus paskutiniuosius metus jokių nesusipratimų, kurie privestų prie rimtų nesklandumų, nebuvo ir užtai padėka priklauso visiems veiksniams, su kuriais Vlikas taip darniai bendradarbiavo. Praėję metai parodė, kad mes tarpusavio problemas galime visuomet pozityviai išspręsti, jeigu yra vadovaujamasi šaltu protu ir teisingumo principais..

Lietuvių išeivija dar niekada neturėjo savo eilėse tokio didelio skaičiaus ir taip iškilių intelektualų, niekad neturėjo tiek daug akademinio jaunimo ir niekada dar nebuvo tokia turtinga materialiniais ištekliais. Mes turime tas jėgas dar stipriau apjungti ir uždegti ryžtu kovai už teisybę, laisvę, žmogaus teises savo pavergtam kraštui

Tokius teigimus, priešingus tikrovei, pasiskaičius, norom nenorom kyla jausmas, kad VLIKo pirmininkas laiko išeivijos visuomenę nesubrendusia ir, galbūt, net nemokančia skaityti. Daugumai yra žinoma, kad VLIKas ir jo pirmininkas turėjo ir turi problemų santykiuose su Bendruomene, atstūmė jaunąją kartą nuo politinės veiklos ir lindo ne į savo daržą — Diplomatinės Tarnybos reikalus. Tokiose kalbose nesimato nei „nuosaikumo“ nei „atvirumo politikos“. VLIKo autoritetas tegali tik mažėti. Nes, Linkolną parafrazuojant, neįmanoma ilgą laiką visuomenę už nosies vedžioti ir įrodinėti tai ko nėra.

DRAUSMĖS SARGYBOJE

TAUTINĖ SAVIGARBA IR „TOBLER“

LITUANUS —— Lithuanian Quarterly

Dear Friend:

LITUANUS, the only English language journal about Lithuania, needs your help and subscription now. Through your subscription you will support the work of the LITUANUS Foundation in keeping the message about Lithuania, its history, people, and problems of Soviet occupation alive and in universities, colleges and libraries throughout the world... ...We are looking forward to hearing from you soon. If you choose to accept our invitation, and are a new subscriber, we will send you a gift box of Tobler Chocolates by return mail. The Tobler Chocolates were donated to LITUANUS by the Tobler Company in Switzerland on the occasion of LITUANUS' 15th year of publications.*

Very truly yours,

Jonas Račkauskas

Angliškai kalbantieji, be abejo, labai apsidžiaugs šokolado plytele. O mūsų šunelis tikisi, kad nulaižius šveicarišką šokoladą rastųsi šiek tiek ir lietuviškos tautinės savigarbos.

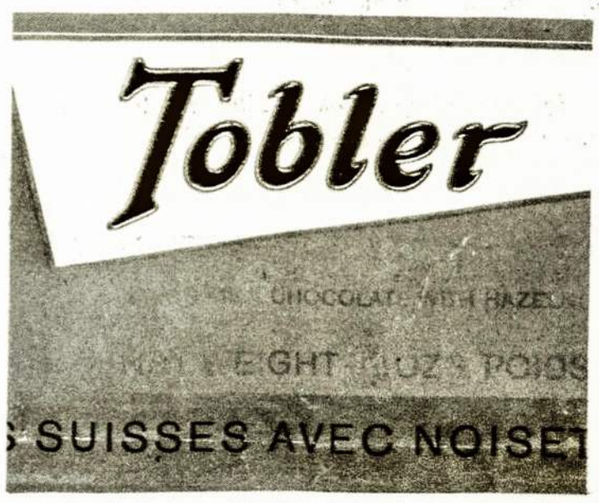

NUOŠIMČIŲ KALBA

LIETUVIAI LIETUVOJE AMŽIŲ BĖGYJE

Pateikiame ištraukas iš straipsnio „Lietuvos gyventojų nacionalinė sudėtis“

Pirmos istorinės žinios apie kitų tautų gyventojus Lietuvoje liudija, kad jie čia atsirado daugiausia kaip karo belaisviai. XIV a. ypač daug jų buvo parvedama iš Lenkijos. Dalį lenkų karo belaisvių — 24 tūkst. žmonių — Gediminas paleido, ištekant jo dukteriai Aldonai už lenkų karalaičio Kazimiero. Jogaila, vesdamas Jadvygą, taip pat paleido nemaža belaisvių.

Prie pilių, miestuose apsigyvendavo didžiųjų kunigaikščių parsikviesti iš užsienio amatininkai ir pirkliai. Vytauto laikais atsikėlė nemaža žydų. Iš Čekijos išvarytiems žydams leido apsigyventi savo dvaruose Žygimantas I. Juo pasekė ir kiti Lietuvos bajorai. 1566 m. Lietuvoje gyveno apie 8—10 tūkst. žydų.

Gedimino laikais Lietuvoje pasirodė kaip kariai pirmieji totoriai. Tačiau daugiausia jų Lietuvoje apsigyveno, valdant Vytautui. Dalis jų buvo apgyvendinti netoli Vilniaus, prie Vokės upės. Ši pirmoji jų sodyba buvo pavadinta Keturiasdešimt Totorių. Kiti buvo apgyvendinti Vilniuje, Trakuose, Raižiuose, Nemėžyje, Butrimonyse ir Kaune. Žygimanto III laikais totoriai buvo pradėti persekioti. XVII a. pradžioje jų buvo apie 100 tūkst. Vėliau jų skaičius dėl maro ir kitų priežasčių labai sumažėjo. XIX a. viduryje totorių tebuvo likę 1,5 tūkst.

XIV a. pabaigoje Vytautas kartu su totoriais iš Krymo atkėlė 383 karaimų šeimas ir apgyvendino Trakuose. Kiek vėliau antra tiek šeimų atsikėlė savo noru. Iš viso į Lietuvą tada atvyko apie 5 tūkst. karaimų. 1709-11 m. maro metu daug jų išmirė. Likusios šeimos susitelkė Trakuose ir Panevėžyje. XIX a. viduryje nebuvo nė 1000.

XV a. viduryje į Lietuvą per Lenkiją atsikėlė čigonai. 1501 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras leido jiems apsigyventi ir net suteikė kai kurių privilegijų.

Klaipėdos kraštą, kaip ir kitus vakarinių lietuvių gyvenamus plotus Rytų Prūsijoje, kryžiuočiai užgrobė XIII a. Nuo tada prasidėjo krašto kolonizacija vokiečiais, nors ilgą laiką kolonistai telkėsi vien Klaipėdoje.

Po Liublino unijos (1569 m.) susidarė sąlygos lenkų imigracijai į Lietuvos kaimo vietoves. Iki tol Lietuvos teisė draudė ne tik svetimšalius turėti Lietuvoje dvarų, žemės ar bet kokį nekilnojamą turtą. Praslinkus 20 metų po unijos, išleistasis Lietuvos Statutas patvirtino prieš uniją veikusį minėtąjį įstatymą, kuris lietė ir lenkus. Taigi Lietuvoje galėjo apsigyventi tik lenkų amatininkai, kurie telkėsi miestuose. Kartu lenkų pradėjo atsirasti kitu — kalbos asimiliacijos — keliu. Lenkų kalbą, sąlygų verčiami, perėmė Lietuvos bajorai, o paskui ir miestiečiai. Dvarininkai ir dvasininkai versdavo valstiečius išsižadėti savo gimtosios kalbos ir kalbėti lenkiškai.

Po maro epidemijos ir bado išmirus daugiau kaip trečdaliui Lietuvos gyventojų, į ištuštėjusius dvarus buvo atkeliami baltarusių baudžiauninkai. Štai 1712 m. dvarų revizijų sąrašuose pažymima, kad Medininkų seniūnija liko beveik be gyventojų, reikėjo ją apgyvendinti valstiečiais iš kitur. „Balanos gadynės“ autorius M. Katkus savo veikale rašo, kad grafas Chrapovickis atkėlęs iš už Vilniaus į Dotnuvą ir padotnuvį „gudų“. Baltarusijos pasienyje taip pat pradėjo plisti baltarusių kalba.

Klaipėdos krašte po 1709-11 m. maro, išnaikinusio apie pusę gyventojų, prasidėjo vokiečių kolonizacija kaimo vietovėse, nors lietuviai ir po to dar sudarė absoliučią daugumą. Lietuvių kalba pradėta vyti iš viešo gyvenimo po 1807 m. baudžiavos panaikinimo Prūsijoje. 1837 m. lietuvių Klaipėdos krašte dar buvo 67,7% (be Klaipėdos miesto — 73,9%), 1861 m. — 55,5% (66,0%), 1890 m. — 52,2% (59,8 %), 1910 m. — 48,9% (56,0%).

Nuo XVII a. antrosios pusės atsikėlė į Lietuvą sentikių, bėgusių iš Rusijos dėl religinių persekiojimų. Po Lietuvos prijungimo prie Rusijos caras, norėdamas sudaryti rusiškos bajorijos sluoksnį — patikimą savo atramą, aukštiems karininkams davė dvarų Lietuvoje. Tai pasikartojo po 1831 ir ypač 1863 m. sukilimų.

XIX a. viduryje Lietuvos gyventojų (dabartinės Lietuvos TSR teritorijos ribose) nacionalinė sudėtis jau buvo marga: lietuvių buvo apie 75,5%, žydų — 10,5—11,0%, vokiečių — 5-7%, lenkų — 5,6%, rusų — iki 1,5%, latvių — 1,0%, baltarusių — 0,3%. Beveik visose apskrityse lietuvių (iki 1250 tūkst.) buvo daugiau kaip 80%, kiek mažiau — Vilniaus (apie 50%), Kauno, Raseinių, kai kuriose Užnemunės apskrityse (65-75%) ir Klaipėdos krašte. 1857 m. pagal P. Kepeno surinktus duomenis iš parapijų, Vilniaus gubernijoje grynai lietuviškos tebuvo šios parapijos: Rudaminos, Rūkainių, Taboriškių, Buivydžių, Šumsko, Nemenčinės (tik Nemenčinės miestelyje gyveno lenkai), Paberžės ir Šalčininkų — Vilniaus apskrityje, Vievio, N. Trakų, Rūdiškių, Paluknio, Rūdninkų — Trakų apskrityje, Lietuvos TSR ribose esančios visos Švenčionių, Lydos (Eišiškių, Kalesninkų, Butrimonių parapijos) ir Ašmenos (Dieveniškių parapija) apskričių parapijos. Kernavės, Maišiagalos, Korvių, Verkių, Dubingių, S. Trakų ir 5 Vilniaus parapijos buvo miestuose, mažiausiai Klaipėdoje (1861 m. vos 1,3%).

Žydai (iki 180 tūkst.) gyveno miestuose ir miesteliuose, kur jie sudarė apie pusę gyventojų. Lenkai (apie 90 tūkst.) gyveno daugiausia Vilniaus ir Kauno apskrityse, miestuose. Rusų (iki 25 tūkst.) daugiau gyveno Zarasų, Ukmergės ir Kauno apskrityse (6-3%). Baltarusiai (iki 5 tūkst.) gyveno tik Vilniaus (apie Medininkus) ir Trakų apskrityse.

Po baudžiavos panaikinimo vystėsi ir stiprėjo vidiniai ekonominiai ryšiai. Susidarė sąlygos lietuvių nacijos formavimuisi. Tačiau kartu sustiprėjo ir nacionalinė priespauda. Numalšinusi 1863 m. sukilimą, caro valdžia uždraudė spaudą lotyniško-lietuvišku raidynu, lietuvių raštijoje vartojamu nuo XVI a. pabaigos. Nemaža vietos gyventojų buvo iškelta, valdžia stengėsi į Lietuvą atkelti daugiau rusų tautybės žmonių. Paspartėjo lenkų ir baltarusių kalbų plitimas lietuvių tarpe.

Lietuvių tautinis judėjimas pirmiausia prasidėjo Suvalkų gubnijoj, kurioj kapitalistiniai santykiai pradėjo vystytis anksčiau, negu ekonomiškai ir kultūriškai labiau atsilikusioje Vilniaus gubernijoje. Visa tai atsispindi ir lietuvių procento pasikeitime atskirose gubernijose. Suvalkijoje lietuvių-lenkų kalbų riba liko beveik be pakitimų per visą XIX a. antrąją pusę. 1867 m. čia lietuviai sudarė 54,6%, o 1897 m. — 52,3%. Kauno gubernijoje lietuvių sumažėjo nuo 79,5% (1857 m). iki 66,0% (1897 m.), o Vilniaus gubernijoje lietuvių kalba dar sparčiau traukėsi. 1863 m. visoje Vilniaus gubernijoje buvo apie 386 tūkst. lietuvių (45 - 46%), o 1897 m. — tik 280 tūkst. (17,6%). Lietuvių kalba buvo užmiršta apie Vilnių, Trakus, Kauną, Panevėžį, Kėdainius, Eišiškes ir kt.

Nacionalinės sudėties pasikeitimą XIX a. antroje pusėje parodo 1897 m. gyventojų surašymo duomenys. Lietuvių sumažėjo iki 61,4%, vokiečių — iki 4,4%, pagausėjo žydų iki 13,1%, lenkų iki 9,3%, baltarusių iki 5,3%, rusų iki 4,9% ir latvių iki 1,3%. Lietuvių (1660 tūkst.) procentas sumažėjo Vilniaus (apie 20%), Kauno, Zarasų, Trakų, Švenčionių (40 - 60%) apskrityse. Tik Telšių ir Naumiesčio apskrityse lietuvių išsilaikė daugiau kaip 80%. Labai maža lietuvių buvo miestuose: Vilniuje 2,1%, Kaune 6,6%, Klaipėdoje 5,3% (1890 m.), Šiauliuose 27,8%, Panevėžyje 12,1% ir t. t.

Lietuva įėjo į tų Rusijos vakarinių gubernijų skaičių, kuriose buvo leista gyventi žydų tautybės gyventojams, todėl jų pagausėjo iki 350 tūkst. Kadangi caro valdžia jiems uždraudė verstis žemės ūkiu, jie galėjo gyventi tik miestuose ir miesteliuose. Antrieji pagal gausumą miestų gyventojai buvo lenkai (250 tūkst.), gyvenę Vilniaus, Kauno, Trakų, Kalvarijos, Ukmergės apskrityje (20-10%). Baltarusių lietuvių asimiliacijos išdavoje išaugo iki 140 tūkst. Vilniaus apskrityje baltarusiai tapo gausiausia tauta — 25%. Rusų skaičius pasiekė 130 tūkst., iš jų 58 tūkst. sudarė kariuomenė.

XX a. pradžioje lietuvių asimiliacija Vilniaus gubernijoje dar sustiprėjo. Tas aiškiai matyti, palyginus 1897 ir 1909 m. duomenis Vilniaus apskrityje: 1897 — lietuvių 76 154, baltarusių 93 896, lenkų 72 588; 1909 m. — lietuvių 18 736, baltarusių 55 623, lenkų 185 63). Taigi per 11 metų Vilniaus apskrityje gyventojų skaičius padidėjo 7,1%, lietuvių išnyko 57 418 (75,3%), baltarusių — 38 273 (40,7%), lenkų padaugėjo 113 044 (155,7%). Panašus vaizdas buvo ir kitose Vilniaus gubernijos apskrityse. Kaunijoje ir Suvalkijoje vyko priešingas procesas: Kauno gubernijoje 1897 - 1909 m. laikotarpiu lietuvių procentas pakilo nuo 66,0 iki 73,5, Suvalkų — nuo 52,3 iki 54,0, o lenkų gyventojų Kauno gubernijoje sumažėjo nuo 9.1 iki 3,0%. Lietuvių procento padidėjimui pasitarnavo lietuviškos spaudos atgavimas 1904 m.

Po pirmojo pasaulinio karo Lietuvos (dabartinės Lietuvos TSR ribose) gyventojų nacionalinė sudėtis taip atrodė (pagal surašymų duomenis: 1923 m. Lietuvoje, 1925 m. Klaipėdos krašte, 1931 m. Vilniaus krašte: lietuviai 67,9%, lenkai 15,3%, žydai 8,3%, vokiečiai 3,4%, rusai 2,5%, „klaipėdiečiai“ 1,3%, latviai 0,6%, baltarusiai 0,4%, ir kiti 0,3%. Lietuvių (1 812,0 tūkst.) procentas padidėjo, po karo išsikėlus nemažam skaičiui kitų tautybių žmonių.

Lietuvoje (to meto ribose) lietuviai sudarė 83,9% visų gyventojų. Mažiau kaip 80% lietuvių tebuvo Kauno, Trakų, Vilkaviškio ir Zarasų apskrityse. Žymiai padidėjo lietuvių procentas miestuose — 57,1% ir miesteliuose — 66,4%, o kaimuose jie sudarė net 91,0%. Klaipėdos krašte lietuviais užsirašė 27,6%, o 25,2% pasivadino „memelanderiais („klaipėdiečiais). Vilniaus krašte (be Vilniaus miesto) lietuviai sudarė 22,4%, o Vilniuje — vos 0,8%. Tačiau tuometinė Lenkijos statistika tikrosios padėties neatspindėjo. Tas aiškiai matyti, palyginus lenkų 1919 m. ir lietuvių 1923 m. tų pačių valsčių gyventojų surašymo duomenis (1919 m. Lenkija buvo užgrobusi žymiai didesnę Lietuvos dalį): daugelyje valsčių nuo ¼ iki ½ visų gyventojų, per pirmąjį surašymą užrašytų lenkais, per antrąjį užsirašė lietuviais. Panaši padėtis buvo ir tuose okupuoto Vilniaus krašto valsčiuose, kur dar XIX a. pabaigoje buvo gausu lietuvių. Negalėjo, pavyzdžiui, taip sparčiai, per 29 metus, nutautėti Dieveniškių (1890 m. — 83,8%, 1919 m. — tik 16,9% lietuvių), Adutiškio (93,6% ir 22,5% lietuvių), Paberžės (43,6% ir nė vieno lietuvio) bei kiti valsčiai.

Taigi XX a. pirmajame ketvirtyje lenkų beveik padvigubėjo — 408,6 tūkst. Jų skaičius išaugo Vilniaus krašto baltarusių ir lietuvių sąskaita, ir lenkai čia sudarė 66,8%. Žydų skaičius sumažėjo daugiau kaip trečdaliu. Lietuvoje jie sudarė 7,6% visų gyventojų. Dėl pablogėjusių ekonominių sąlygų ir nacionalinės priespaudos Vilniaus krašte žydų sumažėjo beveik perpus. Klaipėdos krašte jų beveik nebuvo. Rusų (67,2 tūkst.) sumažėjo perpus. Mat, kraštą paliko valdininkai, caro kariuomenė. Baltarusių beliko 11,9 tūkst. Lenkijos valdžios agitacijos ir surašinėtojų dėka jie pavirto lenkais.

Didelių pakitimų gyventojų nacionalinėje sudėtyje įvyko, įsikūrus Tarybų valdžiai, Didžiojo Tėvynės karo ir pirmaisiais pokario metais. Jau karo pradžioje hitlerininkai išnaikino šimtus tūkstančių tarybinių žmonių. Po karo iš Lietuvos išsikėlė žymi dalis lenkų ir vokiečių. Miestų gyventojų skaičius buvo labai sumažėjęs. Pokario metais dėl pasunkėjusių gyvenimo sąlygų miestuose lietuviai nenoriai kėlėsi į juos gyventi. Karo sugriautų miestų atstatymui ir pramonės vystymui reikėjo darbo rankų. Trūko savų kadrų, specialistų. Todėl į Lietuvos miestus atsikėlė įvairių tautybių žmonių. Visi šie pakitimai atsispindėjo 1959 m. gyventojų surašymo duomenyse. Respublikoje lietuvių procentas tapo didžiausias per visą praėjusį šimtmetį — 79,3. Toliau seka rusai ir lenkai po 8,5%, baltarusiai — 1,1%, žydai — 0,9%, ukrainiečiai — 0,7%, vokiečiai — 0,4%, latviai — 0,2%, totoriai ir čigonai — po 0,1%, kitos tautybės — 0,2%. Nacionaline sudėtimi mišresni miesto gyventojai. Kaimuose lietuviai sudaro 85,8%, miestuose — 69,1%. Kaimuose po lietuvių gausiausi lenkai — 9,7%. Po jų seka rusai — 3,1%. Kiti gyventojai, priklausantys įvairioms tautoms, tesudaro 1,4% visų kaimo gyventojų.

Lietuviai (2 150,8 tūkst. 1959 m. duomenimis) gyventojų daugumą sudaro visuose rajonuose, išskyrus Vilniaus, Eišiškių, Švenčionių ir Trakų rajonus. Vilniuje lietuvių gyvena 33,6%, Kaune — 82,0%, Klaipėdoje — 55,6%, Šiauliuose — 81,6%, Panevėžyje — 84,7%. Per visą Lietuvos istoriją miestuose, ypač Vilniuje, negyveno tiek daug lietuvių, kaip dabar — tarybiniais metais.

Pagrindinė lenkų (230,1 tūkst.) dalis — 70% — gyvena kaimo vietovėse. Jie daugiausia susitelkę Vilniaus, Eišiškių, Trakų ir Švenčionių rajonuose.

Pokario metais išaugo rusų skaičius (231,0 tūkst.). Daugiausia jų gyvena miestuose, didesnė dalis Vilniuje (29,4%), Klaipėdoje (35,2%) ir Kaune (11,8%).

Baltarusiai (30,2 tūkst.), žydai (24,7 tūkst.) ir ukrainiečiai (17,7 tūkst.) gyvena miestuose. Vokiečių Lietuvoje beliko 11,2 tūkst., kurių dauguma gyvena Klaipėdos ir Šilutės rajonuose. Latvių sumažėjo iki 6,3 tūkst.

Totorių surašymo metu užregistruota 3023. Didesnė jų pusė gyvena miestuose, o kaimo vietovėse daugiausia Alytaus ir Vilniaus rajonuose. Čigonų surašymo metu rasta 1238. Mažiausiai Lietuvoje yra karaimų. 1959 m. jų buvo 423. Penkis šimtmečius jie išsaugojo savo kalbą, kuria ir šiuo metu kalba.

1970 m. sausio 15 d. įvyks naujas gyventojų surašymas, kuris parodys ir nacionalinės sudėties pakitimus. Didesnių permainų nelaukiama. Lietuvių procentas greičiausiai išliks nepasikeitęs.

Nuolatinio kultūros, pramonės, žemės ūkio augimo, tobulėjančio susisiekimo amžiuje tautos nebegali gyventi užsisklendusios, įvairių tautybių žmonių judėjimas neišvengiamas. Tačiau ir gryni statistiniai duomenys rodo, kad lietuvių socialistinė nacija toliau auga ir vystosi tarybinių tautų šeimoje.

Petras Gaulas

(Mokslas ir gyvenimas, *Nr .1, 1970 m.*

KOLONIZACIJA

FIZINĖS RUSIFIKACIJOS BRUOŽAI LIETUVOJE

Maskvos vykdoma Lietuvos rusifikacija yra painus ir sudėtingas procesas. Tiek savo tarpe, tiek pokalbiuose su Lietuvos gyventojais tuo klausimu mūsų nuomonės kartais labai išsiskiria, kadangi rusifikaciją nevisuomet vienodai suprantame. Čia bandysime pažvelgti į du skirtingus rusifikacijos aspektus: kolonizaciją ir kultūrinę rusifikaciją.

Fizinė rusifikacija (Lietuvos apgyvendinimas rusais ir lietuvių išsklaidymas Sov. Sąjungos teritorijoje) buvo plačiau taikoma pirmą okupacijos dešimtmetį (1945-55 m.). Apie tai, kiek Lietuvos gyventojų pirmais pokario metais buvo ištremta į Sov. sąjungos gilumą, tikslių duomenų nėra. 1959 m. sausio 15 d. gyventojų surašymo duomenimis Lietuvoje gyveno 2,711,000 gyventojų, iš jų 2,151,000 lietuvių. Sov. Sąjungoje tuo metu gyveno 175,000 lietuvių. Lietuvos gyventojai, to surašymo duomenimis, tautybėmis skirstėsi kaip parodyta lentelėje Nr. 1.

Sekančių devynių metų bėgyje Lietuvos gyventojų skaičius, pagal oficialius duogyventojų skaičius, keitėsi kaip nurodyta lentelėje Nr. 2.

Kaip matome, per 9 metus į Lietuvą iš „brolišku respublikų" imigravo 41,000 žmonių. Pastaraisiais metais imigracija nerodo tendencijos didėti (pora gi metų iš Lietuvos į Sov. Sąjungą grįžo daugiau žmonių, negu į ją įvažiavo). Tačiau nėra jokios galimybės nustatyti naujų imigrantų pasiskirstymą tautybėmis. Į šį skaičių, be abejo, įeina ir vienas kitas iš Sibiro grįžtantis lietuvis. Tačiau atrodo, kad dauguma šių imigrantų yra darbininkai iš Sov. Sąjungos, kuriuos atvedė darbo jėgos trūkumas labai išaugusioje Lietuvos pramonėje. Paskirsčius naujuosius imigrantus proporcingai tarp anksčiau iš Sov. Sųjungos į Lietuvą imigravusių tautybių, dabartinė (1968.1.1) Lietuvos gyventojų sudėtis turėtų būti tokia:

lietuvių	78.7 %
rusų	9.3 %
lenkų	8.2 %
gudų	1.2 %
žydų	0.8 %
ukrainiečių	0.8 %
kitų	1.0 %

Kiek tikslūs šie mūsų apskaičiavimai, parodys ateitis (1970 m. gyventojų surašymo duomenys bus paskelbti turbūt tik apie 1972 metus). Šiuo metu galime tik palyginti šias išvadas su keleta kitų statistinių fragmentų.

Pavyzdžiui, Lietuvos mokyklose mokiniai mokėsi:

	lietuvių kalba	rusų kalba	lenkų kalba
1955/56	83%	11%	6%
1960/61	84%	11%	5%
1965/66	83%	12%	5%
1966/67	83%	13%	4%
1967/68	83%	13%	4%

Mūsų apskaičiavimu, rusai, gudai ir ukrainiečiai sudaro apie 11.6% Lietuvos gyventojų. Pridėjus dar dalį žydų, lenkų ir kitų mažesnių tautinių grupių vaikų, kurie mokosi rusiškose mokyklose, ir gausime maždaug 13% rusiškai besimokančių. Čia taip pat tenka pastebėti, jog lenkiškai besimokančių vaikų nuošimtis žymiai mažesnis negu bendras lenkų gyventojų nuošimtis. Tai yra todėl, kad Vilniaus krašte, ypač kaime, žymiai didesnė dalis jaunimo išstoja iš aukštesnių klasių, nebaigę vidurinės mokyklos. Ypač tai liečia gudiškai ir lenkiškai kalbančius vaikus. Iš kitos pusės, dauguma rusų (1959 metais 77% gyvena mieste. Todėl rusų mokinių nuošimtis gali būti truputį didesnis, negu rusų gyventojų nuošimtis.

Kitas statistikos fragmentas, kuris truputį papildo mūsų įspūdžius apie tautybių pasiskirstymą, yra laikraščių tiražai. (Žr. mis. (Žr. lentelę Nr. 3a).

Rusų kalba dienraštį skaito žymiai didesnis nuošimtis skaitytojų (17.2%) negu rusų gyventojų nuošimtis. Iš dalies tai galima paaiškinti tuo, kad dienraščius skaito daugiausia miestiečiai, o miesto gyventojų tarpe lietuvių nuošimtis mažesnis negu kaime. Šitokias išvadas paremia ir kitų laikraščių tiražai. Pavyzdžiui:

Komjaunimo Tiesa (1965 m.)

lietuvių kalba	*64,140 egz. — 85.5%*
rusų kalba	*10,892 egz. — 14.5%*

Lentelė Nr. 1 — Lietuvos gyventojų pasiskirstymas tautybėmis 1959 m.

Tautybė	Bendras gyventojų skaičius	%	Kaimo gyventojų skaičius	%	Miesto gyventojų skaičius	%
lietuviai	2,150,767	79.30	1,427,902	85.75	722,865	69.10
rusai	231,014	8.55	53,166	3.20	177,848	17.00
lenkai	230,107	8.50	161,523	9.70	68,584	6.50
gudai	30,256	1.10	5,293	0.30	24,963	2.40
žydai	24,672	0.90	261	0.00	24,411	2.35
ukrainiečiai	17,692	0.65	2,184	0.15	15,508	1.50
latviai	6,318	0.25	4,263	0.25	2,055	0.20
totoriai	3,023	0.10	1,403	0.10	1,620	0.15
čigonai	1,238	0.05	305	0.00	933	0.10
kitos tautybės	16,358	0.60	9,180	0.55	7,178	0.70
Viso	2,711,445	100.00	1,665,480	100.00	1,045,965	100.00

Lentelė Nr. 2 — Lietuvos gyventojų skaičiaus keitimasis 1959-1968 m.

Metai	Gyventojai (sausio 1)	Faktinis gyventojų prieauglis	Natūralus gyventojų prieauglis	Imigracija iš Sov. Rusijos
1959	2,711,400	49,900	39,600	10,300
1960	2,761,300	42,100	40,600	1,500
1961	2,803,400	49,300	40,100	9,200
1962	2,852,700	25,500	34,500	—9,000
1963	2,878,200	30,300	33,700	—3,400
1964	2,908,500	40,000	33,700	6,300
1965	2,948,500	37,300	30,100	7,200
1966	2,985,800	39,800	30,200	9,600
1967	3,025,600	39,800	29,000	9,300
1968	3,063,900	——	——	——
Viso	——	352,500	311,500	41,000

Lentelė Nr. 3 — Pagrindiniai Lietuvos dienraščių tiražai 1955-1965 m.

	1955 m.	1961 m.	1965 m.
Tiesa	200,000 egz.	194,600 egz.	224,900 egz.
(lietuvių kalba)	75.2%	78.4%	76.0%
Sovietskaja Litva	55,000 egz.	41,800 egz.	51,000 egz.
(rusų kalba)	20.7%	16.8%	17.2%
Czervony Sztandar	11,000 egz.	11,800 egz.	20,000 egz.
(lenkų kalba	4.1%	4.8%	6.8%
Viso	266,000 egz.	248,200 egz.	295,900 egz.

Lentelė Nr. 3a — Specialistų su aukštuoju ar specialiu viduriniuoju mokslu pasiskirstymas tautybėmis 1957-1966 metais.

	1957 m.	1960 m.	1964 m.	1966 m.
lietuviai	74.5%	77.4%	77.6%	79.7%
rusai	13.3%	13.2%	12.4%	11.4%
žydai	3.9%	2.9%	3.4%	2.5%
gudai	2.3%	2.0%	1.9%	2.0%
ukrainiečiai	1.7%	1.5%	1.5%	1.5%
latviai ir estai	0.2%	0.2%	0.2%	0.2%
kitos tautybės	4.1%	2.8%	3.0%	2.7%
viso specialistų	67,075	92,190	123,618	147,286

Lentelė Nr. 4 — Lietuvos Komunistų Partijos tautinė sudėtis 1941-1968 m.

	1941 m.	1945 m	1953 m.	1959 m.	1968 m.
lietuviai	53.3%	31.8%	38.0%	55.7%	66.3%
rusai	25.1%	54.0%	43.5%	29.1%	20.7%
žydai	15.2%	6.7%	5.7%	4.2%	2.5%
kitos tautybės	6.4%	7.5%	12.8%	11.0%	10.5%
viso komunistų ir kandidatų	3,138	3,536	36,178	49,114	105,418

Pirmaisiais pokario metais į Lietuvą buvo pasiųsta didelis skaičius kolonistų iš Sov. Rusijos, vadovaujamoms administracinėms vietoms užimti. Smarkiai vystant pramonę, šis kolonistų skaičius ir toliau truputį didėjo. Tačiau paskutiniaisiais metais buvo paruošta daug jaunų vietinių specialistų, ir rusų nuošimtis atsakingose pareigose truputį mažėja. Tai pailiustruoja žemiau pateikiamas specialistų su aukštuoju ar specialiniu viduriniuoju mokslu pasiskirstymas tautybėmis. (žr. lentelė Nr. 3a)

Panašiai didėja ir lietuvių skaičius komunistų partijoje (ž. tabelę Nr. 4)

Iš vienos pusės ši statistinė analizė rodo, jog susirūpinimas Lietuvos rusifikacija pirmojo okupacijos dešimtmečio laikotarpiu turėjo rimto pagrindo. Rusų ir kitų „Sov. Sąjungos tautybių" gyventojų nuošimtis pakilo nuo maždaug 3% iki 10%, o tai jau reiškia gana greitą, sistematingą ir planingą kolonizaciją. Nuo 1959 metų gi neperdidelė imigracija iš Sov. Sąjungos į Lietuvą buvo jau nebe planinga rusifikacija, o tik ekonominės politikos išvada. Krašto pramoninimas vyko greitesniu tempu, negu natūralus gyventojų prieauglis, ir to pasėkoje susidaręs darbo jėgos trūkumas buvo užpildomas imigrantais, kurių daugumą sudarė paprasti darbininkai, gi specialistų ir administraciniai kadrai keitėsi lietuvių naudai. Šį fizinės rusifikacijos politikos atsisakymą galima aiškinti dvejopai:

1. tai pasėka sovietų vidaus politikos pasikeitimų po Stalino mirties arba
2. tai įvyko dėka Lietuvos komunistų pastangų įgyti didesnės įtakos vietinių problemų sprendime.

Mūsų nuomone, dalinai teisingi yra abu šie aiškinimai. Išeivijos spaudoje tačiau jaučiasi tendencija Lietuvos komunistų laikyseną visiškai sutapatinti su Maskvos rusifikacine politika. Šitokie aiškinimai, kurie visus rusifikacijos pristabdymo nuopelnus priskiria Maskvai, nėra sąmoninga politika, o tik nesusigaudymas padėtyje. Būtina šiuo atveju prisiminti, kad tiek Estijoje, tiek ypač Latvijoje padėtis yra žymiai liūdnesnė. Ta proga galima pastebėti, jog sovietinėje Lietuvos spaudoje skelbiami ūkiniai planai (žiūr. *AKIRAČIŲ* 11 Nr.) numato lėtesnį pramonės augimą, jį grindžia darbo jėgos trūkumu ir ateities Lietuvos gyventojų apskaičiavimuose remiasi natūraliniu gyventojų prieaugliu.

Atgavus Vilniaus kraštą, buvo žymiai pakilęs lenkų gyventojų nuošimtis (nuo maždaug 3% iki 12%). Per pirmą okupacijos dešimtmetį gi lenkų skaičius Lietuvoje smarkiai sumažėjo (iki maždaug 8%). Tai pasėka didelės lenkų emigracijos į Lenkiją pirmais pokario metais. Šiuo metu emigracija į Lenkiją yra praktiškai užsibaigusi, tačiau jaučiasi ir toliau lenkiškos tautinės mažumos silpnėjimas. Pavyzdžiui, mažėja lenkiškas mokyklas lankančiųjų nuošimtis. Ypač ryškiai šis lenkiškos tautinės mažumos silpnėjimas pastebimas specialistų statistikoje. Aštuonių nuošimčių lenkų tautinė mažuma specialistų tarpe nesudaro nei 2.7%.

Šiuo metu lietuviai savo krašte suda[r]o absoliučią gyventojų daugumą ir, atrodo, toliau liks tokioje pat padėtyje, bent iki kol nebus didesnių pasikeitimų Maskvos politikoje. Yra tačiau keletas rusiškų kolonijų Lietuvoje, kurių tolimesnis augimas lietuvius tose vietovėse pastatytų tautinės mažumos padėtyje. Tokia padėtis yra Vilniuje, Klaipėdoje, Zarasų rajono dalyje ir kaikuriose Vilniaus krašto apylinkėse.

Vilniaus mieste 236,078 gyventojų 1959 metais tautybėmis skirstėsi taip:

lietuviai	*79,363*	*(33.6%)*
rusai	*69,416*	*(29.4%)*
lenkai	*47,226*	*(20.0%)*
žydai	*16,354*	*(6.9%)*
gudai	*14,686*	*(6.2%)*
ukrainiečiai	*6,575*	*(2.8%)*
totoriai	*496*	*(0.2%)*

Šiuo metu (t. y. 1968) Vilniuje iš 329,100 gyventojų lietuvių turėtų būti apie 40% (t. y. maždaug 132,000). Nors viešai apie tai ir vengiama kalbėti, tačiau sovietinėje Lietuvos spaudoje jaučiamas susirūpinimas Vilniaus lietuviškumu. Todėl visai suprantama kultūrinio gyvenimo, mokslo ir švietimo įstaigų centralizacija Vilniuje. Jos dėka, miestas po truputį 40% (t. y. maždaug 132,000). Nors viešai apie tai ir vengiama kalbėti, tačiau sovietinėje Lietuvos spaudoje jaučiamas susirūpinimas Vilniaus lietuviškumu. Todėl visai suprantama kultūrinio gyvenimo, mokslo ir švietimo įstaigų centralizaciją Vilniuje. Jos dėka, miestas po truputį

darosi lietuviškesnis. Lenkai Vilniuje tapo mažuma, kurios įtaka miesto gyvenime visai nežymi. Rusai tačiau iš visai nežymios mažumos per 15 metų tapo didžiausia tautine mažuma, su rusiška spauda, rusiškais teatrais, kolonizatoriams būdinga privilegijuota padėtimi. Stambesnės naujos pramonės statyba reikštų pavojų Vilniui tapti rusišku miestu. Todėl, nors šiuo metu padėtis Vilniuje gal truputį gerėja, ateities miesto rusifikacijos galimybės kelia nemažai rūpesčio.

Ryškiausias rusų kolonizacijos pavyzdys Lietuvoje — Klaipėdos miestas. Iki 1944 metų jame rusų visai nebuvo. Okupacijos metu miestas smarkiai išaugo. Šiuo metu (1969 m.) jame gyvena maždaug 140,000 žmonių. Klaipėdos gyventojų pasiskirstymas tautybėmis niekur neskelbiamas. Spaudoje, rašant apie miesto gyvenimą, rusiškos pavardės kartojasi labai dažnai (maždaug viena iš trijų paminėtų pavardžių rusiška). Mieste smarkiai išaugo laivų statybos ir remonto pramonė bei žvejybos laivynas ir žuvies apdirbimo pramonė; dauguma jūrininkų ir didelė dalis darbininkų bei administracinio personalo — kolonistai. Nesant kitų duomenų, rusų kolonizacijos apimtį galima bent apytikriai nustatyti pagal Klaipėdos miesto laikraščio *Tarybinės Klaipėdos* lietuviškos ir rusiškos laidos skaitytojų skaičius (žiūrėk tabelę Nr. 5):

Per 21 okupacijos metus rusų kolonija, prieš tai neegzistavusi, Klaipėdoje spėjo išaugti iki maždaug 40% visų gyventojų. Jeigu ateityje padėtis nepagerės, tai Klaipėda liks miestas su stipria rusiška mažuma.

Zarasų rajone dar nuo caro laikų randasi skaitlinga rusiška mažuma. Šiuo metu Zarasų rajono laikraščio *Tarybinė Žemė* lietuviška ir rusiška laida skaitoma taip (1965 m.):

lietuviškai	*4,040*	*(77.4%)*
rusiškai	*1,180*	*(22.6%)*

Rusiškai skaitančiųjų nuošimtis truputį didesnis negu prieškarinis rusų gyventojų nuošimtis (12-15%), tačiau skirtumas nėra labai didelis. Be to, Zarasų rajono bendras 1967 m. gyventojų skaičius — 32,300. Todėl laikraščio skaitytojų skaičius yra permažas daryti išvadoms apie gyventojų sudėties kitimą.

Rusiškas laidas turi dar Eišiškių, Švenčionių, Trakų ir Vilniaus rajonų laikraščiai. Šiuose Vilniaus krašto rajonuose galima būtų tikėtis didesnio lenkiškai skaitančiųjų skaičius. Rusų skaitytojų, tačiau, (net ir pridėjus gudus prie galimų rusiškos spaudos skaitytojų) nuošimtis šiuose rajonuose turėtų būti toks nežymus, kad atskiros laikraščio laidos nepateisintų. Bendras Vilniaus krašto rajoninės spaudos vaizdas nurodytas lentelėje Nr. 6.

Kaip matyti iš šios statistikos, tautybių pasiskirstymas Vilniaus krašte šiuo metu yra susikomplikavęs net daugiau negu lenkų okupacijos metu.

Visą laiką buvę stipriai lietuviški Ignalinos ir Varėnos rajonai tokiais liko ir toliau. Pirmais pokario metais čia buvo pristeigta neproporcingai daug lenkiškų mokyklų, kurių skaičius kaskart mažėja dėl mokinių trūkumo. Didesnės rusifikacijos šiuose rajonuose nepastebima. Tačiau lygiai taip pat lietuviškas Švenčionių rajonas staiga susilaukė nepaprastai daug rusiškai kalbančių gyventojų. Atrodo, kad tai pirmaisiais pokario metais atsiųsti iš Rusijos kolchozų steigėjai.

Panašiai būtų galima išaiškinti ir Eišiškių rajono surusėjimą. Nestebina žymi šio rajono lenkų gyventojų mažuma. Labai didelį susirūpinimą tačiau kelia didelės ir sąmoningos lietuvių gyventojų grupės išnykimas. Į tai, kas dėjosi Eišiškių rajone pirmaisiais sovietinės okupacijos metais, atrodo reikėtų atkreipti daugiau dėmesio ir nuodugniau šį klausimą pastudijuoti.

Smarkiai sulenkėjęs Vilniaus rajonas taip pat rodo staigų stambios rusiškos mažumos atsiradimą. Atrodo, kad tai įvyko taip pat okupacijos pradžioje.

Trakų rajone iki 1965 metų rusų buvo permažai, kad pateisintų atskirą rusišką laikraščio laidą. Atrodo, kad rusų gyventojų padaugėjo, pastačius Elektrėnų šiluminę jėgainę ir išplėtus Grigiškių popieriaus fabriką. Kaip toliau (nuo 1965 m.) auga ši naujausia rusų kolonija Lietuvoje, duomenų kolkas neturime.

Kolonizacija toli gražu nėra vienintelis Lietuvos rusifikacijos būdas. Daug rafinuotesnė ir ateičiai pavojingesnė yra kultūrinė rusifikacija, kurią bandysime panagrinėti sekančiame *AKIRAČIŲ* numeryje.

Z. V. Rekašius

ŠALTINIAI:

1. *1959 metų Visasąjunginio Gyventojų Surašymo Duomenys*, Vilnius, 1963.
2. *Lietuvos TSR Ekonomika ir kultūra 1966 metais*, Vilnius, 1967.
3. *Lietuvos TSR Ekonomika ir kultūra 1967 metais*, Vilnius, 1968.
4. *Lietuvos TSR Spaudos Statistika 1940-1955*, Vilnius, 1957.
5. *Lietuvos TSR Spaudos Statistika 1960-1965*, Vilnius, 1969.
6. *Letopis Periodičeskich Izdanij SSSR*, Maskva, 1967.
7. *Mažoji Lietuviškoji Tarybinė Enciklopedija*, I ir II t. t.

Lentelė Nr. 5 — „Tarybinės Klaipėdos" lietuviškos ir rusiškos laidos skaitytojų skaičius 1961-1965 metais

	1961 m.		1963 m.		1965 m.	
lietuviškai	11,300	(57.0%)	16,265	(59.5%)	21,461	(61.7%)
rusiškai	8,500	(43.0%)	11,083	(40.5%)	13,292	(38.3%)
Viso	19,800	(100%)	27,348	(100%)	34,753	(100%)

Lentelė Nr. 6 — Eišiškių, Švenčionių, Trakų ir Vilniaus rajonų laikraščių skaitytojų skaičius pagal kalbas 1963-1965 metais.

	1963 m.		1964 m.		1965 m.	
Eišiškių rajonas						
lietuviška laida	368	(6.6%)	430	(9.9%)	430	(10.2%)
rusiška laida	2876	(51.2%)	1920	(44.4%)	1854	(44.3%)
lenkiška laida	2368	(42.2%)	1975	(45.7%)	1908	(43.8%)
Švenčionių rajonas						
lietuviška laida	1972	(60.6%)	2994	(62.2%)	2934	(59.0%)
rusiška laida	1279	(39.4%)	1822	(37.8%)	2040	(41.0%)
Trakų rajonas:						
lietuviška laida	2670	(68.9%)	3900	(71.4%)	3590	(63.3%)
rusiška laida	—		—		670	(11.8%)
lenkiška laida	1205	(31.1%)	1560	(28.6%)	1410	(24.9%)
Vilniaus rajonas:						
lietuviška laida	932	(17.3%)	892	(14.5%)	1158	(18.3%)
rusiška laida	1713	(31.5%)	2033	(33.0%)	1982	(31.3%)
lenkiška laida	2754	(51.2%)	3234	(52.5%)	3192	(50.4%)

LIETUVOS SPAUDOS APŽVALGA

APIE NEPAJĖGIUS PAŽANGIUOSIUS

Dėl labai spartaus pramonės vystymo nukenčia mokyklų statyba. Klaipėdos miesto mokyklos dirba dviem (o kai kurios net trim) pamainom. Be to, anot *Tiesos*, taip jos dirbs dar ilgą laiką, nes visoje respublikoje per metus pastatoma vos keliolika naujų mokyklų.

Kita problema mokyklose — tai jų dydis. Anksčiau būdavo statomos 600-900 vietų mokyklos, gi dabar — 1200 vietų, o kartais net iki 2000 vietų. Tai daroma taupumo sumetimais. Tačiau, kai mokykloje yra 35 klasės, ir kiekviena klasė turi 2 val. fizinio lavinimosi pamokų per savaitę, sporto salę reikėtų naudoti 70 valandų per savaitę, žinoma jeigu tai būtų įmanoma. Todėl ne tik kad nelieka laiko sporto treniruotėms, bet žemesnių klasių mankštos pamokos vyksta koridoriuose.

Lietuvoje jau eilė metų trūksta darbo jėgos, ir todėl kasmet iš kitų respublikų įsivežama apie 10,000 žmonių. Kodėl tokiai padėčiai esant statomi nauji fabrikai tokiu mastu, kad dar ilgą laiką mokyklos turės „kumečiauti" dviem ar net trim pamainom — logiško atsakymo mes nesugebame surasti.

Lietuvoje spaudoje plačiai paminėta Katrės Matulaitytės 70 metų gimimo sukaktis. Ta proga ir mums užkliuvo pora smulkmenų. Ilgame straipsnyje .*Tiesoje* (1970.I.18) jos sesuo Aldona rašo: „Gimėm abi Zyrėnų krašte (dabartinėje Komi nacionalinėje apygardoje), kur tėvas atbuvo caro valdžios skirta jam ištrėmimą". Enciklopedija (mažoji tarybinė lietuviška) abiejų seserų gimimo vietą nurodo Pilviškius, Vilkaviškio rajone. Ir kita smulkmena — *Tiesa* nenurodo Katrės Matulaitytės mirties datos, nei aplinkybių. Mažoji tarybinė" rašo, kad... „žuvo, neteisėtai represuota asmenybės kulto sąlygomis", Minske, 1938.IV.12.

1936 metais K. Matulaitytė Minske išleido knygą „Lietuviai fašistinės Lenkijos priespaudoje". Dirbdama Gudijos mokslų akademijoje nuo 1936 metų nagrinėjo lietuviško fašizmo ideologiją bei politiką...

Vaclovas Šeštokas Maskvoje apgynė technikos mokslų daktaro dizertaciją, tema „Transporto ryšių įtakos transporto tinklų Lietuvos TSR miestuose formavimui tyrimas". Dizertacijoje pagrįsta ir patikrinta autoriaus pasiūlyta transportinių tinklų tyrimo metodika, kuria buvo naudojamasi, sudarant generalines Lietuvos miestų transporto išvystymo schemas. V. Šeštokui 38 metai amžiaus. *Tiesoje* (1970.I.20) išspausdintas jo dizertacijos pavadinimas atrodo yra gana blogas vertimas iš rusų kalbos

---

Praeitais metais didžiųjų Vilniaus statybų centre buvo Lazdynų rajonas. Šiais metais numatoma pradėti statyti naują Lazdynų kaimyną — Karoliniškes. Tai bus penkių labai artimai sujungtų mikrorajonų „miestas" 44 tūkstančiams gyventojų. Projekte numatyta 6 vidurinės mokyklos (po 1300 vietų), vidurinė meno mokykla, 5000 žiūrovų stadionas, kinas, poliklinika, kavinė, turgaus aikštė ir biblioteka. Projekto autorius archit. K. Balėnas pasakoja (*Tiesa* 1970.I.1.), kad rajono pakraštyje bus žemi pastatai (aikštės, vaikų darželiai), gi artėjant prie centro jie vis aukštės, ir sudarys tarsi keterą. Toks išplanavimas parinktas todėl, kad Karoliniškės — labai lygi vietovė. Rajono centras numatomas užstatyti gana tirštai, beveik ištisai su kieta danga (praktiškumo dėlei) ir jame želdinių bus mažoka, išskyrus kelias nuo pakraščio į vidurį prasiskverbiančias želdinių juostas. Projektą paruošė Vilniaus miestų statybos projektavimo institutas. Šiuo metu daromas techninkis projektas ir tikimasi paupyje už Žvėryno statybos darbus pradėti dar šiais metais.

Vietoj *Agitatoriaus* savaitraščio nuo šių metų pradėtas leisti du kartus per mėnesį, lietuvių ir rusų kalbomis, periodinis leidinys *Laikas ir įvykiai*.

Naujas leidinio pavadinimas daug žmoniškesnis už senąjį, kas lyg ir rodytų propagandos nepopuliarumą jaunesnėje kartoje. Pirmame sausio mėn. *Laiko ir įvykių* numeryje V. Kazakevičiui skirtas uždavinys — paruošti agitatorius „pažangios" išeivijos spaudos besiartinančiai mirčiai. V. Kazakevičius rašo: „Tačiau šių dienų realybė rodo, kad pažangioji emigracija nepalyginamai silpnesnė savo gyvosiomis jėgomis, negu prieš antrąjį pasaulinį karą. Laikas smarkiai praretino jos gretas. Didžiąją pažangiųjų emigrantų dalį sudaro senyvo amžiaus žmonės, kurie nebepajėgūs išlaikyti gausesnių visuomeninių ir kultūrinių organizacijų. Jauniausiems pažangių laikraščių redakcijų darbuotojams yra apie šešiasdešimt metų, bet ir tokių nedaug. Labiausiai žinomi pažangios emigracijos vadovai JAV yra maždaug 70-85 metų amžiaus. Dėl subjektyvių ir objektyvių priežasčių pažangioji lietuvių emigracija nepajėgė išsiauginti jaunosios kartos, kuri galėtų plačiau įsijungti į pažangią išeivių veiklą".

„Buržuazinių socialistinio humanizmo kritikų stovykloje ypač didelį aktyvumą rodo klerikaliniai autoriai. Pasitenkindami abstrakčiu žmogiškumo skelbimu, atplėšdami humanizmą nuo konkrečių socialinių-ekonominių sąlygų, jie visaip įrodinėja, kad be dievo tikrasis humanizmas negalimas. Savo knygoje ‚Žmogus be dievo' (1964) klerikalinis filosofas J. Girnius mėgina įrodyti, kad žmogaus gyvenimas be dievo yra beprasminis, kad netikintis nuolat jaučia savo kaltę, tragišką padėtį. Knygos autorius užsipuola socialistines valstybes, kaltindamas jas humanizmo stoka".

Taip rašo Komsenimo *Tiesoje* (1970.I.6) profesorius I. Zaksas. Ponui profesoriui Zaksui už šią informaciją bus dėkingi ne vien *Tiesos* skaitytojai. Dėka cenzūros (tikriausiai reikėtų sakyti — socialistinio humanizmo cenzūros) Lietuvos žmonės turbūt nežinojo, kad yra toks filosofas J. Girnius, ir kad dar net lietuvių kalba knygas leidžia. Mes taip pat dėkingi ponui profesoriui, nes sužinojome, kad J. Girnius nėra tik šiaip sau filosofas, bet (!) klerikalinis. Taip pat susipažinom ir su nauju mokslo dėsniu, leidžiančiu net citatose daryti kląstojimus. Kai iš knygos pavadinimo „Žmogus be Dievo" padaromas „Žmogus be dievo", tai šitokį mokslo dėsnį reikėtų turbūt pavadinti zaksizmu...

Kaune, trečiame ryšių skyriuje, veikia videofonas, kuriuo galima pakalbėti ir pamatyti Vilniuje gyvenantį pašnekovą. Neseniai šis videofonas įjungtas į visasąjunginį tinklą — vilniečiai ir kauniečiai gali pasikalbėti ir pasimatyti su Rusijos didmiesčių gyventojais. Praktiškai tokie dalykai gyventojams nelabai reikalingi — videofono tinklas svarbus pramonei.

Naujas pramonės centras pradedamas statyti Trakuose, pietinėje miesto dalyje prie plento į Rūdiškes. Stačiakampiame plote, želdinių juosta atskirtame nuo gyvenamųjų pastatų įsikurs aštuoniolika įmonių. Daugumoje tai smulkioji pramonė. Statyba pradedama šiais metais.

(zvr)

SUSIPAŽINIMUI: ATOMINĖ FIZIKA IR ADOLFAS JUCYS

Adolfas Jucys yra, be abejonės, didelio mokslinio talento žmogus. Gimęs 1904 metais rugsėjo 12 d. Klausgalvių Medsėdžiuose, netoli Kretingos, 1931 metais baigė Kauno Universitetą ir pradėjo mokslininko kelionę atominės fizikos teorijoje. 1938 m. specializavosi Manchesterio, o 1939-40 m. Cambridge universitetuose, Anglijoje. Nuo 1940 m. Vilniaus Universiteto docentas, vėliau profesorius, fizikos-matematikos mokslų daktaras (1952), Lietuvos Mokslų Akademijos narys (1953).

Ne titulai ir pareigos — nors ir labai įspūdingas jų sąrašas Adolfo Jucio biografijoje — atkreipia dėmesį į mokslininką. Dėmesio, šiuo atveju net iš labai toli, mokslininkas susilaukia tada, kai iš jo darbų ima formuotis savita tos srities mokykla.O teoretinėje atominėje spektroskopijoje, judėjimo kiekio momento teorijoje, suderinto lauko daugiakonfiguracinio priartėjimo metode jau galima kalbėti apie Vilniaus mokslinę grupę, apie prof. Jucio mokyklos savitą veidą.

Sunku skaitytojui ne fizikui pristatyti avangardinės atominės teorijos problemas. Gal net ir neįmanoma kalbėti apie mokslą visiems suprantama kalba... AKIRAČIŲ tai pirmas bandymas. Jo autorius, dr. Rimvydas Kriščiokaitis, Harvardo Universiteto mokomojo personalo ir Cambridge Elektronų Akceleratoriaus Laboratorijos mokslinio personalo narys, yra keleto straipsnių atominės fizikos srityje autorius. Gimęs 1939.V.29 Barzduose, Suvalkijoje, atominės fizikos doktoratą apgynė Michigan State Universitete 1965 metais.

Malonu protarpiais susidurti su Vilniaus Universiteto profesoriaus Adolfo Jucio ir jo grupės darbais. A. Jucio ir jo mokinių darbai yra skaitomi vakariečių fizikų ir susilaukę tarptautinio pripažinimo. Jo dėmesio sritis yra teoretinė atominė fizika. Tiksliau kalbant, jis siekia išvystyti matematinius metodus kvantų mechanikos judėjimo kiekio momento (angular momentum) srityje ir atominio spektro teorijoje.

Kvantų mechaniką sudaro teoremos, aksiomos ir hipotezės, kurios sudaro pagrindus modernios fizikos problemoms spręsti. A. Jucys yra parašęs dvi knygas[1] [2], kurių viena yra išversta į anglų kalbą. Jis taip pat yra parašęs daugelį straipsnių ir neseniai paskelbė svarbias atominėje teorijoje naudojamų koeficientų tabeles[3]. 1969 metų birželyje Vilniuje įvykęs Tarptautinis elektroninio atomų ir molekulių lūkšto teorijos simpoziumas, suorganizuotas prof. A. Jucio ir prof. Sokolov (iš Maskvos), liudija apie Lietuvos fizikų žinomumą. Prof. Jucys buvo simpoziumo organizacinio komiteto pirmininkas.

Šio straipsnio tikslas yra supažindinti skaitytojus su A. Jucio grupės darbų vieta atominėje fizikoje, nesistengiant nei išsamiai paliesti atominę fiziką, nei vertinti šių darbų moksliškai.

Profesionalui fizikui terminas „atominė fizika“ apima daugiau negu tik atominę fiziką, reikalingą „atominei“ (tiksliau — branduolinei) bombai suprasti. Jis apima teoretinę ir empirinę tarpatominio ir atomų - elektronų sąryšio sampratą, o taip pat ir sampratą apie kitus atomų ir jų branduolių sąryšius su kitomis elementarinėmis dalelėmis mikroskopinėje plotmėje. Savaime aišku, kad tai apima ir faktinę atomo ir jo branduolio struktūrą, bei sąryšį branduolio su išoriniu elektronų debesiu. Šiuo metu jau gerai žinoma, kad gamtoje reiškiasi keturios pagrindinės jėgos.

Gravitacinė jėga yra silpniausia. Nors gravitacijos dėsnis (atvirkštinio atstumo kvadrate dėsnis) žinomas jau seniai ir naudojamas labai tiksliai apskaičiuoti kietų kūnų kelius saulės sistemoje (pav. kelionei į mėnulį), šis dėsnis nėra pilnai suprastas. Jį geriau suprasti bus įmanoma tada, kai fizikai nuodugniau supras mūsų visatos erdvės — laiko struktūrą. Einšteino bendroji reliatyvumo teorija yra tik trumpas, nors ir svarbus žingsnis šia kryptimi. Atominių fizikų laimei, gravitacinės jėgos atominėje plotmėje sudaro nepaprastai silpną efektą, kurį galima ignoruoti. Mes tai padarysime ir šiame straipsnyje.

Beta — išspinduliavimo jėga yra nepalyginamai didesnė už gravitacinę jėgą ir vaidina svarbų vaidmenį kaikurių radioaktyvių branduolių ar elementarinių dalelių išspinduliavime. Ji taip pat yra laisvų neutronų išspinduliavimo priežastim, t. y., kai neutronas pavirsta į elektroną, plius protoną, plius anti-neutriną. Muonai taip pat išsisemia beta — išspinduliavimo dėka. Ši jėga dar nėra gerai suprasta, ir daugelis fizikų (tiek teoretikų, tiek eksperimentikų) ją nagrinėja.

Sekanti stipresnė jėga yra elektromagnetinė. Tai jėga, kuri jungia medžiagą (materiją). Tai reiškia, kad atominėje plotmėje ji jungia elektronų debesį su branduoliu ir priduoda struktūrą komplikuotesnėms atominėms ir molekulinėms sistemoms mikroskopinėje plotmėje. Makroskopinėje plotmėje šios jėgos samprata įgalina inžinierius ir fizikus projektuoti įvairius elektrinius ir elektroninius prietaisus. Ši jėga yra vienintėlė, kuri yra gan gerai suprantama. Tai reiškia, kad naudojant reliatyvistinę kvantų elektrodinamikos teoriją galima labai tiksliai apskaičiuoti visą eilę atominių ir sub-atominių efektų. Ši teorija buvo išvystyta penktame šio šimtmečio dešimtmetyje kaipo sintėzė Einšteino specialiosios reliatyvumo teorijos, klasinės kvantų mechanikos ir klasinio elektromagnetizmo. Tačiau ir šitos jėgos sampratoje dar yra neaiškumų: pavyzdžiui, kaip ji galioja labai mažuose atstumuose (mažiau negu 10^{-13} cm) ir koks jos ryšys su kitomis jėgomis? Šios problemos kaip tik ir nagrinėjamos elektronų - pozitronų spindulių susidūrimo bandymuose, pav. Cambridge, Mass. ir Novosibirske, SSSR.

Paskutinė, ir stipriausia jėga, kuri jungia branduolio sudėtines dalis — neutronus ir protonus — yra branduolinė jėga. Ši jėga taip pat yra priežastim kitų elementarinių dalelių tarpusavio sąryšio, kaip pavyzdžiui, lambdos, sigmos ir omegos-minus, kurios yra trumpalaikės dalelės, sunkesnės už protonus ir neutronus. Jėgos tarp šitų dalelių tik menkai suprantamos; trūksta geros teorijos. Yra paskirų teoretinių išvadų, kurios tačiau dažnai viena kitai prieštarauja ir viena kitos neparemia. Šioje srityje labai aktyviai eksperimentuojama, stebint branduolį ir jo elementarines sudėtines dalis aukštos energijos akceleratorių pagalba.

Mikroskopinėje plotmėje Newtono mechanika visai nepajėgia išaiškinti atominių ir sub-atominių reiškinių. Norint išmintingai nagrinėti daugumą modernios fizikos problemų, tenka imtis kvantų mechanikos metodų ir principų. Ši teorija buvo pagrindinai išvystyta Schroedingerio, Heisenbergo ir Borno trečiame šio šimtmečio dešimtmetyje. Pasirodo, kad, žiūrint iš mažo mastelio, gamta tvarkosi gana keistai, o kvantų mechanika patiekia šitos tvarkos „žaidimo taisykles“. Ji tačiau neatsako į kaikuriuos anksčiau iškeltus klausimus (pav. kokia yra branduolio jėgos prigimtis), o tik nurodo kryptį. Pati kvantų mechanika yra kaskart toliau tobulinama. Viena kvantų mechanikos sritis ir yra judėjimo kiekio momentas.

Daugelio atominės fizikos elektroninių sistemų nagrinėjime, judėjimo kiekio momento teorijos metodai yra labai svarbūs. Yra šioje srityje ir avangardinių bandymų. Ši sritis yra ta, kuria jau ilgą laiką domisi A. Jucys ir yra vienas iš pirmaujančių. Jis, ir jo grupė, daugiausia žinomi grafinių judėjimo kieko momento teorijos metodų atsiekimais ir patobulinimais. Šie metodai yra nepakeičiami, kuomet turime reikalo su judėjimo kiekio momentais komplikuotose elektroninėse ir branduolinėse sistemose.

Žiūrint iš platesnės perspektyvos, problemos, kurias šiandien nagrinėja atominiai fizikai, turi būti vienaip ar kitaip tiesioginiai susijusios su anksčiau minėtomis jėgomis (ir jų tarpusavio sąryšiu), jeigu norima, kad šios problemos būtų laikomos **esminėmis** fizikos problemomis. Laikantis šitokio standarto, visa kita yra arba pritaikomoji fizika, arba pritaikomoji matematika.

Atominės fizikos eksperimentalisto uždavinys yra gauti naujos informacijos arba patikrinti teoretines išvadas. Teoretiko uždavinys gi yra sukurti teoriją. Abu uždaviniai reikalauja daug gabumų ir lakios vaizduotės.

Pavyzdžiui, Murray Gell - Mann, praeitų metų Nobelio premijos laureatas teorijoje, pasistatė sau uždavinį įprasminti labai daug naujai atrastų elementarinių dalelių. Naudojant grupių teorijos (grynosios matematikos šaka) metodus, jam pavyko bent susistematizuoti kaikurias iš jų. Ši teorija, arba modelis, vadinamas „quark model“, ir gana sėkmingai sistematizuoja dabar egzistuojančią elementarinių dalelių gausybę. Tai lyg savotiška Mendelejevo lentelė. (Šis modelis visgi neišaiškina branduolinių jėgų). Vilniaus atominių fizikų grupė yra gerai susipažinusi su grupių teorijos metodais bei kvantų mechanikos simetrijomis ir atrodo kompetetinga dirbti šitoje labai aktualioje srityje. Jų dėmesys tačiau nukreiptas daugiausia į atominį spektrą.

Eilė teoretikų JAV ir Sov. Sąjungoje šiuo metu dirba aksiomatinės kvantų lauko teorijos srityje. Ši teorija bando surasti bendrą formalinį pagrindą eilei aukštos energijos reiškinių ir taipogi pateikia daugiau formalesnį pagrindą kvantų elektrodinamikai, kuri, kaip jau minėjome, yra gana sėkminga aiškinant (nors dar tik tam tikrais atvejais) elektromagnetinius sąryšius. Čia ir vėl yra sritis jėgų išbandymui tokiems kaip Bandzaičiui, Vanagui, Levinsonui ir Vizbaraitei.

Bendrai, Vilniaus fizikai, vadovaujami prof. Jucio, yra užėmę svarbų barą vienoje įdomioje teoretinės atominės fizikos srityje. Kaip jau minėjome, yra dar visa eilė kitų sričių, kuriose vilniečiai būtų be abejo kompetetingi. Esminės fizikos požiūriu šios sritys būtų įdomesnės ir aktualesnės.

Dr. R. J. Kriščiokaitis

1) A.P. Jucys, I.B. Levinson, V.V. Vanagas, “Mathematical Apparatus of the Theory of Angular Momentum”, Israel Program for Scientific Translation, Jerusalem, 1962 (Angliškai).

2) A.P. Jucys, A.A. Bandzaitis, “Angular Momentum Theory in Quantum Mechanics”, Vilnius, 1965 (Rusiškai)

3) A.P. Jucys, Ia. I. Vizbaraite at al, “Tables of 9-j Coefficients for Integral Values of the Parameters with One Parameter Equal to Unity”, Moscow, 1968 (Angliškai ir Rusiškai).

GYVYBĖS GYNIMAS

LAISVĖ — TIK NUMIRTI

Bežengiant per šių metų slenkstį, keliuose laikraščiuose buvo paskelbtas 40-ties Lietuvos kunigų laiško — Kosyginui rašyto skundo —tekstas. Tai, palyginti, trumpas rinkinys žinių apie Lietuvoj esamas religijos praktikavimo sąlygas. Padėtis atvaizduota nesenais ir net visiškai šviežiais faktais. Iš jų akivaizdu, kad bolševikinės valdžios Lietuvoj sukurtoji religijos neva laisvė yra laisvė religinei praktikai ir sąmonei palaipsniui išnykti išmirties keliu. Tikintiesiems bei religiją praktikuojantiems dabar leidžia patiems susilaukti natūralios mirties. Seniau ryškesniesiems religijos praktikuotojams čekistai padėdavo mirti ir greičiau, negu natūraliai. Kartais dar ir dabar padeda... Bet dabar net ir iš kunigų rašto aišku, kad Lietuvoj *yra laisvė* religijai... šiaip taip vegetuoti ir metai iš metų vysti. Bet nėra jai laisvės reikštis gyvybingai. Ypač nėra laisvės leisti atžalų.

Štai eilė skundo ištraukų, paaiškinančių tos „laisvės" įgyvendinimo metodiką bei techniką:

...liko tik viena seminarija Kaune... penkiuose kursuose leista studijuoti vos 30 klierikų. Į pasitraukusių ar susirgusių auklėtinių vietas naujų priimti neleidžiama. Jei Lietuvoje kasmet miršta apie 30 kunigų, tai jų įšventiname vos 5 - 6. Šiemet (1969) įšventinta vos trys nauji kunigai. Todėl jau dabar daugeliui kunigų tenka aptarnauti net po dvi parapijas. Nemaža parapijų administruoja klebonai, turį daugiau nei 70 metų amžiaus...

Jaunuoliams, stojantiems į seminariją, sudaroma kur kas daugiau kliūčių, negu stojantiems į kitas aukštas mokyklas. Kandidatus parenka ne Bažnyčios atstovai, o valdžios pareigūnai. Tai yra nenormalu, kaip į muzikos mokyklą kandidatus nustatinėtų veterinarijos gydytojai ar kitų sričių specialistai.

Visų sričių specialistai renkasi į įvairias konferencijas, tobulinasi, mokosi iš labiau patyrusių. Bažnyčios kanonai irgi reikalauja, kad kunigai mažiausia kas treji metai atliktų, bent trijų dienų rekolekcijas. Dabar tokios rekolekcijos draudžiamos ne tik vyskupijų centruose, bet ir dekanatuose: neleidžia susirinkti į jas net vieno dekanato kunigams.

Lietuvos katalikai negali naudotis savo religiniams reikalams spaudos laisve. Jiems neleidžiama naudotis radiju, televizija, kino teatrais, mokyklomis, paskaitomis. Pas mus nėra paprasčiausio religinio vadovėlio, maldaknygės nė kitų religinių raštų. Tarybų valdžios metais Lietuvoj neatspausdintas nė vienas katekizmas. Tik 1955 ir 1958 metais išleista katalikų maldaknygė, o 1968 m. pasirodė „Liturginis Maldynas". Tačiau tiek vieno, tiek kito leidinio tiražai tokie maži, kad reta šeima gali juos įsigyti. Be to, „Liturginiame Maldyne" turėjo būti trumpas tikėjimo tiesų aiškinimas, bet relig. reikalų tarybos įgaliotinis neleido jo spausdinti. „Romos Katalikų Apeigyno" bažnyčios ir kunigai gavo tik po vieną egzempliorių, o II Vatikano susirinkimo nutarimų — vien kunigai tik po vieną egzempliorių. Eiliniai tikintieji neturi net progos šių knygų pamatyti.

...kunigams ir kateketams draudžiama paruošti vaikus pirmajai šv. Komunijai... už vaikų katekizaciją vietiniai valdžios organai yra nubaudę kun. J. Fabijanską piniginę bauda, kun. M. Gylį, kun. J. Sdebskį priverčiamojo darbo stovykla. Anykščiuose rengusi vaikus I-os išpažinties O. Paškevičiūtė, pervargusi priverčiamųjų darbų stovykloj, susirgo ir mirė. Patys tėvai paruošti vaikus turi teisę, bet neturi galimybių: tam atitinkamai nepasirengę, neturi laiko ir religinių knygų.

...dėl religinių įsitikinimų tikintieji atleidžiami iš darbo ar nubaudžiami, prisidengiant visai kitais motyvais...

Daugelyje bažnyčių neleidžiama skambinti varpais, visiškai negalima naudotis garsiakalbiais ir kitomis technikos priemonėmis. Bažnyčių remontams neduodama medžiagų paskyrų. Miestai auga, bet nuo 1945 metų Lietuvoje pastatytos tik dvi bažnyčios (vienoje iš jų — Klaipėdoje įsikūrė liaudies filharmonija), o kiek senų bažnyčių paversta sandėliais, muziejais ir t. t .

Mes neužtinkame šiame dokumente staigmenų. Tačiau daugumui Vakarų kraštų katalikų ir apskritai krikščioniškai ar net nekrikščioniškai tikintiesiems, netgi minties bei įsitikinimų laisvės principą pripažįstantiems — tik mažai tesirūpinantiems ar lengvai pamirštantiems, kaip tą principą praktikuoja komunistų, ypač rusų bolševikų valdžios, — liberaliems bedieviams tas dokumentas instruktyvus. Mums jis — proga apmąstyti vienai kitai pastabai arba ir išvadai.

Daugelis skunde minimų faktų jau girdėti ir iš kitų patikimų šaltinių. O ir dėl pirmą kartą girdimųjų tikrumo nėra pagrindo abejoti. Tenai gyvenantiems net ir visiškai tikrais faktais valdžiai priekaištauti yra didžiai rizikingas pasiryžimas, o remti skundą prasimanymais būtų tiesiog beprotybė. Todėl skunde rodomą padėties paveikslą galime nesvyruodami priimti, kaip teisingą, neperdėtą tikrovės liudijimą.

Religijos praktikavimo sąlygos dabar Lietuvoj didžiai skirtingos nuo tų, kurios buvo Lietuvos nepriklausomybės laikais, — vistiek su kurio režimo sąlygomis jas belygintumėm.

Nepriklausomos Lietuvos konstitucijoje, įstatymuose ir religine ideologija besivadovaujančio režimo politika religijos praktikavimui ne tik davė visišką laisvę, bet sukūrė net ir privilegijų. Vos pusmetį 1926 metais teišsilaikęs kairiųjų partijų režimas nesuskubo parodyti, kokias jis būtų ilgainiui sukūręs Lietuvoj religijos praktikavimo sąlygas. Bolševikų pavyzdžiu sekti neketino, pripažino nesukarikatūrintą religijos laisvę, bet kaikurias privilegijas jau buvo pradėjęs apkarpinėti. O vadinamasis tautininkų arba Smetonos režimas net paryškino religinių bendruomenių padėties įteisinimą valstybėje (nauju įstatymu, o katalikų dar ir konkordatu), bet tuo pačiu metu ėmė riboti tų bendruomenių vadovybių įtaką politikos ir ypač švietimo bei auklėjimo dalykuose. Labiausiai tą tramdantį ribojimą pajuto didžiausią įtaką tose srityse turėjusi katalikų vadovybė. Ir ne dešimtys, o šimtai katalikų veikėjų — kunigų, vyskupų ir pasauliečių — ne vienu atveju, ne vienu skundu-memorandumu, o daugybe nuolatinių viešų pareiškimų laikraščiuose, susirinkimuose, bendraraščiuose ir net pamoksluose iš sakyklų prieštaravo prieš tuos tramdymus, vadino juos tikėjimo persekiojimu, krikščionių stūmimu į katakombas, netgi skelbė teisę neklausyti „Dievo įstatymų nepaisančios" valdžios...

Vyskupas Teofilius Matulionis, tos pačios „Dievo įstatymų nepaisančios" valdžios drauge su kitais keliais lietuviais kunigais ištrauktas iš Rusijos bolševikų kalėjimų (mainais už Sniečkų, Chodosaitę ir eilę kitų komunistų), apsidairęs Lietuvoj ir pasiklausęs tų maištavimų, išsitarė rusiškai: *S žiru biesites'* Atseit, nuo nutukimo šėlstate. Jis, mat, apčiuopiamiau buvo patyręs, kaip atrodo tikras persekiojimas.

Temperamentingesniesiems katalikams-politikams nepatiko tokia vyskupo Matulionio pažiūra į padėtį, ir taip atsitiko, kad tasai vyskupas neturėjo progos savo pažiūrą ryškiau paremti: jam gana greit buvo atrasta svarbių uždavinių už Lietuvos ribų, — Amerikoj, paskui Vatikane... Tie uždaviniai neparankiai prabilusį vyskupą atitolino nuo Lietuvos vėl maždaug trejetui metų. Paskui, nors paties popiežiaus pavadintas lietuvių katalikų herojum, vyskupas Matulionis prisiglaudė Lietuvoj tik moterų vienuolyno kapeliono pareigose, šiek tiek pagelbėdavo arkivyskupo kanceliarijoj. Tik paskutinį Lietuvos nepriklausomybės pusmetį ta pati „Dievui neklusnioji" valdžia dalykus taip patvarkė, kad vyskupas Matulionis tapo paskirtas vyriausiu Lietuvos kariuomenės kapelionu. Deja, neilgam. Lietuvą užplūdo tikrų religijos ir beveik visko persekiojimų banga.

O tarp mūsų čia vis dar tebepasigirsta vieno kito nepriklausomybės laikų „katakombų kankinio" skundas anuomet pergyventaisiais persekiojimais... Net prelatui Krupavičiui tebeatrodo, kad Smetonos režimas katalikams buvęs blogesnis už, pavyzdžiui, Gomulkos...

Būtų čia vyskupas Matulionis, arba, sakykim, kuris nors iš Kosyginui rašyto skundo autorių, tai gal ir vėl, galva palingavęs, tartų nostalgiškai tebesiskundžiantiems ano meto „katakombomis", — vijot Smetoną į medį botagais, prašytumėt dabar jį atgal pyragais, tik jau pervėlu...

Tas kunigų skundas nėra vien tiktai skundas. Tai gyvybės gynimas. Tai suspurdėjimas prieš jėgą stumiančią mirtin. Tai rezistencija. Ne kulkosvaidžiais, o rašomomis mašinėlėmis. Ypač, kai tokio rašto kažkuris nuorašas iš kažkurios kanceliarijos kažkaip patenka į kažkieno rankas, netinginčias išversti, netinginčias perrašyti su keliais nuorašais, ir kai iš kiekvieno nuorašo vėl gimsta keli, kai nuorašų prisiveisia kaip žvirblių, kai kažkuris net svetur nuskrenda ir, patekęs į spausdinamas mašinas, tampa viešu dalyku...

Nauji vysk. — R. Kriščiūnas (k), L. Povilonis (d). Viduryje — vysk. Labukas.

Per pastaruosius ketverius metus girdėjom jau tris tokio pobūdžio rezistencinius veiksmus Lietuvoj. 1966 metais tai buvo 22-jų mokslininkų bei menininkų memorandumas prieš beatodairišką Lietuvos gamtos teršimą, ypač prieš naftos perdirbimo įmonės Jurbarke projektą. Antras buvo Lietuvos žydų grupės skundas 1968 metų gale. Dabar — katalikų kunigų skundas, datuotas 1969 metų rugpjūčio mėnesį.

Koks tokių žygių paveikumas? Paprastai nėra jokių viešų duomenų, ar valdžia į tokius memorandumus yra atkreipusi kokio dėmesio: valdžia tenai (kad ir „liaudies") su valdomaisiais į jokius dialogus nesileidžia.

Memorandumas prieš Lietuvos gamtos žalojimą buvo pasirašytas augštose pozicijose stovinčių žmonių. Pasirašiusiųjų tarpe buvo net Juozas Baltušis, kuris tada dar buvo „viceprezidentas" Vilniuje. Adresuotas tas memorandumas buvo tik Sniečkui-Šumauskui, ir nebuvo jokių viešai matomų žymių, kad jie būtų tą memorandumą referavę kur nors Maskvoj, ar kad net ir patys būtų skaitę. Elektrėnuose po to rašto mazuto degina dar daugiau, ir sieringi suodžiai, turbūt, dar tiršČiau krinta ant plačios apylinkės laukų ir miškų. Nebent būtų tylomis įrengę kokius prietaisus tiems suodžiams gaudyti... Jurbarko rafineriją irgi, po to memorandumo, vistiek planavo ir žadėjo statyti. Nors pastaruoju metu kalbos apie ją nutilo. Gal atsitiktinai, o gal ir apsigalvos. Žinoma, ne memorandumas, o kokios nors kitos aplinkybės gali priversti pakeisti planus.

Į žydų skundą atsiliepė keletas kitų nužydėjusių (menamai suinternacionalėjusių) Lietuvoj gyvenančių žydų, kurie skundo teigimus nuneigė, bet vargu ar ką įtikino, kad skundas buvo visai be pagrindo.

Ketvertas mėnesių tepraėjo nuo kunigų skundo parašymo iki jo teksto pasirodymo užsienio spaudoje. Ir tą tekstą pridurmui atsivijo kita žinia, iš Kauno: prieš Kalėdas (gruodžio 21) ten įšventinti du nauji vyskupai. Nejaugi tai Kosygino reakcija į skundą? Vargu. Derybos tarp Vatikano ir Maskvos dėl naujų vyskupų turėjo būti prasidėjusios anksčiau už skundą. Antra vertus, nauji vyskupai duoti tik Kauno ir Telšių vyskupijoms, kaip padėjėjai prie tenai jau esamų (irgi neseniai įšventintų) vyskupų. Kuriose vyskupijose vyskupų jau kuris metas nebuvo, nėra ir toliau. Taip pat jokia kita skundo priežastis tų dviejų naujų vyskupų įšventinimų neatitaisyta.

Nauji vyskupai Lietuvoj visgi paskirti ne Kosygino, o popiežiaus aktu. Žinoma, tai įvyksta tik abiejų atitinkamiems reprezentantams susitarus dėl skyrimo ir kandidatų.

Vatikanas ir Kremlius diplomatinių santykių savo tarpe neturi. Juose lemiamą žodį turintieji nepripažįsta vieni kitų autoriteto. O tačiau, kai reikia, tylomis šį tą sutaria. Dėl vyskupų skyrimo Lietuvoj Vatikano atstovams paprastai būtina kreiptis į Kremliaus atstovus ir tuo būdu pirmiesiems pareikšti tam tikrą pripažinimą Kremliaus autoritetui Lietuvoj. Savaime suprantama, kad tai tik *ad hoc*, tik tam atvejui, o ne generalinis pripažinimas. Bet nuo nepripažinimo principo nukrypimas įvyksta...

Lietuvos kunigų skundas prasideda citata -- nepagalvokit, kad iš apaštalo Pauliaus laiškų, ne: iš Lenino raštų! Toliau savo samprotavimus kunigai remia irgi ne kanonais, o TSRS konstitucija, tarybiniais įstatymais ir net LTSR Baudžiamojo Kodekso 143 straipsniu. Atseit, jie įsakmiai pripažįsta ir Lenino ir komunistinės (bedieviškos!) valstybės įstatymų autoritetą. Ištikimybė tikėjimui bei Bažnyčiai nekliudo jiems, kai reikia, padaryti tokį pripažinimo reveransą ir tiems, kuriuos iš principo laiko griežtai atmestinais. Jie, matyt, nemano, kad būtų gerai patarnauta tikėjimui bei Bažnyčiai, jei imtų principingai šūkauti, ragindami nepripažinti ir neklausyti „Dievo įstatymų nepaisančios" valdžios, kaip tai kaikurie darė Smetonos laikais, arba kaip ragina daryti ir dabar mūsų ištikimiausieji religiniams ar tautiniams principams.

Akivaizdu, kad Vatikane ir ypač Lietuvoj kunigai ir nekunigai yra iš skaudaus patyrimo susidarę išvadą, kad tam tikrose aplinkybėse į principingumą tenka įlašinti ir elastingumo. Kiek lašinti, patiriama iš eksperimentų. Ir politinė nuovoka padeda.

V. Rastenis

PENKI STULPAI

REVOLIUCIJA PRIEŠ NATŪRALUMĄ SCENOJE

— Man daug kas labai patiko. Visi ligšioliniai pastatymai daryti realistinėje dvasioje buvo savotiškai tarpusavy panašūs. Šis gi — visiškai šviežias ir nesitikėtas. Mane nustebino jo griežtai skirtinga interpretacija, — kalbėjo veikalo autorius Algirdas Landsbergis.

— Iš visų mano matytų Dariaus Lapinsko pastatymų šis man labiausiai patiko, — autoriui (neakivaizdiniai) pritarė ir mano žmona, nuoširdi ir aktyvi teatro mylėtoja. Ir pritarė ne ji viena. Panašių nuomonių teko daug girdėti po spektaklio.

Kalba, žinoma, sukosi apie „Penkis stulpus turgaus aikštėje“, Dariaus Lapinsko režisuotus ir antrus metus begyvuojančio Jaunimo Teatro pastatytus Čikagoje, Jaunimo Centro scenoje š. m. sausio 17 ir 18 d.

Vietomis patiko ir man. Bet tik vietomis. Visumoje — neatrodė, kad ši mistiškai niūri, grubiai sušaržuota, technikiniais efektais persūdyta interpretacija tiko realistiniai herojiniam, intymiai žmogiškais sielos virpėsiais niuansuotam, o taipgi kietai intelektualiniais pasažais pamargintam veikalui. Neatrodo, kad „Penkiems stulpams“ tiko D. Lapinsko įprastas ir ligi šiol visur naudojamas ritualiniai groteskiškas stilius, kiek ten jame beatsispindėtų „laiko dvasia“. Kada kalbu apie techninikinius efektus, be abejo, nenoriu pasisakyti prieš juos *per se*. Tampriai surišti su tekstu, su aktoriaus išgyvenimais ir nepernaudoti, jie pabrėžė ir susimbolizavo nuotaiką ir blykstelėjo režisoriaus išradingumu. Tokiais laikyčiau, sakysim, šviesos pagalba muštynių partizanų bunkeryje perdavimą beveik lėtai susukto filmo pobūdžiu, plokštelės užsikirtimą vestuvių puotos paveiksle (jei jis nebūtų pernaudotas) kaip tik norimose vietose, fosforinių gėlių apie mirusio sužadėtinio kūną smaigstymą, iš dalies net ir kortas, skaidrėmis perduotame fone krintančias ant nukankintųjų veidų. Tačiau tai buvo prošvaistės ir jos aiškiai išsiskyrė iš kitos trikerijos savo natūraliu suaugimu su veikalu.

Veik visas spektaklis vyko aptemdytoje scenoje, veikėjų siluetus, jų veidus ar figūras išryškinant foninėmis šviesomis ar lokalinių, spalvotais filtrais prislopintų prožektorių šviesos pirštais. Tamsa gaubė ne tik partizanų bunkerį, ar pašiūrę, kurioje buvo slepiamos partizano vado Antano (Liucijus Alenskas) skulptūros, bet ir Tardytojo raštinę, Albinos (Marytė Smilgaitė) butelį mieste, turgaus aikštę ir kaimo gryčią (lokalizuotą priešscenio kampe ir ant jia vedančių šoninių laiptelių). Scena ilgesniam laikui teapšviečiama tik paskutiniame veiksme, miesto salėje, vestuvių puotos belaukiant. Toji prieblanda, žinoma, dėkinga mažiau tejgudusių jaunų vaidintojų ydelėms užtušuoti. Naktis, kaip sakoma, lygiai slepia niekšus ir šventuosius. Gal būt dėl to veik visi jie, taip narsiai besiblaškę įvairiose išraiškos šokio pozose tamsai dengiant, taip nejaukiai pasijuto vestuvių puotos scenoje, kur bet kokiam šokiui reikštis, atrodė, buvo geriausia proga: švelnus A. Šabaniausko tenoras vis traukė „Spaudos baliaus valsą“, nuolat užsikirsdamas (simboliniai, be abejo!) ties „rytmečio laimę svajok“, o kartais (nemažiau simboliniai?) ties „matyt, kad klajojau keleliu ne tuo“...

Žmogiška, natūrali kalba D. Lapinsko pastatymuose visada buvo itin retas paukštis: retai susitinkančių dviejų besimylinčių jaunuolių pokalbio tikslas, atrodo, viens kitam įvaryti kokį nors priepuolį; Tardytojas (Rimvydas Vasiukevičius) savo sekretorei diktuodamas memuarus, negali išvengti isterikos, pabrėžtos manijakiškai makabrišku „išraiškos šokiu“, skulptoriaus vidinis monologas su savo kūriniais, įsivogus juos slepiančion pašiūrėn (ko gero supamon įtaringų ausų), turi neišvengiamai išvirsti į plačią estradinę oratoriją, ir t. t. ir t. t. Net ir Pasakotojui (jo vietoje, gal nesuradus tinkamo vyro vaidintojo, buvo panaudota moteris — Živilė Bilaišytė) reikėjo paskirus sakinius, žodžius ar bent jų skiemenis įrašyti juoston, kad tik neskambėtų natūraliai. Gal todėl, po D. Lapinsko pastatymų vaidintojams visiškai netiktų šabloniniai (o taip kiekvieno aktoriaus mėgiami!) epitetai: „jis čia sukūrė įtikinantį charakterį“, „ji savo rolę atliko su dideliu įsijautimu“, ar pan. Ne dėl to, kad tai didžiai nuvalkioti štampai, bet dėl to, kad visuose charakteriuose daugiausiai jaučiasi pats režisorius. Veikėjų roles sukeitus, jie darytų lygiai tą patį. O jei ir ne — skirtumas, vargu, ar būtų jaučiamas...

Kartą D. Lapinskas pyktelėjo, vienam vertintojui jo pastatymo aktorius pavadinus gerais režisoriaus instrumentais. Ši pastaba, esmėje komplimentinė, kaip į ją bežiūrėtum, D. Lapinsko atveju yra kraštutiniai charakteringa.

D. Lapinsko pastatymuose nėra nė normalių situacijų. Į viską žiūrima tartum pro stiprų mikroskopą ar teleskopą, plauką paverčiantį didžiausiu rąstu. Tiesa, kadaise modernaus teatro stropiai išpuoselėtas žingsnis į natūralumą gerokai sutriko absurdinio ir ritualinio poveikio pasėkoje. Tačiau iš vėžių neišsimušė iki tokio laipsnio, kad ir Anatolijaus Kairio ir Vytauto Mačernio ir Algirdo Landsbergio kūriniai interpretacijomis niekuo nebesiskirtų.

Daugelis žiūrovų didžiai pagyrė taisyklingą vaidintojų tarseną, kas šiandien, ypač Jaunimo Teatro vaidintojų amžiaus žmonėse, jau atrodo dideliu dalyku. Buvau sužavėtas ir aš. Nuėjau užkulisin jų pasveikinti. Ten, tarp aktorius namučio parsivežti atvažiavusių tetyčių ir mamyčių, tarp laimingo autoriaus ir režisoriaus benardantis aktorių būrys, deja, tarpusavy šnekėjosi išimtinai vien „čiabuviškai“. Tai, žinoma, nieko stebėtino ir išvados iš to nedarau. Tik tiek, kad užmiršau ko buvau nuėjęs...

Vis dėl to D. Lapinsko pastatymas buvo gana šviežias, nuoseklus ir išsiskyrė savo vientisumu. Mano, šių dienų ženkluose menkai tesusigaudančio pakeleivio pastabos tėra subjektyvūs įspūdžiai. Jie atviri ir nuoširdūs. Jaunimo Teatras manęs nuo teatro neatbaidys nė žymiai „modernesniais“ pastatymais. Todėl mano troškulys, kad ir Jaunimo Teatro neatbaidytų šie tiesūs, be užnugarinių minčių tarti žodžiai.

Titas Guopis

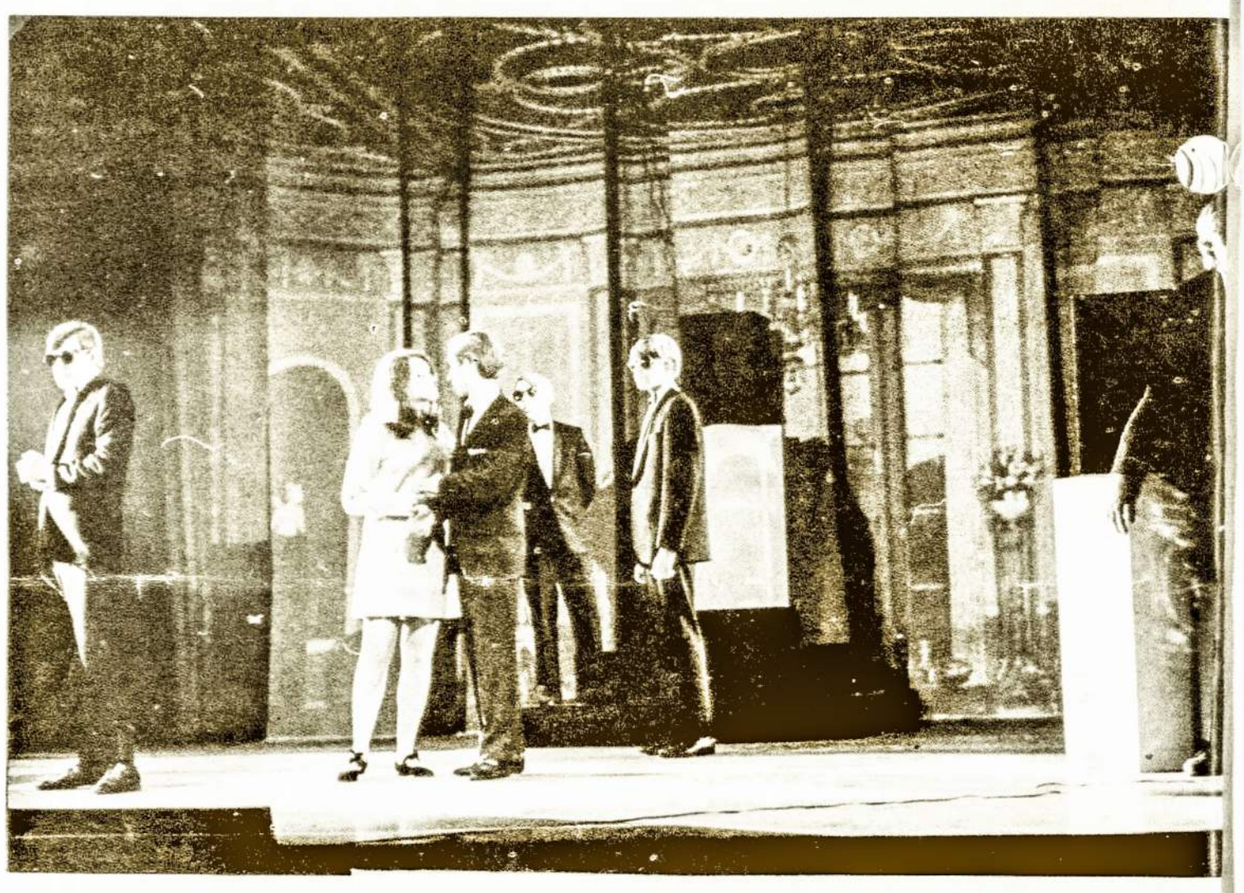

Scena iš „Penkių stulpų“

ŽODŽIŲ GĖLĖS POETUI

— Scenoje norisi išgirst lietuvišką žodį — švarų, aiškų, neužgožtą visokiausių efektų, nuoširdžiai profesionaliai perduotą ir priimti jį vien dėl jo paties, o ne dėl pagalbinių atributų, — neseniai kalbėjo aktorė Dalia Juknevičiūtė, kaip tik to žodžio išnešimui scenon talkininkauti vėl apsistojusi Čikagoje.

Jos ką tik aptartąją kryptį ir pagalbos ranką pastebimai pajuto sausio 16 dieną Jaunimo Centre įvykęs Poezijos vakaras Algimantui Mackui, Santaros - Šviesos federacijos suruoštas poeto tragiškos mirties penktųjų metinių proga. Antroje programos dalyje pačios D. Juknevičiūtės, Leono Barausko ir Jono Kelečiaus atliktame paskutiniojo — **Chapel B** — rinkinio eilėraščių cikle žodis buvo neužginčyjamas karalius. Skambėjo aiškiai, didingai, pagaunančiai žiūrovus valdė ir jaudino. Kaip tobulai atliktam ir išbalansuotam grafikos paveikslui, jam nereikėjo barokiniai puošnių rėmų ar ištaigingų šviesos bei garso palydovų. Tas žodis pats vienas betarpiškai susirado kelią į ten, kur buvo taikliai mestas, — klausančiojo širdin...

Sąžiningas deklamuotos medžiagos atrinkimas, rūpestingas rečituotojų pasiruošimas darė šią programos dalį ne vien tematiniai, bet ir interpretaciniai itin vientisu kūriniu. Kada plokštelės šiandien populiarumu, berods, stelbia knygas, ar nereikėtų pasirūpinti šios neeilinės programos įrašymu?

Turtingumu pasižymėjo ir antroji programos dalis, išpildyta grupės poetų. Nekasdieniškumą pabrėžė keletas naujų jaunų veidų platesnio mąsto parengimuose matomų bene pirmą kartą. Tai: Živilė Bilaišytė (skaičiusi savo paruoštą dedikacinę įžangėlę), Aldona Zailskaitė, Viktoras Dirda, Austė Pečiūraitė ir Eglė Juodvalkytė. Gaila, kad tik paskutinioji sugebėjo savo kūrybą tinkamai (visiems girdimai!) perduoti. Kitiems, atrodo, ypač padėtų dažnesni pasirodymai scenoje.

Likusių, „senųjų veidų“ charakteringesnieji bruožai (ir tai jokiu būdu ne kūrybą vertinant) buvo šie: Rimas Vėžys ir Henrikas Nagys — skaitė iš jau išleistų eilėraščių rinkinių. Bent aš, nusipirkęs bilietą į vakarą ir klausydamas jau girdėtų arba knygoje (irgi nusipirktoje) skaitytų eilėraščių (interpretacijos, čia, žinoma neliečiu, nes kiekvienas interpretatorius gali dalyką naujai interpretuoti), visada jaučiuosi savotiškai... apgautas. Jurgis Blekaitis skaitė kiek intymiai vakarui, atrodo, specialiai skirtą sentimentalų kūrinį. Liūnė Sutema skaitė permažai (vieną eilėraštį), o Kazys Bradūnas — žymiai perdaug (didelę dalį savo spaudai paruošto rinkinio „Donelaičio kapas“, iš kurio su ne vienu eilėraščiu jau irgi teko ne po kartą susidurti).

Į programą atsilankė nemažai ir jaunos publikos. Ir gerokai apsamanojusių, ir konservatyvesnėm šukuosenom. Tai, žinoma, džiugino. Nesmagu tik, kad ne vienas jų jautėsi tartum kaimo daržinėje: uždangai pakilus ir scenai nušvitus plepėjosi tarpusavy, stumdėsi aplink praviras duris, salėje rūkė, kėlė kojas ant priešais esančios eilės kėdžių atramų ar kitaip rodė savo didelį „kultūrinį praaugimą“ visų scenoje vykstančių „niekelių“ atžvilgiu. Iš tikrųjų, jeigu tam gražiam jaunimui lietuviškas žodis nerūpi, nereikėjo nė ateiti. Lietuviškas žodis dar nėra ubagėlis, kuriam kiekvieno paiko ir neišauklėto pusbernėlio atsilankymas reikštų garbę ir pasididžiavimą. Amerikietiškas jaunimas savo teatruose kitaip laikosi.

O vakaras savojo žodžio mylėtojui buvo neeilinė pramoga.

Algirdas T. Antanaitis

SUSIPAŽINIMUI:

1969 JŲ PIRMOSIOS KNYGOS POETAI

Recenzijų skyriuje spausdiname likusią, poezijai skirta Gražinos Mareckaitės straipsnio „Šešios gilumos, šešios seklumos“ (P e r g a l ė, 9 nr., 1969) dalį. Baigdami 1969-jų metų Pirmųjų knygų aptarimą, pristatome susipažinimui dalį poezijos kūrinių ir jų torius.

RAMUTĖ GIRKONTAITĖ
gimė 1942 m. spalio 25 d. Skuodo raj. Gonaičių k. 1960 m. baigė Mažeikių vidurinę mokyklą. Vėliau studijavo Vilniaus valstybiniame V. Kapsuko universitete lietuvių kalbą ir literatūrą. Respublikinėje spaudoje pirmieji eilėraščiai pasirodė 1958 m.

RIKSMAS

Iš pasaulio tylos mano balsas ištrūko.
Mano kūnas — mažutis ir šiltas — ant motinos rankų...
Ir pasaulis nuo tos pirmutinės akimirkos tapo manuoju riksmu..

Aš vaikystę menu. —
Žmonės saulę į mėlyną kelią išvarė — aš ją suradau —
Kamuoliuką raudoną...
Leipo mano avelės juoku,
Kada ją — užsikišus už ančio — nešiaus į namus...
Bet jau rytą ji vėl nuriedėjo į savąjį dangų.—
Savo dingusios saulės rėkiau...

Seno kaimo gale šūviai pradrėskė naktį.
Ji lyg baimė — juoda ir šalta — sutekėjo į mano akis...
Prie sušaudyto kūno rėkiau...

Ir saulėtekis man nuo tada — kaip kraujovaizdis...

Ir dabar, kai skaitau savo pirmą eilėraštį būčiai,—
Aš išplėšiu iš savo širdies jį kaip riksmą...
Nes tas lašas atomo virš mano galvos — tartum riksmas...
Ir gyvybės tėkmė mano kūne jaunam ir pasauly visam — tartum riksmas...
Juk ir jo pabučiavimas toj mėlynoj, toj bekraštėj nakty — tartum riksmas...

Ir apkimba riksmu tuo kaip lapais linguojantys medžiai,
Ir priauga jo gerklės,
Ir į mano apsunkusius delnus jį purto būtis...

3. 1948-IEJI, ARBA TĖVAS

Amžiaus dugnas — raudonas raudonas...
Pėdos didelės, gilios — prabėgta žvėries...
Per išbalusį gaublį velku savo skausmą...

Degė, degė sena Lietuva — šviežio kraujo dėmė — ant išbalusio gaublio...
Ta naktis tebekrūpčioja, šūvių išgąsdinta, su mėnuliu man ant kaklo pakibus..
Nepakils jau sušaudyta tėvo galva — — —
Žmonės, žmonės subėgo tą naktį, pasaulį sušaukę...
Tylėjo, nuleidusi galvą, būtis...

Žmonės lenkėsi, ošė jų tylūs balsai tartum miškas gūdus...

Ant išbalusio gaublio gulėjo jų tėvas —
Jų sušaudyta sąžinė — tartum tas sniegas — balta...

Žmonės lenkėsi, kilo ir slinko lyg miškas, iškėlę ant rankų
Savo mirusį tėvą...
O miškinis žvėris, ant sukruvintų letenų galvą padėjęs,
Prislopintą jų rekviem girdėjo ir traukės į girią...
Ir sparnais mušdama, nuo išbalusio gaublio vėl plėšės diena.
Ir krūtinėse sąžinė paukštišką galvą vėl kėlė, lyg būtų netroškęs žvėris jos mirties...
Žmonės nešė, iškėlę virš savo galvų, baltaspalvį ir gyvą jos kūną —

Savo Lietuvą — — —

Žmonės žengė lėtai per išbalusį gaublį,
Žmonės slinko per amžiaus dugną raudoną...

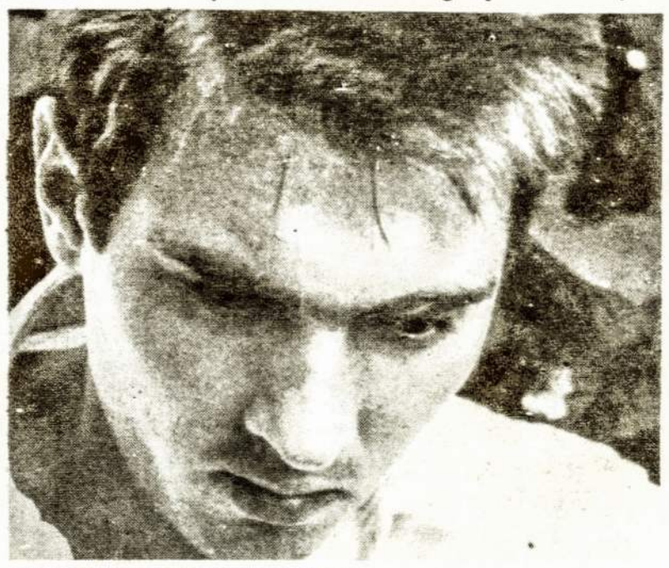

VYTAUTAS SKRIPKA
gimė 1943 m. gegužės 20 d. Molėtų raj. Laičių k. Mokėsi Aluntos vidurinėje mokykloje. 1962 m. baigė Vilniaus miškų technikumą, dirbo miškininku Varėnos raj. Tarnavo Tarybinėje Armijoje, vėliau studijavo Vilniaus valstybiniame V. Kapsuko universitete. Respublikinėje spaudoje pirmieji eilėraščiai pasirodė 1960 m.

⊙

Jau medžiai siūbuoja pakrantėj Neries.
Prikrito lizduos rytmetinio dangaus.
Žemai — mano Vilnius langeliais žaliais.
Žemai — mano žvaigždės ir mano daina.
Laimingai jums, motinos,
Varpo pavėsy.
Laimingai, nubudę
Veidai kito laiko.
Pro stiklą, metalą ir varpinę aukštą
Didžiulis ir žalias praauga kažkas.
O Vilniau žvaigždėtas,
Tu medi žaliausias,
Gaubi mano langą ir aukštas Rasas...
Ir žino broleliai už marių, kaip gera
Tavam vandeny prausti kojas basas.

⊙

Pilki akmeniniai namai.
Gatvės — pilki šuliniai.
Aidi ir tolsta
Praeinančių žingsniai.
Ramybė — pilkuos grindiniuos.
Ramybė — už sienų pilkų.
Žmonės,
Išsaugokit ramiąją ugnį
Pilkojo miesto.—
Pilkuos grindiniuos
Girdis pasauliai kiti.
Nurimo praeinančių žingsniai.
Vakaras veriasi.
Pilkais šuliniais
Dangus
Neša mėlyną šviesą.

GEDIMINAS JOKIMAITIS
gimė 1920 m. birželio 27 d. Kėdainių raj. Pernaravos k. Vidurinį mokslą ėjo Kaune. Nuo 1956 m. dirba Fizikos - matematikos institute frezuotoju. Respublikinėje spaudoje pirmieji eilėraščiai pasirodė 1965 m.

TYLOS RANKŲ SNIEGAS

Staiga pajutau ant veido
Tylos rankas kaip sniegą,
Lyg prieš krioklį nutrūko srovė,
Ir sustojo gyvenimas, smiltim tarp pirštų bėgęs,
Liko draugai ir meilė, ir viskas — rūbas,
Kurį baigiau dėvėt.
Tylos pirštai uždengę blakstienas.
Dar girdžiu — plaka širdis.
Aš vienas.

BANDAU SUPRAST LIKIMĄ

Parašiau:
„Gal šita tyla —
prislinkusio jaguaro alsavimas?“
Išbraukiau.
Parašiau:
„Žvejo balsą
žuvys išgirsta tinkle.“
„Nuo velnio — aprėšiu ratą,
uždegsiu žvakę.“
Išbraukiau.
Parašiau:
„Likimas —
potvyniai ir atoslūgiai.
Nusekę.“
Palikau.
Lauksiu potvynio.

ŽEMAITIS MOKAS PAVASARĮ

Prarado Mokas baltą sniegų kepurę —
Šypsos: per kaktą srūva pavasarinis lietus.

...Tūkstančiai metų...
Dirvos grumzlėtos, ir purios,
Ir kietos, kraujo užlietos žemaičių dirvos,
O kalas želmuo!

Mokas, žemaičių akmuo,

Sergi gyvybę,
Rašo Kalnėnų Istoriją, skobia Baublius,
Remia kiekvieną daigą savo širdies tvirtumu.
Rimtas akmuo,
O trankia dainele pasitinka piršlius
Ir prie atviro kapo vos nepratrūksta verksmu.
Vėlei atsimena —
...Tūkstančiai tirpo pavasarių...—
Lyg ir netiktų...
O šypsos žemaitis Mokas,
Lig krūtinės į žemę įbridęs —
Lyja šiemetis, tikras žemaičių lietus.

linkmė

SKALDYMOSI EKSPERIMENTAS

Atsiribojimo nuo žmonių iš Lietuvos šalininkai savo nusistatymą tarp kitko remia ir tuo, kad atvykusieji, ypač menininkai, išeiviją skaldo. Kiti atsako, kad jie ne skaldo, o tik sudaro progą mūsų tarpe esantiems skaldytojams viešai pasireikšti. Nuomonės už ir prieš yra mažiausia keliolikos metų senumo, taigi nėra naujos, tik šiuo metu jos konkrečiai reiškiasi viešai tokiu būdu, kokiu neturėtų reikštis. Nuomonių viešas reiškimas normaliai visuomenės neskaldo. Juk mes išeivijoje turime keliolika politinių partijų, keletą ideologinių susigrupavimų, skirtingų religinių įsitikinimų žmonių, bet nesakome, kad tos grupės grupelės rodo mūsų susiskaldymą ir kad tai labai bloga. Vadinas, tai natūralus dalykas ir demokratinėj visuomenėj savaime suprantamas.

Tačiau gali būti ir blogo, skaldančio susigrupavimo. Toks jis susidaro tada, kai grupės savo nusistatymus suabsoliutina, kai jos ima pretenduoti į neklaidingumą, skelbti savo nuomonės visiems privalomumą ir, kas gal svarbiausia, kitokios nuomonės susigrupavimą stengiasi morališkai diskvalifikuoti, skelbti esant už „padorios", „geros valios", „patriotinės" visuomenės ribų.

Suprantama, kad kiekviena akcija iššaukia proporcingą reakciją. Juo griežčiau kas smerkia, juo smarkiau į tai reaguoja kitokio nusistatymo žmonės. Iš to išsivysto viduramžių padėtis: vienoj pusėj absoliučiai neklaidingi išminčiai, kitoj absoliučiai klaidingi eretikai, o rezultatas — je ne fiziniai, tai bent moraliniai laužai ir deginimai. Šiandien pasaulis tokio nusistatymo žiaurumą yra jau praregėjęs, ir visos tikrai demokratinės valstybės bei daugelis Bažnyčių yra nuo to atsisakiusiusios. Deja, komunistų valdžios ir šiandien laikosi seno raugo neklaidingumo dogmos ir visus eretikus tebesiunčia į lagerius.

Mūsų išeivių visuomenėj tokiu viduramžių raugu atsiduoda politinių organizacijų vadovai, kai Lietuvos dainininkų koncertų organizatorius bei lankytojus jie vadina tautinės vienybės skaldytojais, Lietuvos nepriklausomybės išsižadėjusiais kolaborantais, taigi išdavikais ir pan. Tuo būdu jie pasireiškia ir kaip didžiausi mūsų visuomenės skaldytojai. Tas jų skaldomasis poveikis labai gerai matyti, sulyginus du atvejus, du koncertus — V. Noreikos ir E. Kaniavos. Pirmu atveju veiksniai jokių smerkiamų pareiškimų nebuvo padarę, ir koncertai keliuose miestuose praėjo palyginti ramiai. Kas norėjo, juos lankė, kad nenorėjo nėjo. Tačiau Kaniavos koncertų metu Vlikas ir Altas paskelbė smerkiamus pareiškimus ir tuo būdu mūsų visuomenę gerokai sukiršino. Daug kas susipyko Čikagoj, Bostone, kur net kunigas bažnyčioj buvo priverstas politikuoti. Sukiršinti buvo ir Baltimorės ir Vašingtono lietuviai. Čia visuomenė skilo pagal generacijas, ir koncerte dalyvavo daugiausia jaunesni — universitetų profesoriai, inžinieriai, gydytojai, jaunesni ateitininkai, Bendruomenės nariai ir vadovai. Būdinga, kad koncertą daugiausia trukdė tie, kurie giriasi savo patriotizmu, bet konkrečia auka jo parodyti „nepajėgia". Vašingtone proporcingai mažiausia Lietuvių Fondo, Pranciškonų Kultūros Centro, Dainavos stovyklos ir panašių institucijų narių - rėmėjų.

Liaudininkų ir krikdemų jungtinės maldos

„KENKĖJAS" PAŠALINTAS

Gana gyvai buvo diskutuojamas interpeliacijos VLIK'ui klausimas dėl skandalingos laisvės kovotojų atstovo V. Alksninio kalbos, paruoštos paskutiniajai VLIK'o sesijai. Toji kalba kupina naivumo, nesąmonių ir antipatriotinės minties, greičiausiai per neapsižiūrėjimą, pateko į mūsų patriotinę spaudą, kai tuo tarpu sesijoje ji nebuvo skaitoma.

Krikščionys demokratai tuo klausimu VLIK'ui pateikė interpeliaciją, kuria prašoma imtis atitinkamų žygių šiam kenkėjui pašalinti. LVLS-gos centro komitetas, susipažinęs su pateikta medžiaga, įgalioja savo atstovą prie VLIK'o minimą krikščionių demokratų interpeliaciją paremti. E.B.

(**Naujienos,** 1970.I.15)

Po Kaniavos koncerto buvo ir įdomių reakcijos pasireiškimų susirinkimuose ir spaudoj. Jau praėjusių metų gruodžio 6 - 7 dienomis Vliko seime Niujorke Vliko tarybos narys Vaclovas Alksninis padarė pranešimą, visiškai priešingą Vliko daugumos nusistatymui. Jis 13-je punktų išdėstė Vliko politiką ir ją įtikinimai sukritikavo, daugeliu atvejų pasisakydamas lygiai taip pat, kaip pasisakoma ir **Akiračiuose.** Vienas iš svarbesnių jo priekaištų Vlikui yra tas, kad jis yra svarbiausias mūsų visuomenės skaldytojas, kad „draudimas kontaktų su lietuviais iš anapus jau suplyšusios uždangos, jų atviras pravardžiavimais įžeidinėjimais, tikrai prisideda prie mūsų išeivijos organizuotos bendruomenės skaldymo mūsų pačių rankomis", kad Vliko nusistatymas „šią instituciją veda į akligatvį" (**Nepriklausoma Lietuva,** 1970 sausio 7 ir 14 d.).

Gruodžio 13 d. Akademinio Skautų Sąjūdžio Niujorke skyrius suruošė diskusijas Lietuvos dainininkų koncertų klausimu. Jaunesnės kartos atstovė dr. Elona Vaišnienė ir vyr. kartos žmogus Vincas Rastenis pasisakė nieko blogo tuose koncertuose nematą, o Vliko atstovai dr. Br. Nemickas ir J. Valaitis teigė, kad jie nepageidaujami, nes mus skaldo (žr. E. Čekienė, **Dirva,** 1969. 12. 19). Pagaliau Stasys Žymantas savo straipsny „Pesiskyrė jų širdys" rašė: „Formulės ir rezoliucijos, draudimai ir pasmerkimai, neišbaigti ir neišsakyti straipsniai, klaidingomis ir neteisingomis prielaidomis atremtos išvados, aštrūs poleminiai pasisakymai negali atstoti ir neatstoja giliai išmąstytos ir vieningai sutartos, tvirtais principais atremtos, pozityvios, aktyvios ir visų laisvų lietuvių sumaniai ir darniai vykdomos politikos, okupacijoje gyvenančios tautos ir jos okupanto atžvilgiu" (**Dirva,** 1970.1.21).

Ką visa tai rodo? Vliką remiantieji asmenys ir ją remianti spauda konstatuoja, kad Vlikas „veda į akligatvį" ir dėl to jau „persiskyrė širdys". Taigi situacija nelinksma, ir mes ja nesidžiaugiam. Čia gali būti klausimas, ar sugebės tą padėtį pataisyti tie, kurie ją tokią sukūrė ar bent leido jai tokiai susidaryti? Mūsų nuomone, labai gerų norų čia neužtenka, reikia ir labai gerų sugebėjimų, kokių iki šiol daugeliui trūko. Todėl kiekvienas turi jausti atsakomybę ir įnešti savo dalį, jeigu norim darnaus išeivijos sugyvenimo. A. Daugvydas

atodairos

JUOKELIAI

Tai buvo Vaclovas Alksninis, kurs Detroito kongrese praėjusią vasarą papranašavo, kad „bus juokelių", jeigu neišsipildys dr. Valiūno tenai paskelbta pranašystė apie greit („šiemet ar ateinantį pavasarį) prasidėsiantį rusų - kinų karą.

Juokeliais pavadindavo V. Alksninis ir dažną kitą pusiau rimtą, pusiau keistą reiškinį mūsų visuomenės darbuose ar santykiuose. Ir paties Alksninio gyvenimo pastarasis pusmetis buvo gausus reiškinėlių, kuriems visiškai tinka alksniniškas „juokelių" vardas.

Nežinojo V. Alksninis, kad jo į Vliko seimą atsineštasis pareiškimas „apie santykius" bus jo paskutinis žodis viešaisiais mūsų tautiniais reikalais ir liks lyg politinis testamentas. Bet žinojo, kad tam pareiškimui Vliko seime nebus vietos. Todėl ir atsinešė atsispausdinęs jo keletą dešimčių egzempliorių. Iš tikrųjų, seimas atsisakė skirti tam dalykui 15-20 minučių laiko, ir Alksninis nesiveržė būti būtinai išklausomas: padalinsiu visiems, kai turėsit laiko, gal pasiskaitysit... Atsitiko, kad tą pareiškimą atspausdino **Naujienos(!) Nepriklausoma Lietuva, Akiračiai.** Taigi — net jam dar gyvam esant — testamentas pasiekė daug daugiau, nei Vliko seimininkus. Nepriėmimas to pareiškimo posėdyje skaityti neišėjo itin brutalus „burnos užčiaupimas". Gražesnių juokelių V. Alksninis pergyveno kiek anksčiau, Vliko taryboj.

Apie vieną Vliko tarybos posėdį Vliko ELTA nieko nepranešė, net kad jis įvyko... O tai būta ekstraordinarinio posėdžio, skirto — Alksniniui iš Vliko išmesti... Todėl, kad **Vienybėj** įdėta fotografija rodė jį prie vieno stalo su Laurinčiuku ar su kažkokiu kitu „enkavedistu". Nors fotografija ir nerodo, kaip ten Alksninis „Lietuvą pardavė", bet atsirado principininkų, kurie pareiškė nebegalį Alksninio akivaizdoje belaisvinti Lietuvos... Pats Vliko pirmininkas, sako, telefonu prigąsdinęs Liet. Laisv. Kov. S-gos pirmininką Čikagoje, kad pasidaręs toks dalykas, dėl kurio LLKS būtinai turinti atšaukti Alksninį iš Vliko. Bet Alksninis neprisipažino pardavęs Lietuvą ir nesutiko pasitraukti, lyg prasikaltėlis. „Principininkų" branduolys (Vaitiekūnas, Sidzikauskas, Valiūnas, Audėnas) visgi nesugebėjo surinkti taryboje balsų daugumos už Alksninio pašalinimą. (Sako atsitiko toks juokelis, kad Audėno partijai Taryboj tą dieną atstovavo Pr. Dulevičius ir tas pabalsavo pagal sąžinę, o ne pagal partijos liniją). Kur po to besitikės Alksninis, kad jam duos balsą seime...

Kiek V. Alksninio mintys „išdavikiškos", šiandien viešai matyt. Bet „tautinės drausmės" išradėjas V. Sidzikauskas nedovanojo Alksniniui už tas (o gal, iš tikrųjų, ypač už kaikurias kitas) mintis ne tik iki mirties, bet ir po mirties. Aplinkiniais keliais įtaigojo Lietuvos generalinį konsulą New Yorke, kad, girdi, į Alksninio laidotuves jis pats neisiąs ir manąs, kad konsului irgi nedera eiti... Konsulas nepaklausė. Dalyvavo laidotuvėse, pasakė atsisveikinimo kalbą. Ir New Yorko lietuvių visuomenė nesusiprato boikotuoti: dalyvavusių buvo gausiau, negu pačių žymiausių įžymybių laidotuvėse. „Drausminkų" laimė, kad neturėjo laiko priimti rezoliuciją, draudžiančią atsisveikinti su Alksniniu. O tai būtų buvę juokelių... V. Rastenis

VACLOVAS DAUNORAS

KONCERTŲ BELAUKIANT

Kovo mėn. į Ameriką ilgesniam pasisvečiavimui atvyksta vienas iškiliausių lietuvių operos dainininkų — bosas Vaclovas Daunoras.

Solistas Daunoras gimė 1937 m. vasario mėn. 1 d. Žagarėje, Žemaitijoje. 1962 m. baigė Lietuvos konservatoriją, kur buvo Kipro Petrausko mokinys. Nuo 1960 m. Vilniaus akademinio operos ir baleto teatro solistas, 1966 m. įvykusio Čaikovskio vardo konkurso laureatas. 1966-1968 metais operinio dainavimo mene tobulinosi Milano La Scala mokykloje pas žymųjį pedagogą Genaro Bara ir garsiajame La Scala teatre atliko Monteronės vaidmenį Verdi operoje „Rigolleto" ir Idomenėjo vaidmenį Mozart operoje „Idomenėjus". Tuo pačiu metu davė virš 30 koncertų Romoje, Florencijoje, Neapolyje ir kituose Italijos miestuose. Su koncertais lankėsi Kanadoje, Anglijoje, Suomijoje ir kituose kraštuose. Be anksčiau minėtų, V. Daunoras yra sukūręs šiuos operinius vaidmenis: Karalius Pilypas (Verdi „Don Karlas"), Mefistofelis (Gounod „Faustas"), magas Čelis (Prokofjevo „Meilė trims apelsinams"), Don Alfonsas (Mozart „Visos jos tokios") ir kt. 1969 m. Montrealyje išleista jo operos arijų ir liaudies dainų plokštelė turi didelį pasisekimą ir jau baigiama išparduoti.

V. Daunoro dainavimo menas yra kritikų aukštai vertinamas. Knygoje „Opera" Vytautas Mažeika apie jį rašo:

„Kiekviename operos teatre ar filharmonijoje yra įvairiausių atlikėjų. Vieni jų žavi klausytoją savo balso grožiu, kiti vokalo galingumu arba nepriekaištinga dainavimo technika. Tačiau vokalinio meno mėgėjas palyginti retai sutinka tokį dainininką, kurio menas iškart užgautų jautriausias žmogaus sielos stygas. Toks solistas savo atlikimu valdingai koncentruoja publikos dėmesį, priversdamas ją emocialiai reaguoti netgi į kiekvieną dainuojamą muzikinę frazę. Mūsų nuomone, Tarptautinio P. Čaikovskio vardo jaunųjų vokalistų konkurso laureato V. Daunoro asmenyje teatras turi būtent tokį dainininką, kuriam, beje, nestinga ir balso galingumo, ir gražaus tembro, ir geros technikos bei muzikalumo. Šiuo atžvilgiu pakanka prisiminti V. Daunoro atliekamą Karaliaus Pilypo ariją. Klausytojas iškart pajunta gilių ir sudėtingų emocijų srautą, perteikiamą ne tik galingu forte, bet ir subtiliu piano. Todėl šioje dramatiškoje arijoje nesunku surasti tiek daug emocionalių momentų, reikiamai papildančių prieštaringą ispanijos valdovo muzikinį paveikslą. Panašiai solistas sprendžia tiek operines partijas (Eskamilijaus, Don Alfonso, Mefistofelio, mago Čelio), tiek ir kamerinius kūrinius. Turėdamas sultingą bosą-baritoną, V. Daunoras gali žymiai praturtinti savo repertuarą įvairiomis partijomis".

Svečiuodamasis Amerikoje Vaclovas Daunoras su koncertais aplankys pagrindinius JAV ir Kanados miestus, kur yra didesnieji lietuvių telkiniai. Jo koncertus rengia tos pačios asmenų grupės, kurios ruošė V. Noreikos ir E. Kaniavos pasirodymus.

NUOTRUPOS IŠ EUROPOS

IR TEN LIETUVYBĖS BEIEŠKANT

Ar neužtenka jau kelionių aprašymų? Ar maža kortelių ir paveikslų, vaizduojančių Europos turtingą kultūrą? Ar nepertekę mes turistais, kurie grįžę raštu ir žodžiu praneša visuomenei, kad Italijoj tikrai puiki opera, bet labai nešvaru; kad Paryžius tikrai įsimylėjusių porų svajonė, bet brangu; kad Vokietijos gamta tikrai primena Lietuvą, bet pinigą Amerikoj uždirbti daug lengviau.

Aš ieškojau lietuvio. Juk tai visai paprastas sakinys. Jame nesislepia jokia neįžvelgiama mintis, joks komplikuotas filosofinis klausimas. Tai ne žodžiais žaidimas. Ne, tam sakiny slypi tik tam tikras jauno, nevisai subrendusio žmogaus naivumas. Aš ieškau lietuvio.

Kai pradėjau pernai trijų mėnesių kelionę po Europą, man ir į galvą nebuvo atėjus šita mintis. Ir aš, kaip kiti, sėdėjau aerodrome ant savo čemodano, nekantriai laukdama vėluojančio lėktuvo. Ir jau įsivaizdavau nuostabius nuotykius. Pati savo kelionės tikslą supratau tik tada, kai jį jau buvau atsiekus.

Paryžiuje susipažinau su studentais lietuviais, bet jų dauguma buvo iš Amerikos atvykę studijuoti. Vienintelė lietuvių šeima, su kuria teko ilgiau pasikalbėti, nuo lietuviško gyvenimo atsiskyrė prieš dvidešimt penkis metus, nepakęsdama prancūzų lietuvių davatkiškumo. Mes Amerikoje, nors ir gerai tą lietuvio ypatybę pažįstam, vistiek iš savo organizacijų bei korporacijų padarom bobinčių, kur vienas kitą traukiame per dantį. Užsidarę savo tarpe mes susiėdam kaip šunys, ne tik neatsiekdami savo nustatytų tikslų, bet asmeniniuose ginčuose visai pamiršdami juos.

Sužinojus, kad liepos 13 dieną Vokietijoje prasideda Lietuvių Studijų savaitė, Annabergo pilyje, Bad Godesberg, nusprendžiau patirti, į ką panašus lietuvių gyvenimas šiame krašte, taip toli nuo Amerikos ir taip arti Lietuvos. Pilyje atsiradau be dešimt dešimt pirmadienio rytą. Dešimtą valandą daktaras Čeginskas, atvažiavęs iš Švedijos, skaitė paskaitą apie Lietuvos depopuliaciją, įrodydamas, kad sovietų pateikti duomenys (kad Lietuvoje 1939 metų gyventojų skaičius buvo pasiektas 1963 metais) neteisingi ir kad trijų milijonų gyventojų skaičių Lietuva pasieks tiktai 1970 metais. Ėjau į paskaitą nenoriai, nes buvau didžiai pavargus po naktinės traukinio kelionės, bet pati nepajutau kaip greit prabėgo trys valandos — paskaita ir diskusijos. Popietinės paskaitos laukiau jau nekantriai, norėdama patirti, ar neapvils antras paskaitininkas. Neapvylė nei antra, nei sekusios vienuolika paskaitų. Neapvylė nei jaunimas, kuris ne tik nepraleido paskaitų, nors užnugary nestovėjo su vėzdu vadovas, bet aktyviai, gyvai dalyvavo diskusijose.

Galbūt didžiausią įspūdį padarė Valteris Banaitis, kalbėdamas tema „Ką lietuviai vieni, be rusų, yra atsiekę kultūroj Lietuvoje". Jis priėjo vienos labai svarbios išvados — „akademinis jaunimas yra taip padaugėjęs Lietuvoje, kad mes turime pradėti rūpintis antro universiteto steigimu". Mes negalime gyventi praeitimi, tad turime rūpintis tėvynės kultūrine bei akademine ateitimi. To neatsieksime vieni išeivijoje, tad šiose srityse *turime bendrauti su kraštu.*

Pasikalbėjau su juo po paskaitos, klausdama, kuo skiriasi Amerikos lietuviai nuo Europos, o ypač Vokietijos lietuvių, ir jis apibūdino vienu sakiniu. — Na, sako, — juk mes čia Lietuvą užuosti galim.

Profesoriaus Greimo paskaita apie lietuvių tautosakos ir mitologijos aspektus, naudojant jo struktūrinės semantikos metodus, giliau panagrinėjo pasaką apie berną, kuris išėjo ieškoti baimės. Daktaras Grinius skaitė paskaitą apie „Dėmes šviesioje Vaižganto kūryboje", profesorius Ivinskis kalbėjo apie Liublino uniją ir jos įtaką lietuvių-lenkų santykiuose, profesorius Eretas apie „K. Pakštą — egzodo pranašą", kunigas Juraitis ir pilies šeimininkas kunigas Urdzė iškėlė dabartinės bažnyčios problemas. Dar buvo keletas paskaitų apie jaunimo revoliuciją bei kapitalizmo ir socializmo suartėjimą. Nors visos paskaitos nebuvo vienodo lygio, visas sekė karštos diskusijos, kuriose nemažą vietą užėmė studentija. Palikau studijų savaitę, pirmą kartą bent trumpam patenkinus savo norus geriau susipažinti su Lietuvos kultūra, istorija, ir dabartimi.

Nesakau, kad negalima rasti panašių lietuvių Amerikoje. Nesakau, net, kad visi lietuviai Vokietijoje yra kultūrininkai-intelektualai. Tačiau Vokietijoje, nors stinga to organizuotumo, to plūdimo į korporacijas ir panašias organizacijas, kurį randame Amerikoje, kultūra laiko užėmusi didesnę vietą lietuvio gyvenime.

Bet nepraleidau tos savaitės grynai paskaitų salėse. Tėviškės valandėlė, linksmavakaris, ir šiaip impromptu jaunimo subuvimai vakarais pralinksmino gan rimtą dienos nuotaiką. Tiek buvo atvažiavusių svetimšalių, kad vieną popietę buvo surengta kelionė laivu, pasigrožėti pilimis, kuriomis nubarstyti Reino krantai.

Neišvažiavau iš Vokietijos tuščiom rankom. Parsivežiau, kiek tik galėjau rasti, lietuviškų knygų, spausdintų okupuotoj Lietuvoj. Parsivežiau jas, nes mums, ištremtiems, yra ypač svarbu neapsiriboti tremties lietuvių kultūriniais darbais, bet pažinti dabartinės Lietuvos kultūrą. Svarbu matyti, kad Lietuva nestovi vietoj, ir suprasti, kad mes taip pat negalime stovėti vietoje. Jei kada nors sugrįšime į Lietuvą, neberasim jos tokios, kokia ji buvo Nepriklausomybės laiku. Kadangi dabartinė mūsų, lietuvių, padėtis yra opi, mes politinius motyvus, bent kiek liečia kultūrinę veiklą, turime nustumti į šalį ir dirbti kartu su okupuotoj Lietuvoj gyvenančiais tautiečiais.

Bet nepraleidau trijų mėnesių Europoje vien nagrinėdama šiuos opius klausimus. Kaitino Jugoslavijoj Adrijos jūros saulė, Italijoj Milano didinga katedra ir Veronoj „Aidos" pastatymas žavėjo. Šveicarijoj — muzikos festivalis, Škotijoj — teatro festivalis, Šekspyro gimtasis miestas, Viena, Dubrovnik senamiestis, Paryžius, Londonas, Miunchenas, katedros, muziejai, meno galerijos, ir visur gamta, gamta, gamta. Penkios kalbos, aštuoni kraštai, kuriuose tik šypsenos buvo suprantamos.

Amerikon grįžau pavargusi ir pasiilgusi namų. Tik čia persijojau savo įspūdžius. Tik čia priėjau išvados, kad daugumos mūsų problemų kaltininkas yra jaunimo abuojumas. Kas jaunimui įskiepijo tokį abejingumą lietuviškiems reikalams? Kodėl tik keletas pajėgia rasti priešnuodį? Kodėl jauni lietuviai, rašytojai, poetai, menininkai, nepasirodo lietuviškoje visuomenėje, kaip jie pasirodo amerikoniškoje?

Mes rūpinamės daugiau linksmavakariais ir baliukais negu savo tikslais — ugdyti jaunime tautinę ir valstybinę sąmonę, lietuvišką atsparumą ir drausmingumą. Kas iš to, kad jaunimas šiaip taip sugeba sumekenti Gaudeamus igitur? Kiek iš mūsų perskaitom naujus lietuviškus romanus, ar įsigilinam į naujas poezijos knygas? Argi lietuviškas drausmingumas randamas alaus bokale?

Mūsų organizacijos privalo išmokti pažinti savo tarpe iškilų jaunimą. Jos turi steigti poezijos mėgėjų būrelius, jaunų poetų ir rašytojų vakarus, jaunų dailininkų meno parodas, jaunų muzikų koncertus ir t. t. Jos privalo rūpintis kultūra. Nors visada yra svarbu pritraukti naujų narių, bet pirmiau reikia neprarasti turimus aktyvius narius. Kiek daug jau yra tokių, kurie prieš metus, du, ar tris, pasitraukė iš lietuviškos veiklos nusivylę. Turim būti labai atsargūs, kad praėjus dar dešimtmečiui, kokioj karčiamoj susisėdę, visai kita prasme negiedotumėm „o dienos laisvės ir džiaugsmų, kur dingot jūs šiandieną".

Eglė Juodvalkytė

SANTYKIAI TARP VEIKSNIŲ

„DEMARKACINIŲ LINIJŲ" POLITIKA

Išeivijoje esant eilei „vyriausių" veiksnių, iškyla jų tarpusavio santykių ir darbų pasidalinimo problema. Ši problema yra su mumis jau nuo pat emigracijos pradžios ir, tikriausiai, bus su mumis iki galo. Šiuo metu šis klausimas yra pasidaręs išeiviškos politikos pagrindiniu objektu, nustelbiančiu protarpiais net ir santykių su kraštu klausimą, ir, kiek tai liečia politinį darbą, vidinė organizacijų „demarkacinių linijų", t. y. savo veiklos barų ir monopolių išlaikymo, politika nustelbia tai, kas iškilmingai vadinama „laisvinimo darbu". Iš tikrųjų, to „laisvinimo darbo" pas mus labai ir labai maža.

(Išsireiškimas „demarkacinės linijos" yra išvestas iš PLB valdybos egzekutyvinio vicepirmininko dr. Butkaus straipsnio 1970 m. vasario 12 d. *Drauge*. Šiame straipsnyje dr. Butkus teigia, kad kadaise neva tai pasiektas susitarimas tarp ALT ir JAV LB laikinos vadovybės skirstyti veiklą į politinę ir kultūrinę-visuomeninę yra nerealus. Neįmanoma darbus suskirstyti į politinius ar kultūrinius. „Vienintelė iš tos painiavos išeitis, mano supratimu, tai iš anksto susitarti dėl konkrečių darbų, o ne aklai reikalauti ‚demarkacijos' linijos, kurios, kaip sakiau, net neįmanoma aiškiai nustatyti".)

Išeivijos vidinės politikos problema kyla iš organinės visuomenės organizacijos sąvokos, pagal kurią yra nustatoma kas yra vyriausias, kur ir kokiais klausimais. Tai hierarchinė ir funkciniai specializuota organizacija. Visa bėda, kad tokia santvarka sunkiai įgyvendinama išeivijos sąlygose, nes nėra autoritetų ir sankcijų hierarchinės santvarkos nustatyti ir išlaikyti. O tvarkos nesilaikančius nubausti. Tokiu būdu patys susikuriame savęs plėšymo sistemą. Išeivijos sąlygose atrodo veiksmingiausia sistema turėtų būti pluralistinė, pagal kurią santykiai tarp organizacijų ir darbų pasiskirstymas būtų nustatomas laisvanoriškai ir lygiateisiškumo pagrindu. Deja, tikrovė kitokia!

VĖLIAUSIAS DEMARKACINĖS POLITIKOS RUNDAS

Vėliausia politinė kontroversija kilo, kai JAV LB Centro valdyba konstatavo, jog jai neišvengiamai tenka dirbti ir politinį darbą, atstovauti lietuviams kitataučių tarpe daugelyje vietų, kur nėra kitų organizacijų, ruošti Vasario 16 minėjimus ir t. t. ir kad, todėl, LB taip pat turi teisę į Vasario 16 proga surinktas aukas minėtiems darbams finansuoti. Pagrindinė JAV LB CV pozicija yra, kad visos organizacijos — ne vien VLIKas ar ALTa — dirba taip pat ir politinį darbą, kad sunku nustatyti darbų vienokį ar kitokį pobūdį, kad visi išeivijos darbai yra daugiau ar mažiau politinės reikšmės. Taip kaip niekas negali turėti politinio darbo monopolio, taip niekas negali turėti absoliučios teisės į Vasario 16 aukas. Aukotojas turi turėti teisę laisvai apsispręsti kam jo uždirbti pinigai turi eiti, jo yra teisė apsispręstii aukoti tam, kas, jo nuomone, atlieka prasmingiausią darbą Lietuvai.

Taip ir prasidėjo velniava. ALTa kategoriškai atmetė Bendruomenės siūlomą poziciją, tam pritarė ir VLIKas (nes ALTa kol kas VLIKui paskiria apie $10,000 į metus). ALTos Centro Valdyba teigė, kad nusistovėjusios tvarkos negalima laužyti, kad buvo padaryti susitarimai LB besikuriant Vasario 16 aukas ir politinį darbą dirbti tik per ALTą. ALTos pozicijos silpna vieta yra tame, kad ji daugiau ar mažiau paneigia aukotojui teisę savo aukas skirstyti pagal savo nuožiūrą ir kad ALTa dar nepajėgė ištraukti susitarimų tekstų, kuriais galima būtų Bendruomenę įtikinančiai apkaltinti tvarkos ardymu. Iš tikrųjų, jokių susitarimų niekada niekas nepadarė ir jei jie būtų buvę padaryti 1950-jų pradžioje, tai nereiškia, kad tokie susitarimai amžinai galioja ir atatinka visiems laikams ir visoms sąlygoms. Kaip ten bebūtų, ALTa išėjo į žūtbūtinę kovą dėl dolerio, praktiškai pamiršdama ir „laisvinimo darbą".

PLB Į PAGALBĄ...

St. Barzdukui perėmus vadovauti PLB, jos Centro valdyba paskelbė veiklos gaires, kurios esmėje laikosi jau minėtos organinės sąvokos dėl išeivijos organizacijų santykių. Veiklos gairėse buvo net VLIKui pripažintas absoliutus autoritetas politinėje veikloje. Tokių nusistatymų vedama, PLB ėmėsi iniciatyvos tvarkyti iškilusį ALT ir JAV LB konfliktą. Siekdama „demarkacines linijas" tarp ALTos ir Bendruomenės išlaikyti, PLB valdyba paskyrė dr. H. Brazaitį pravesti „taikos derybas". Tos derybos įvyko š. m. sausio 24 d. Čikagoje, dalyvaujant JAV LB Centro valdybai, ALT Centro valdybai, dr. Brazaičiui tarpininkaujant ir VLIKo vicepirmininkui J. Audėnui eigą stebint. Buvo iš anksto sutarta, kad derybos bus privataus pobūdžio ir kad dalyviai pasikalbėjimų turinį laikys savo tarpe. Buvo sutartas ir bendras komunikatas spaudai, kuriame konstatuojamas pasitarimo faktas, panašių pasitarimų nauda ir „pageidauta tokius pasitarimus šaukti ir ateityje nuomonių skirtumus lyginti". Komunikatas baigiamas taip: „Svarstytas tarporganizacinis informavimasis tarp ALT ir JAV LB valdybų. Svarstytas ir finansų telkimo klausimas. Visų dalyvių pageidauta kviesti lietuvių spaudos bendradarbius skelbti vispusišką ir teisingą informaciją".

Kaip jau matosi iš komunikato, pasitarimas jokių rezultatų nedavė ir tokioje kontroversijoje, kur doleris yra įveltas, nebuvo galima tikėtis, kad paslaptys liks neišplepėtos. Po truputį informacija apie pasitarimą pradėjo veržtis viešumon. Jau ant rytojaus ALT CV sušaukė spaudos konferenciją ne vien tik bendram komunikatui paskelbti, bet ir į klausimus atsakinėti. Mūsų spauda, kaip buvo galima tikėtis, objektyvumo pageidavimų irgi neišlaikė ir pradėjo skelbti vienašališkas, sroviniai motyvuotas žinias. Naivu tikėtis iš išeivijos spaudos objektyvumo, o dažnai net paprasto žmoniškumo leisti pasisakyti apkaltintai pusei. Bet tai kita tema ir grįžkim prie „taikos derybų". ALT pirm. E. Bartkus irgi neiškentė ir paskelbė platesnį pasikalbėjimą *Dirvoje* (1970.II.11), kurio esmines dalis perspausdiname šiame *Akiračių* numeryje. Neliko nieko kito, kaip ir JAV LB Centro Valdybos pirm. inž. Br. Nainiui paskelbti savo rašytą pareiškimą, padarytą „taikos derybose" (kurį taippat perspausdiname ištisai).

Iš visų šių informacijų aišku, kad padėtis liko tokia pat kaip ir 1969 metų vasario 16. Netik kad PLB žmonių pastangos nedavė jokių rezultatų (jos ir negalėjo duoti), bet atrodo, kaip matyti iš po derybų pasirodžiusių PLB CV egzekutyvinio vicepirmininko pasisakymų spaudoje (taip pat spausdinami šiame numeryje), jog ir PLB žmonės galų gale pradeda suprasti, kad „demarkacijos linijų" problemai nėra sprendimo ir kad, galbūt, protingiau leisti kiekvienai organizacijai veikti pagal savo užduoties supratimą. Išeivijos sąlygose tai vienintelė galima politika ir, kol mūsų veiksniai to nesupras, tol ir kovosime ne dėl Lietuvos, bet dėl organizacinės garbės.

AUKOTOJAS ABSOLIUTUS SUVERENAS!

Neigti aukotojui teisę laisvai savo auką paskirti, turbūt neįmanoma. Net ir ALTos pirm. tą teisę pripažįsta ir tik argumentuoja, kad negalima keisti nusistovėjusios tvarkos, pagal kurią visos aukos plaukė į ALTos iždą. Praktiškai tai reiškia aukotojo teisės skirstyti savo pinigus paneigimą. Tai visia aiškiai patvirtino ALT CV vicepirmin. J. Jasaitis minėtoje ALT spaudos konferencijoje. Pagal *Draugo* korespondentą (*Akiračiai* ALT nelaikomi „patriotine spauda" ir todėl nebuvo kviesti konferencijon), ALT spaudos konferencijoje paaiškėjo, kad „JAV LB CV pasiūlymas skirstyti į tris dalis Vasario 16 d. ir kitomis progomis surenkamas lėšas organizacijoms, besirūpinančioms Lietuvos laisvės reikalais (VLIKui, ALTai ir Liet. bendruomenei) nebuvo priimtas. Taip pat nebuvo patvirtintas ir aukotojų apsisprendimas pasirinkti, kuriai organizacijai aukoti". ALTa, sudaryta oligarchiniu pagrindu ir visuomenei neatsakinga už savo darbus, neturi nei moralinės nei organizacinės teisės reikalauti tik sau aukų.

Aukotojas yra absoliutus suverenas. Ir jam terūpi, kad Lietuvos labui skirti pinigai nueitų tik tam tikslui, o ne vidiniams vaidams finansuoti, kad jo doleris būtų efektyviai sunaudojamas. Ir tik tie, kurie gali parodyti efektyviai atliekamus darbus, turi bet kokią teisę apeliuoti į aukotoją. Aukotojas iš savo pusės padarys nutarimą, pažvelgęs į tuos darbus, kuriuos atlieka ALT, JAV LB, PLB, VLIK, BATUN, Lituanus fondacija, Lietuvių fondas ir kitos organizacijos. Tik tai supratę ir pripažinę, neeikvosime energijos ir lėšų savo vidinei politikai ir galėsime atiduoti viską, kas įmanoma, Lietuvai.

Tomas Remeikis

ALT PIRM. E. BARTKUS

„LAIKYTIS SUTARTOS TVARKOS"

— Lietuvių Bendruomenei, JAV kuriantis buvo sutarta, kad Amerikoje lietuvių šalpos darbą dirbs Balfas, švietimo, lituanistikos ir kultūrinį barą apims bendruomenė, o politinį — laisvinimo darbą — Amerikos Lietuvių Taryba. Šis susitarimas galioja jau dvidešimt metų. AL Taryba jo laikosi.

Bendruomenės pirmininkas įžiūri Bendruomenės chartoje įpareigojimą pačiai bendruomenei dirbti ir laisvinimo darbą.

E. Bartkus

Pagal jį kur „atsiranda vacumas" bendruomenė jį turinti užpildyti. Atrodo, kad jis ir apsprendžia, kur „atsiranda spraga", bet kokiame darbų pasiskirstymo sektoriuje. Tačiau kad yra didelių spragų švietimo darbe ir kad daug dirvonų visai neariamų Bendruomenės darbo srityse, tai čia, atrodo, esąs vien bendruomenės biznis. .. Taryba, raidiškai tariant, nesikiša į Bendruomenės sritis, bet to paties laukia ir iš Bendruomenės!

Žodelis, dėl „vacumo" ar vacumų. Tarybos darbuotojai tokių „vacumų" galbūt, žino ir juos mato neblogiau už Bendruomenės pirmininką, tačiau reikia skaitytis su faktu, kad turimos lėšos yra labai ribotos, kad Taryboje žmonės dirba tik savo laisvalaikiu, atitraukdami save nuo šeimų, poilsio ir pramogų. Daroma kiek tokiomis aplinkybėmis yra įmanoma!

— Kokios naujos idėjos buvo diskutuojamos lėšų telkimo ir jų pasiskirstymo bare?

— Naujų idėjų, berods nebuvo iškelta. Bendruomenės pirmininkas vėl iškėlė jungtinio fondo reikalą. Taryba su tuo siūlymu negalėjo sutikti. Priežastis — turimoji praktika. Prisimenam 1968 m. jungtinio fondo nesekmes. Tarybos valdyba, nešdama tarybos darbo ir dalinai VLIKo finansavimo atsakomybę, negali leistis į bandymus, kai turimoji patirtis rodo nesekmę.

Taryba siūlė pasiskirstyti aukų rinkimo laiką. Savo ruožtu, Taryba užtikrino visokeriopą paramą Bendruomenei, jei josios lėšų telkimo laikas nesikryžiuotų su Tarybos ir Balfo laiku. Šie siūlymai Bendruomenės vadovybės nepatenkino.

Grįžtant prie jungtinio fondo minėtos 1968 m. praktikos, norisi pastebėti, kad po tokios patirties nei ALT, nei VLIKas tokio fondo nenori. Apie tai abi šios institucijos yra raštu pareiškusios Bendruomenės Centro Valdybai...

1968 metais toks fondas netik kad nedavė lauktųjų pajamų, bet sugriovė tuo metinę Vliko finansinių būrelių struktūrą, kurios dar iki šiandien nepavyko atstatyti. O Taryba turėjo paremti Vliko veiklą iš savų išteklių, nors sudarius jungtinį fondą, toji prievolė ALTai buvo atkritusi... Šiais metais ALTos metinė parama VLIKui turės būti didesnė, negu kad buvo teikiama ligi šiol, nes radijo valandėlės į pavergtą Lietuvą reikalauja daug daugiau išlaidų, negu kad buvo iki šiol.

— Kokia Jūsų, Pone Pirmininke, pažiūra į aukotojo laisvą apsisprendimą?

— Bendruomenė tą labai propaguoja; Taryba niekad neginčijo bei nedraudė ir negali drausti aukotoją laisvai apsispręsti, kuriam reikalui ir kokiai institucijai savo duoklę nukreipti. Tačiau Taryba visą laiką kvietė ir šiuo metu kviečia vasario 16 dienos proga aukų rinkėjus ir aukotojus skirti aukas Lietuvos laisvinimo akcijai per Tarybą. Tokia šiandien jau nusistovėjusia tvarka, Amerikos lietuviškoji visuomenė, vadovaujasi nuo pat Lietuvos okupacijos pradžios. Ši tvarka buvo sutarta ir jau anksčiau minėtame darbų pasiskirstymo plane.

(Iš pasikalbėjimo su M. Valiukėnu *Dirvoje*, 1970 m. vasario 11 d.)

JAV LB CV PIRM. BR. NAINYS:

„VEIKLOS LAISVĖ IR TOLERANCIJA"

Bronius Nainys

Gerbiamieji VLIKo ir PLB valdybos atstovai, Amerikos Lietuvių Tarybos nariai ir JAV LB Centro valdybos nariai. Centro valdybos vardu man malonu Jus visus pasveikinti pirmojo šios Centro valdybos ir Amerikos Lietuvių Tarybos pasitarimo proga. Pasirodė, kad, ir koks didelis bebūtų nuomonių skirtumas tarp šių dviejų institucijų, noras tas nuomones padiskutuoti bendrame posėdyje rodo mūsų visų gerą valią ir ieškojimą bendros kalbos tikslų siekiant. Specialiai sveikinu PLB valdybos vice-pirmininką dr. Brazaitį už iniciatyvą ir pasisekusias pastangas sukviesti mus prie pasitarimo stalo.

Šiame pasitarime JAV LB Centro valdybos vardu man tenka pareiga pareikšti kelias pradines mintis ir pasitarimo dalyviams pristatyti JAV Lietuvių Bendruomenės nuomonę dienotvarkėje numatytais klausimais. Pirmu dienotvarkės punktu remdamasis, jo rėmuose trumpai žvelgsiu į Bendruomenės veiklos esmę ir apimtį. Lietuvių Bendruomenė nuo pat jos įsisteigimo pradžios, o tai yra nuo 1949 m. birželio 14 dienos, nuo kurios ir man tenka garbė jos nariu būti, tapo, tą dieną paskelbtos, Lietuvių Chartos vykdytoja. Pagrindinės chartoje nusakytos idėjos (arba mintys) gali būti sutrauktos į du pagrindinius tikslus: a) išpažinti ir ugdyti savo tautybę (lietuvybės išlaikymas) ir b) kovoti, apginti ir išlaikyti Nepriklausomą Lietuvos valstybę (Lietuvos laisvinimas). Šie du yra pagrindiniai Bendruomenės keliai, vedą lygiagrečiai Pasaulio Lietuvių Bendruomenę ir stipriausią jos padalinį JAV LB. *Tai yra kova už Lietuvos laisvę ir lietuvybės išlaikymas.*

JAV Lietuvių Bendruomenės vyriausias organas JAV LB Taryba, 1960 m. rugsėjo 24 d., priimdama LB Įstatus tuos tikslus paryškino ir taip į įstatus įrašė: JAV LB telkia lietuvių išeiviją —

a) tautinei prigimčiai išlaikyti,

b) lietuvių kultūrai ugdyti bei reprezentuoti,

c) kovoti dėl Lietuvos Nepriklausomybės.

Tuo būdu ir Lietuvių Chartos ir PLB kūrėjai ir JAV LB rinktieji atstovai, taip nusakydami Bendruomenės tikslus ir paversdami juos oficialiais įstatymais, kiekvieną Bendruomenės narį, o taip pat ir kiekvieną jos instituciją, įpareigojo juos vykdyti. Tų tikslų, kiek sąlygos, sveikata, laikas ir ištekliai leidžia, sąžiningai siekia ir dabartinė JAV LB Centro valdyba ir visus geros valios lietuvius kviečia jai talkininkauti.

JAV LB yra laisva, savaranki, nepriklausoma, visą Amerikos lietuvių išeiviją atstovaujanti organizacija. Šiuo metu jos aktyviųjų narių tarpe yra sutelktos pačios stipriausios intelektualinės pajėgos: visuomeninės, kultūrinės, mokslinės, politinės, meninės ir kitos. Bendruomeniniu keliu noriai eina jaunimas, o pastaruoju metu jos keliais pasuko ir mūsų ateities tvirčiausias laidas, išeivijoje išaugusi jaunoji mokslininkų karta. Bendruomenės aktyvieji nariai yra Amerikos lietuvių išeivijos energijos šaltinis. Bendruomenė yra stipriausia ir pagrindinė išeivijos lietuvių pajėga ir laisvės kovai vesti ir lietuvybei išlaikyti.

Šiuos abu uždavinius ir vykdo JAV LB Centro, apygardų ir apylinkių valdybos bei paskiri LB nariai.

Savo veiklą Bendruomenė apsprendžia pati savo laisva valia, savo suvažiavimuose, susirinkimuose, sesijose, posėdžiuose. Bendruomenė pasisako už veiklos laisvę, tarporganizacinę toleranciją. Veiklos laisve LB naudojasi ten, kur atsiranda spragos ir laisvu noru dirba tokius darbus, kuriuos randa svarbius ir reikalingus, bet kurių niekas kitas neatlieka. Darbų neduplikuoja, vengia interesų susikryžiavimo, neaiškumus su kitomis organizacijomis siekia išsiaiškinti pasitarimais.

Bendruomenės institucijos nesiekia niekam vadovauti, niekam primesti savo valios, su kitais veiksniais siekia bendradarbiavimo ir tarimosi kaip lygūs partneriai. Bendruomenės institucijos nėra jokie visuomenės vadai, bet tik reprezentantai, darbų koordinatoriai, priklausą nuo savo rinkėjų ir prieš juos nešą atsakomybę. Veiklos laisvė ir tolerancija vyrauja Bendruomenės uždavinių planavime ir vykdyme. Bendruomenė nesiekia dirbti kieno kito dirbamų darbų.

Tikslų siekdama ir savo principų laikydamasi, JAV LB susiduria su kliūtimis ir jos veiklos kelyje pasitaiko nesklandumų. Juntame, kad ne visi tuos LB principus gerbia. Bendruomenė pasijunta kartais varžoma, nelaisva, laikoma žemesne ir antraeile organizacija. Tokių reiškinių ji yra patyrusi, ypač pastaruoju metu, ir iš ALT'os pusės. Iš savo pusės niekada nesame viešai ALT'ai nurodinėję, ką ir kaip ji turi daryti, nebandėme jos darbo laukų apibrėžti, tačiau jutome kitokį ALT'os nusistatymą tuo pačiu atžvilgiu. Niekada ALT'os viešai nekritikavome, neniekinome ir nesiekėme pakeisti jos vadų. ALT'a ir jos nariai mums tai darė. Siekiame, kad tai būtų išvengta. Veiklos laisvės siekdami sau, paliekame ją ir kitiems.

Veikloj yra spragų ir jas užpildyti yra mūsų pareiga. Trukdymas tai atlikti yra neigiamas reiškinys.

Susirinkome tartis geros valios vedini. Susitarsim ar nesusitarsim, tačiau būkime ir likime ateity džentelmenai. Ir skirtingas nuomones turėdami, ir skirtingus metodus naudodami, tikslų siekdami, likime pozityvūs ir savo, ir kitų, ir bendros veiklos atžvilgiais.

JAV LB Centro valdybos pareiškimas 1970.I.24 posėdy.

Pasitarimų dienotvarkės rėmuose JAV LB CV valdyba padarė tokius konkrečius pasiūlymus:

1. JAV LB ir ALT'a, savo tikslų siekdami, naudojasi veiklos laisve ir siekia tarporganizacinės tolerancijos. Abi šios institucijos dalyvauja Lietuvos laisvinimo darbe. ALT'os pirminė priemonė yra politinė, o JAV LB — kultūrinė. Be to, lietuvybės išlaikymas tarp šių sričių vyksta veiklos integracija. Darbo sričių aiškiai apibrėžti neįmanoma, o be to ir nenaudinga. Bendruomenė dirba tokius darbus, kurių kiti nedirba. Savo darbus LB nusistato pati savo laisva valia. Savo laisva valia darbus pasirenka ir ALT'a.

Darbų pasikartojimui išvengti JAV LB CV palaiko su ALT'a ryšį ir tariasi.

2. Vasario 16 ir kitomis progomis lėšos telkiamos VLIK'o, ALT'os ir JAV LB bendrai ir po to pasidalinamos. Centro valdyba sutiko į bendrą fondą skirti savo solidarumo įnašų dalį ir parengimų pelnus. Dalis JAV LB lėšų skiriama ir PLB.

3. Palaikomi tarpusavio ryšiai, vieni kitus kviečiant į savo posėdžius.

ALT nei vieno šių pasiūlymų nepriėmė. Taip pat ALT'a nesutiko leisti nei aukotojui laisvai apsispręsti kam jis savo auką Vasario 16-tos proga turi skirti. *(Iš JAV LB CV pranešimo apie pasitarimų eigą.)*

PLB VICEPIRM. A. BUTKUS:

„SAVANORIŠKAI SUSITARTI DĖL DARBŲ"

PLB valdyba savo „Visuomeninėse veiklos gairėse" yra deklaravusi, kad pripažįsta Vlikui politinių darbų vadovavimą. Iš Vliko pusės, tiesa, ji jokio užtikrinimo nėra dar gavusi nei dėl lietuvybės išlaikymo, nei dėl išeivijos lietuviams atstovavimo. Toks abipusis viešas pareiškimas būtų pirmasis žingsnis pastovesnei darbų pasidalinimo koncepcijai nustatyti ir, tuo keliu einant toliau, būtų galima ir atliktinus darbus aptarti.

Ne be pagrindo skundžiamasi, kad yra sunku į bendrą darbą įsijungti, nes iki šiol nėra pakankamai išryškinta, kas yra toji išeivijos lietuvių politinė veikla, kokia jos programa, kokie atliktini darbai ir kokia jų pirmumo eilė. Nėra nusakyta, ką reiškia politinei veiklai vadovauti. Tiesa, vadovų be darbininkų neužtenka. Reikia darbininkų, reikia geros darbo organizacijos, kad ligšiolinė individualistinė veikla pasidarytų planinga ir efektinga veikla. Tad reikia iš anksto susitarti, kas bus tie darbininkai, kur jų daugiausia galima rasti, kaip pritraukti jaunesniuosius talkininkus ir t. t.

Kalbėdami apie darbų pasidalinimą JAV-se turime sustoti ir ties Altu ir ties JAV Lietuvių bendruomene. Kaip Vlikas pasauliniu mastu, taip Altas JAV-se pretenduoja į laisvinimo darbų vadovavimą. Tiesa, tuo tikslu jis ir buvo susikūręs. Kad išvengti praeityje pasitaikiusių nesklandumų, reikėtų aiškesnio darbų pasidalinimo ne tik tarp Altos ir JAV Lietuvių bendruomenės, bet taip pat ir tarp Vliko ir Altos JAV-bių rėmuose. Tas palengvintų ir darbo jėgos suradimą. Iš kitos pusės, LB charta ir įstatai aiškiai nusako kompetenciją tarp PLB ir kraštų valdybų. Atskiruose kraštuose ta veikla aiškiai apibrėžta LB apygardų, apylinkių ir seniūnijų ribose.

Plačiausioj tų sąvokų prasmėj laisvinimo ir lietuvybės išlaikymo darbai dabartinėse sąlygose mažai kuo skiriasi. Abiejose srityse tie darbai yra didelės apimties ir dirbami labai sunkiose sąlygose. Visur labai trūksta gerų talkininkų ir finansinės paramos.

Ne veltui tad ir Altas, ir LB ir Vlikas savo kongresuose ir seimuose akcentuoja lietuvių vienybės ir visuotinės darbo mobilizacijos reikalą. Kartais atrodo net juokingai, kad dėl tokios savaime suprantamos ir savo esme pozityvios sąvokos kaip „vienybė" tiek daug ginčų ir nesusipratimų kyla. Juk jos priešingybė — „ne vienybė" yra tarytum nusikaltimas ir prieš Lietuvą ir prieš lietuvybės išlaikymą.

Tačiau, kol nebus išsiaiškinta ir susitarta, ką reiškia lietuvių darbo vienybė konkrečiai, tol ta vienybės sąvoka bus įvairiai interpretuojama ir savanaudiškai išnaudojama savo ar savos mažos grupės reikalams. Tad ir „vienybės" vardu gražbylystė net ir iškilmingom progom yra pasidariusi labai neefektinga. Abejingų, pavargusių ir nusivylusių tautiečių skaičius vis didėja, efektingai sumažindamas ir resursus ir produktingų darbininkų skaičių visose darbo srityse.

Nenuostabu, kad visos institucijos yra rimtai susirūpinusios tą darbo talką padidinti. Deja, ir čia jos nedirba planingai

Dr. A. Butkus

ir vieningai. Iš savo pusės Vlikas stengiasi atgaivinti arba iš naujo įsteigti politines atstovybes įvairiuose kraštuose, net jaunimo sekcijas... Altas tą pat daro JAV-se, stengdamasis sukurti savo skyrius periferijose. Kitokia padėtis yra LB-je. Jos chartuose ir įstatuose buvo nuo pat įsikūrimo numatytas išeivijos lietuvių atstovavimas, tad esamoje LB struktūroje, kaip minėjau, yra sukurtas periferinis savivaldos tinklas su visų poskyrių aiškiom funkcijom bei jų kompetencija. Tad kyla klausimas, ar Vliko ir Alto iš naujo dedamos pastangos įsteigti periferines institucijas jų veiklai plėsti bendrąjį lietuvišką darbą išeivijoje palengvins ar jį dar labiau sukomplikuos?

Vlikui ir Altui pripažįstame politinės akcijos vadovavimą. Jų periferinių skyrių pristeigimas tą vadovavimą per daug decentralizuos (pulverizuos). Tuo jį padarys labai neefektyviu, net nesklandumų įneš. Antra vertus, kad ir labai daug tokių skyrių pristeigtų, vis tiek jie visų lietuvių atstovauti negalėtų, nes ir Vlikas ir Altas yra politinių grupių sudarytas. O politinėm partijom priklausančių lietuvių išeivijoje nėra labai didelis nuošimtis ir artimoje ateityje nematyt, kad skaičius žymiai padidėtų. Priešingai visi duomenys rodo, kad dar labiau mažės, nes partijoms tarpti be savos valstybės yra labai sunku. Jaunesniųjų kartų lietuviams gi mūsų senosios partijos kasmet darosi svetimesnės, tad vargu, ar iš jų tarpo atsiras pakankamas skaičius senuosius veteranus pakeisti.

LB apjungia ir organizuotą ir organizacijom nepriklausantį lietuvį. Tad jos rėmuose yra nepalyginamai lengviau organizuoti visuotinę darbo jėgų mobilizaciją. Ar nebūtų tiksliau susitarti Vlikui su PLB valdyba globaliniu mastu, o JAV Lietuvių bendruomenei su Altu JAV-se dėl suplanuotų darbų vykdymo bei jiems bendrų lėšų telkimo ir finansavimo būdų.

Pripažįstama, kad veiklon pritraukti tegalima tik *savanorius*. Tad ar neatėjo metas *savanoriškai*, bet iš pagrindų *susitarti* dėl atliktinų darbų, už kuriuos vieninteliu atpildas — tai gerai atlikti darbai.

(*Draugas*, 1970 m. vasario 11 d.)

PIRMOJI KNYGA

ŠEŠIOS GILUMOS, ŠEŠIOS SEKLUMOS

Spausdiname Gražinos Mareckaitės straipsnio antrąją, poezijai skirtą dalį (PERGALĖ, 1969/9 nr). Pereitame AKIRAČIŲ numeryje pateikta novelė buvo imta iš V. Martinaičio Pirmosios Knygos, kurią G. Mareckaitė buvo tarpe kitų recenzavusi savo straipsnio pirmojoje dalyje.

Pastaruoju metu vis daugiau balsų reiškia nepasitenkinimą poezija, nors, iš kitos pusės, visi pripažįsta, kad „nepaprastai išaugo mūsų poezijos lygis".

Ko gi jai trūksta? Atrodo, kad poezija virsta kažkokia protinga senute — su didele pasaulio išmintim, bet šaltu krauju. Seniai jau neatsiranda titano, kuris atliktų kokį nors „poetinį žygdarbį" ir tuo žygdarbiu išjudintu kitus mūsų poezijos „kalnus" ir net jos viršukalnes. Būtent tokio žygdarbio ilgesys graužia poezijos mylėtojus ir pačius poetus... Prieš keletą metų pakilusi banga nuslūgo — beliko ilgesys.

...Matyt, viskam savo laikas — veiklai, kūrybai, susimąstymui, džiaugsmams, trimitams, nusivylimams, šventėms...

Su viltimi atsiverti R. Girkontaitės rinkinį „Riksmas". Taip, jaunatviškai nežabotos ekspresijos šiems eilėraščiams netrūksta... Egocentriška poetės figūra stovi žemės, pasaulio, net visatos centre. Šitaip, visų ūgiu išsitiesęs, jau stovėjo E. Mieželaitis (įkūnijęs Žmogų, prisikėlusį ir supratusį, jog jis nėra tiktai visuomenės sraigtelis), šitaip, su saulėlydžiais ir aušromis susiliejusi, nešdama savo gaivališką jausmą, atėjo į poeziją J. Degutytė. R. Girkontaitė stoja į tą pačią pozą:

Ant žemės — ant amžino, ant
/nepakeičiamo
pulto — aš stoviu, ūgiu įsitempus visu.
Ir lyg milijoninį, judrų orkestrą —
/pasaulį jusliai
rankos valdo.

Monumentalių, vitmeniškai didingą pasaulio ir būties paveikslą poetė jungia su ne mažiau didingu savo vaidmens suvokimu šitame amžino rato sukimesi. Jos panteistiška pasaulėjauta trykšta visaapimančio, monumentalaus, užtvarų nežinančio jausmo ekspresija. Poetė siekia įprasminti savo pačios ir savo „skaudžiaodės" kartos atsiradimą šitoje dramatiškoje, mirties ir gyvybės rate besisukančioje planetoje. Ne tik dominuojanti, bet, galima sakyti, vienintelė R. Girkontaitės išsakomos filosofijos ir išdainuojamos pasaulėjautos formulė ir motyvas — „Aš pasaulyje, pasaulis Manyje". „Riksmo" autorė nenuilsta tvirtindama: „Ant mano balso lyg ant grandinės būtis pririšta", „žemė aš į surado ant mano krūtinės ir sukas", „stoviu žemės didžiulėj lemty, stoviu aš jos aky..."

R. Girkontaitės rinkinys sunkiai skirstosi į atskirus eilėraščius — tai vienas ištisinis savęs įprasminimo monologas, tiksliau — deklaravimas to, ką poetų vieną kartą pajuto ir suprato. Kiekvienas eilėraštis — tai ne išbaigtas statinys su savo pradžia ir pabaiga, o begalinių vienos temos apmąstymų fragmentas.

R. Girkontaitės poezijos vaizdų sistema laužyta, kampuota, beatodairiškai plačiais potėpiais gretinanti tolimas ir kontrastingas sąvokas, jungianti daiktų konkretumą su abstraktybėmis, tai, kas žemiška, su tuo, kas nepasiekiama.

Aš dvi rankas lyg siurbiančias šaknis
Suleisiu į ugninį laiką...
Pakils pavasarinis mano siluetas,
apibėgs pasaulį. —
Ant kaklo — kaip likimas — šita
Bus kalvių ir žaizdrų tie rytmečiai,
planeta pakibus...
Guls metai lygiai — kaip randai ant
mano kūno...

Šią poetinių priemonių sistemą (deja, ne pačios atrastą) poetė naudoja nesaikingai. Tai pasireiškia tiek vienos ir tos pačios minties (jau tapusios banalia) varijavime, tiek monotoniškai aukštoje balso tonacijoje, tiek perkrautuose vaizdų ir asociacijų masyvuose. Atrodo, kad dėl gausybės poetę užplūdusių vaizdų ji nesugeba daryti tiksliausios jų atrankos, vadovaujasi chaotišku atsitiktinumu.

Labai retai poetė leidžia kiek „atsikvėpti" sau ir skaitytojui, nužemindama savo minčių ir emocijų abstraktų skrydį, ir parašo eilėraštį, paremtą kuriuo nors vienu konkretesniu įvaizdžiu. Tik tada ir gimsta kūrinys, turintis aiškesnę poetinę konstrukciją ir formą (eil. „Liūtis", „Sparnai").

R. Girkontaitės poetinis pasaulis, kurį autorė su tokiu jaunatvišku įkarščiu ir subjektyviu įsitikinimu mums neša, — dar labai nesavarankiškas, susiskolintas, sudurstytas iš daugelio poetų patirties. Jauną autorę aiškiai persekioja E. Mieželaičio, S. Gedos (eil. „Trys triptikai", „Atmintis"), J. Degutytės, J. Vaičiūnaitės šešėliai... Bet juk negali veltui dingti potencija, kuria apdovanota „Riksmo" autorė. Anksčiau ar vėliau ji turėtų pramušti savo vagą.

Į amžinąją būties muziką — tik visiškai priešingą „Riksmo" pasauliui — tylią, vos vos girdimą, pasinėręs V. Skripka.

„Dangiškose eglėse" poetas pateikia, gal būt, ilgų ir kankinančių savo ieškojimų rezultatą. Jam ramu, liūdna, šviesu ir gera tame savo atrastame gražiame pasaulyje, kuriame jis tariasi užčiuopęs amžinos išminties ir ramybės srovę, atradęs savo Nirvaną. Šioje būties ramybėje ir rimtyje, šioje amžinoje gamtos ir žmogaus harmonijoje tegali būti vienintelė, poeto požiūriu, sielos tėvynė.

V. Skripka nieko nedeklaruoja, nieko neteigia, jis nesiekia jokio kontakto su išoriniu pasauliu — jis sapnuoja savo mėlyną sapną, kuriame „žydros upės plaukia", kur „vėjuotos melsvos žolės", Mėlyni beržai, melsvi laukai, mėlynos naktys ir mėlyni karstai... Matyt, čia jam spindi ta žmogaus širdies šviesa, apie kurią poetas kalba vienintelėse visame rinkinyje eilutėse, turinčiose programiškumo užuominą:

Žmogaus širdie ,
Peleninį rudenio vakarą
Mes einam
Horizontais visais
Prie nematytos
Kilnios ir didingos
Tavo šviesos.

Poetas gyvena tarsi pasistatęs gražią dekoraciją ir užsidaręs kambaryje, kurio sienos nukabinėtos — be menkiausio tarpo, plyšelio, lango — jo tapytais paveikslais ir austais gobelenais. Šiame kambaryje niekas nejuda, čia neprasiskverbia joks garsas. Ir poeto širdis niekur iš čia nebesiveržia, jos nedrumsčia nei aistros, nei džiaugsmai, nei kančios, netgi jų prisiminimų nėr... Nėra nei norų, nei siekimų.

Vaduodamasis nuo žodžio intelektualumo, siekdamas paversti poeziją žodine tapyba, siekdamas palikti žodžiui tik plastinę ir garsinę funkciją, poetas pasiekia užsibrėžto tikslo. Atskiri jo eilėraščiai — tai paveikslai, malonūs akiai, malonūs ausiai. Ten galima net pailsėti. Dauguma V. Skripkos eilėraščių — gražūs ir išbaigti negyvu stilizuotu grožiu:

Vasario žvaigždėtos girios,
Raudonas rytmečio sniegas.
Iš raudono kaimelio
Išneša žmogų.
Baisi graudulinga giesmė
Budina kaimus.
Neša mėlyną karstą
Gražūs vienplaukiai žmonės.

Tai subjektyvi poeto susikurta vizija, tai pasaulis, tarsi atsispindintis ramiame ežero paviršiuje.

Poetas moka žaisti spalvomis, todėl ramiam ežero paviršiui retkarčiais leidžia subanguoti gyvu atodūsiu: „Ak, ruduo jau!" arba — „Ak, kaip teka, kaip teka upės!", „Viešpatie mano!" Stilizuotame, estetizuotame V. Skripkos poetiniame sapne kai kur šviečiasi Lietuvos kontūrai (su panašiu rafinuotu paprastumu tokį pasaulį galėtų tapyti modernaus primityvisto teptukas). Šiuose eilėraščiuose netrūksta spalvų, perimtų iš Rilkės, Ytso ir Malarme nuotaikos poetų, bet kartais „Dangiškų eglių" autorius prabyla ir grynomis lietuviško folkloro intonacijomis:

Upe, upele,
Gilioji, lėtoji...
Mūsų rugeliai čia žydi.
Nameliai spindi.
Upe, upele,
Upe, upele,
Su kibirėliais po alksniais —
Žemės sūneliai.

Suprantamos V. Skripkos pastangos prisikasti ligi gryniausių, svariausių poezijos ištakų, kur ji būtų pati savimi — tyra kaip šaltinis... Poetas, atstovaudamas, vienai iš jaunosios poezijos tendencijų, jaučiasi tą šaltinį suradęs. Jam ramu savo sapno pasaulyje... Ir vis dėlto šita poeto atrastoji Nirvana, šita mėlyna būties gelmė — tai stingdanti mirtis gražiose dekoracijose...

Kiek nuošaly nuo aistrų, kuriomis gyvenime kunkuliuoja jaunieji (net tada, kai savo kūryboje skelbia ramybę), stovi G. Jokimaitis su pirmuoju savo rinkiniu „Vandenų muzika". Stovi jis nuošaly ir nuo tų procesų, kurie kelia ir smukdo visą pastarųjų metų lietuvių poeziją.

Iš G. Jokimaičio „Vandenų muzikos" eilėraščių susidaro įspūdis, jog poetas nesukūrė vintisos poetinės sistemos ir nesistengia jos kurti — nei sukompiliuotos, nei savitos. Tai, ko paprastai poetai ieško ir iš ko jie pasistato savo kūrybos Didžiąją iliuziją, G. Jokimaičiui yra pati poezija, galimybė išlieti eilėmis žmogaus sielą. „Vandenų muzikos" autorius fiksuoja, bendrindamas, savo jausmo ir minties judėjimą, jų virpesius, atskleisdamas nenaują, bet amžiną žmogiškų emocijų skalę, kur telpa liūdesys, džiaugsmai, nusivylimai ir neišsipildę norai.

Kartais G. Jokimaičio kūryboje prasiveržia racionalesnis pradas, kartais — emocingesnis, poetas tarsi balansuoja ant virvės (toks yra gyvenimas!), tai rasdamas atspirties tašką, tai vėl pasijusdamas stovįs virš tarpeklio, šios būsenos keičia viena kitą. Poetas neturi didelių iliuzijų, bet nerauda ir dėl savo nelaimių. Jis žino savo kuklią misiją pasaulyje.

Aš nepapuošiu nieko — kaip laukų
/gėlė marga —
Ir niekas į mane neatsirems, ir nieko
neapgobsiu tarsi klevo šakos plačios, —
Net jeigu sužaliuos visi daigai,
Aš būsiu tiktai vėjas, juos atnešęs.

Poetas mėgsta lakonišką, glaustą eilėraštį, savo autentiškiems, žmogiškai tikriems išgyvenimams ir mintims dažnai stengdamasis suteikti glaustą aforistišką formą; kartais tai nedidelės poetinės nuotaikos miniatiūros („Vėjo lelijos", „Po rudens šakom", „Bandau suprast likimą"). Dažnai eilėraščio pabaigoje poetas koncentruoja pagrindinį emocinį smūgį, sukauptą rezultatą — kaip sonetuose. Toks yra vienas iš gražiausių eilėraščių — „Tylos rankų sniegas".

Kaip jau minėta, G. Jokimaitis savo knygoje nekuria ryškesnės ir vieningos poetinės sistemos — tai balsas, kuris gieda, nes, matyt, negali negiedot. Tokia poezija visais laikais buvo ir bus, kol žmogaus širdis jaus būtinybę išliet ir įaužint save eilutėse. Tačiau iškyla klausimas — kiek ją verta pateikti skaitytojui ir kiek ne... Tai jau turi spręsti leidėjai.

Aplanke — šeši įvairūs pasauliai, šešios tikrovės briaunos iš nesuskaičiuojamos jų begalybės... Savo pirmose knygose atsiveria žmonės, beginkliai prieš mūsų akis — jie yra tokie, kokie yra. Šis aplankas eilinį kartą patvirtina vieną džiaugsmingą fakjtą — kūryba pagaliau atgavo būtiną ir vienintelę savo egzistavimui sąlygą — galimybę būti nuoširdžia. Tik šitas variklis — kūrėjo atvirumas pačiam sau, o tuo pačiu ir visuomenei — gali tapti tolimesnio literatūros ir visuo-

GEDIMINAS JOKIMAITIS

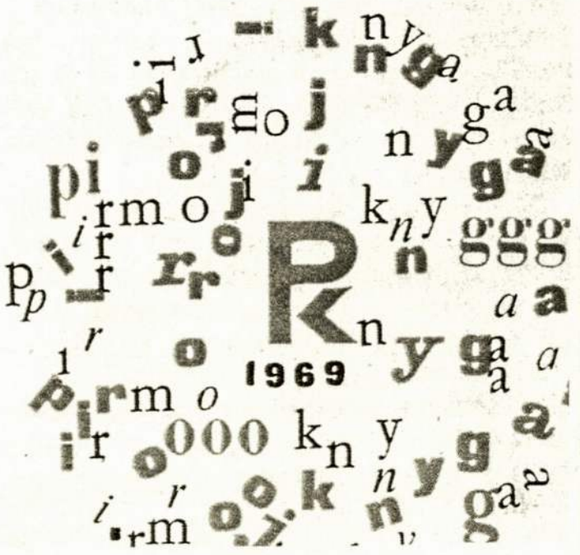

„Pirmosios knygos" viršelis.

meninės minties vystymosi pagrindas. Jei šitame sudėtingame procese ateina ramumo laikotarpis — keliantis nepasitenkinimą, neleidžiantis su juo susitaikyti ir nusiraminti (o 1969 m. „Pirmoji knyga" iš tikrųjų neatnešė didelių audrų mūsų literatūros tėkmei), — matyt, kažkuriuo momentu tai ir yra dėsnis, būtinybė.

Belieka stebėti, mąstyti, laukti ir tikėti...

Gražina Mareckaitė

laiškai

NEPARTINIS LAIKRAŠTIS
(laikraštis aplamai)

Nors lietuviškos spaudos yra gal ir per laug, bet jautėsi trūkumas nepartinio laikraščio, kuriame galėtų tilpti jokiai partijai ar grupei nepriklausą tautiečiai.

Linkiu AKIRAČIAMS puoselėti lietuvybės išlaikymą ir pavergtos Lietuvos laisvės kovos suaktyvinimą. Dar vienas pageidėjimas būtų —kultūringai nagrinėti svarbiais pasitaikiusias lietuvių bendruomenės negeroves bei siūlyti receptus toms negerovėms pašalinti. Bandykite nagrinėti lietuvių jaunosios kartos ir jaunimo problemas ir ieškoti būdų įtraukti jaunimą AKIRAČIŲ bendradarbiais bei skaitytojais.

Royal Oak, Mich. A Zaparackas

Puikus leidinys, bet politika nesidomiu. Bet reikia laisvos spaudos.

Čikaga J. Mieliulis

U KONSERVATYVIA PAGARBA
(1969 / 9 nr., Konservatyvus pirmeivis 1969/12 nr., koncertų politiniai libtai)

Man didelį įspūdį padarė jūsų V. R-io „konservatyvus pirmeivis". Pacituokime jį:

...Tos (ALTo) strategijos esmė — Lietuvos nepriklausomybės atstatymo garantija glūdi Jungtinių Valstybių politikoje... ...Minėtoji strategija Lietuvos reikalu galiniui tapo didžiai konservatyvi... Tiek, ne vienas dr. Grigaitis buvo tos strategijos formuluotojas...

Šitie V. R-io samprotavimai, jei neklysiu, remiasi galvojimu:

Užpakalinis diplomatijos vaizdas ne visuomet atitinka jos fasadą. Mums labai palonūs yra JAV prezidento Roosevelt'o pareiškimai ALTui 1940 m. Tačiau netuime užmiršti, kad per šimtmečių eilę anglosaksų interesai nevisada derinasi su lietuvių interesais. Anglosaksai yra kada kada rėmę rytų Europą, kad vidurio Europai būtų sunkiau išsilaikyti. Ši tendencija ryškiai pasirodė 1941-46 m. Kol tos tendencijos tinkamai neįvertinsime, nesime, vydūniškai tariant, ne sau žmonės.

Čia minėtos V. R-io tezės paliečia elementariosios gyvenimo išminties temą. Juselė turi savuosius smegenis ir savąją gyvenimo išmintį. Joks uodas negali būti gyvenimo išminties mokytojas muselei. Tas pat mūsų tautelei dera.

Jūsų mėnraštis man padarė visai kitokį įspūdį, kai perskaičiau žaliosios kartos drąsiroką pasisakymą „Koncertų politiniai libretai".

Pirmąjį žodį jūs duodate VLIKui. Atseit jo tezė yra ši:

Tokių viešų koncertų rengėjai gali nesąmoningai virsti klastingos okupanto propagos talkininkais.

Sekančio žodžio, suteikto Gediminui Kurpiui, jaunimo atstovui, atviriausia tezė yra ši: — *Liūdna man kaip lietuviui, kad mes — tremtiniai — nepasisavinome amerikietiškos demokratijos principų, laisva valia sau ant nugaros užsidėdami diktatūros ir cenzūros jungą.*

Čia kol kas tik statau klausimą:

Kur baigiasi demokratija ir kur prasideda diktatūra bei cenzūra?

Paskutinio žodžio, kurį taria 12 jaunųjų koncerto rengėjų, strateginė tezė yra ši: — *Pakartotinai primename faktą, jog tiek Vilniaus operos solisto V. Noreikos koncerto šiame žemyne, tiek krepšininkų atsilankymo Lietuvoje atvejais, JAV valstybės departamntas nekartą ir raštu patvirtino, kad privačių grupių organizuojami kultūriniai įvykiai neturi nieko bendro su JAV pozicija Pabaltijo okupacijos atžvilgiu. Skaudžiausia, tačiau, kad tokie VLIK argumentai atmesti ir JAV valstybės departamento...* (Nejaugi JAV valstybininkai diktuotų egzistencijos politiką kokiai nors žmonių grupei? — J.K.)

Šitie senimo ir jaunimo pasisakymai (Koncertų politiniai libretai) žada būti įdomus dokumentas ateityje, kada politinis pasaulio veidas bus kitoks, negu dabar. Labai gali būti, kad jaunimas aiškiau mato ateitį, negu senimas. Tačiau iš istorijos sintezės aš tikiu, kad senimo atstovo VLIKo galvosenos kriterijai lietuviškesni.

Su konservatyvia pagarba

Čikaga Jonas Kaunas

TAIP, BET DAR NE VISI IŠMIRĖ
(1969/13 nr., V. Rastenio kolumna)

Vincas Rastenis, komentuodamas tebevykstančius spaudoje „disputus" dėl *Gruodžio 17*-osios (*Akiračiai*, nr. 13), su šypsena prisimena senus laikus, kai viename Santaros suvažiavime bene prieš dvylika metų aš viešai jam ir kitam mūsų partijų „senam vilkui" išdrožiau, kad, esą, jiedu visiškai be reikalo čia plėšosi ir suvedinėja sąskaitas dėl tokių įvykių kaip *Gruodžio 17*-oji, nes ji mums, jauniesiems, lygiai tokia pat tolima gadynė, kaip ir Žalgirio mūšis. Prisimena tai V. Rastenis ir, tarsi kumštelėjęs šelmiškai man į paširdžius, sako: žiūrėk, tie „disputai" tebesitęsia.

Jis teisus: taip tada sakiau (ach, toji jaunystė!). Bet ir šiandien, jau senstelėjęs, tą patį sakau. O kad tiems „disputams" dar nėra galo, nei kiek nesistebiu. Tai būdinga kiekvienai emigracijai, ypač vyriausiajai jos kartai. Gyvenama atsiminimais. Dar daugiau: kiekvienas, praeities namų įvykiuose prikišęs nagus arba bent alkūnėmis juose pasitrynęs, tampa tų įvykių „istoriku" ar bent „komentatorium" ir jaučia „tautinę pareigą" išklostyti kitiems ir ypač, aišku, ateinančioms kartoms „kaip iš tiesų buvo" — pateikia „vienintelę, šventą (t. y. dažniausiai partinę) tiesą". Deja, šitokiems „istorikams" ir „komentatoriams" paprastai tinka žinomo britų istoriko Sir Lewis Namier žodžiai: jie „įsivaizduoja praeitį ir atsimena ateitį".

Tačiau ir tai tik laikina. V. Rastenis, tikriausiai, prisimena, kad tame suvažiavime ta pačia proga aš dar pridūriau, kad jaunesnieji dėl tokių vyresniųjų „rūpesčių" nesuka galvos: kai visi *Gruodžio 17*-osios ir panašių įvykių dalyviai ir liudininkai nueis į kapus, pasibaigs ir tos šnekos — bus išpirkta visos sąskaitos. Žodžiu, kad tie „disputai" dar tebevyksta, esama labai paprastos priežasties: dar ne visi išmirė...

Swarthmore, Pa. K. Ostrauskas

AKIRAČIŲ 9 nr. išspausdintame pasikalbėjime su Artūru Hermanu buvo paminėta, kad iš Vokietijos bevažiuojanti lietuviško jaunimo grupė norėjusi nusivežti egzilinės kultūrinės spaudos. Tačiau iš kultūrinių ryšių su užsienio lietuviais atstovo gavo aiškų atsakymą, kad žurnalų ir laikraščių negalima pasiimti.

Tame pačiame numeryje AKIRAČIŲ redakcija savo vedamajame ragina sutiktam iš Lietuvos žmogui, be kitų padorumo veiksmų, padovanoti ir lietuvišką knygą. Su AKIRAČIŲ redakcija norėtųsi išsiaiškinti tik vieną dalyką: ar padovanotoji knyga, svečiui begrįžtant namo, kartais nepadarys nemalonumų iš „valdiškų namų".

Jei į Lietuvą važiuojantiems neleistina vežtis lietuviško spausdinto žodžio, tai, ar AKIRAČIŲ redakcija turi tikslių žinių ir garantijų, kad grįžtantiems po svečiavimosi užsieniuose Lietuvon ta pati taisyklė nėra taikoma.

Norėtųsi, kad AKIRAČIŲ redakcija, skelbdama tuo reikalu dvi nesutampančias nuomones, paaiškintų, ar toks knygų dovanojimas Sovietų Sąjungos potvarkiuose yra legalus. V. Šarka

ANTRASIS KAIMAS
(1969/13 Tautinė vienybė ir savižudybė)

AKIRAČIAI dažnai lyg per jausmingai pristato reikalus, bet jau spalio numerio pirmo puslapio „manifesto" tai tikrai abiem kojom įlipo į patosą.

Kadangi per daugelį minėjimų esu šaipiusis iš panašaus tono deklamacijų, neatsispirsiu pagundai ir šįsyk.

Įsivaizduoju AKIRAČIŲ manifestą kaip senovišką, negarsinį filmą. Pirmiausia matom piktai visur žvilgčiojantį „villain". Pianino muzika gąsdinanti. Pasirodo parašas: „Ne, broliai ir sesės. Politika, kuri leidžia atsukti nugarą lietuviui iš Lietuvos, kuri liepia nematyti ir negirdėti, nežinoti ir nekalbėti, nerašyti ir nevažiuoti, nepergyventi ir nepajusti meilės savo kraštui ir saviems žmonėms, nėra jokia tautinės vienybės politika... Ji yra tautinės savižudybės politika" ir t. t.

O dabar, su vėjo kedenamomis garbanomis atbėga plačiaakė herojė. Akordai švinta, švinta, kino pianino garsai išsilieja triumfu, ir prieš akis parašas: „Broli ir sese! Važiuodamas atostogų Euroropon, nepamiršk aplankyti Lietuvos. Galvodamas apie studijas užsienyje, prisimink ir Vilniaus universitetą. Sutikęs žmogų iš Lietuvos... (ir t. t. ir t. t.) ...padovanok jam lietuvišką knygą. Ir bent dalį savo širdies". Dar yra apie kraičius, jos ir jo bendrą šios žemės kelionę ir pan.

Manydavau, kad AKIRAČIŲ redakciją sudaro daugiausia „neornamentuotos kalbos" generacijos žmones, bet pasiskaičius viršminėtus jausmo persiliejimus ir nebežinau. O mano reakciją geriausiai išreikš neornamentuotas, angliškas „yech".

Elona Vaišnienė

RIMAS NĖRA RIMTAS
(1969/13 nr. Nevien koncertai lemia, iliustracija).

Vienas pageidavimas ir viena pastaba! Ar būtų galima gauti ir atspausdinti *Draugo* atmestą — neišspausdintą Juozo Palubinsko laišką, apie kurį praeitame *Akiračių* numeryje rašė D. Bielskus? To pačio numerio aštuntame puslapyje, po Rimo Tarabildos išspausdinta reprodukcija „Pasveikinimas", rašoma, kad dailininkas neseniai Lietuvoje mirė. Apsirikote. Mirė Arūnas Tarabilda, kurio reprodukcija „Karveliai" buvo atspausdinta anksčiau rugsėjo mėnesį, o ne R. Tarabilda. Dargi, gyvojo dailininko Tarabildos vardas yra *Rimtas*, o ne Rimas. Klaidų padarome visi, bet vis dėlto norėtųsi matyti daugiau atidumo.

Čikaga G. Procuta

atgarsiai

ANTIVALSTYBINIAI EKSTREMISTAI
(Akiratininkai aplamai)

...Kadangi simpoziumas buvo ruošiamas akademinės laisvės principu, (niekam neuždarant durų) jose dalyvavo ir antivalstybiniai ekstremistai, dabar jau žinomi akiratininkų vardu. Jų dalyvavimas diskusijoms suteikė tam tikro atspalvio, kurio pėdsakus gal būtų galima atpažinti Liublino unijos derybų metu, Hymanso projekto svarstymuose, gal ir Petrapilio 1917 m. seime ar net Petaino Vichy vyriausybės politikoje.

1969 gruodžio 10 *Dirvoje*

NUSLĖPTAS RUSIFIKATORIUS
(P. Čepėnas, VARPAS, 1969/9 nr.)

Straipsnyje „Rusifikacija ir rusifikatoriai" aš nenagrinėjau A. Hilferdingo raštų, bet tik jo praktišką veiklą, kuria jis tiek daug žalos padarė mūsų tautinei kultūrai.

„Akiračių" bendradarbis, norėdamas nutrinti A. Hilferdingui rusifikatoriaus vardą, turėtų bent šiuos faktus paneigti:

1. kad A. Hilferdingas nebuvo „graždankos" įvedimo sumanytojas;
2. kad jis nedalyvavo komisijoje, pritaikant rusišką abėcėlę lietuviškam raštui;
3. kad Hilferdingas nepritaikė „graždankos" latvių raštui;
4. kad „graždanka" nebuvo mėginta A. Hilferdingo bičiulio Mikuckio įvesti ir lenkams.

Be to, kuriam gi tikslui carinė Rusijos valdžia įvedinėjo „graždanką" ir kitoms tautoms, pavyzdžiui estams, ar nerusifikacijos reikalui? Kai tik išspręsime šiuos A. Hilferdingo praktiškos veiklos klausimus, tada galėsime svarstyti ir A. Hilferdingo pasisakymus raštuose.

AKIRAČIUS galima įsigyti šiose vietose:

PARAMA, 2534 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. VAZNELIO prekyba, 2624 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. KARVELIO prek. namai — Gifts International, 2501 W. 71 St., CHICAGO, Ill., 60629
V. PRIŽGINTAS, 1418 Coronado Terr., LOS ANGELES, Calif., 90026
ROMUVA, 84-20 Jamaica Ave., WOODHAVEN, N.Y., 11421
SPAUDA, 10 John St., WATERBURY, Conn., 06702
P. MISEVIČIUS, 32 Hendrick Ave., TORONTO 4, Ont., Canada
P. ALEKNA, 9 Hill St., CABRAMATTA, N.S.W., 2166, Australia

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą.

Vardas ir pavardė: .....

Gatvė: .....

Miestas: ..... Valstybė: ..... Zip: .....

Prenumerata kitur: $6.00
Prenumerata JAV: $5.00

AKIRAČIAI
6821 So. Maplewood Ave.
Chicago, Illinois 60629

Auka: $ .....

Pridedu čekį: $ .....

ALp 1752 Ku 20

Nebaigti pasikalbėjimai su Juozu Bačiūnu

KAD BENT VIENĄ DAR TURĖTUMĖM

Jūs visi mokyti žmonės, mokslo rabinai, daugiau žinot už mane, kas ir kaip reikia daryti. Aš tik ūkininkas, mokyklon pro vienas duris įėjau, pro kitas išėjau...

Tą sekmadienį po Kalėdų aš tau patelefonuosiu iš Čikagos. Pakalbėsim susitikę kokią valandą, — noriu, kad parašytum.

Norėjo tada Juozas Bačiūnas pasikalbėti su **Akiračių** skaitytojais. Ir kai sekmadienį telefonas tylėjo, pagalvojau, kad čia kažkas negerai. Nebuvo gi jo gyvenime neištesėtų žodžių, neatsakytų laiškų, neatliktos pareigos.

Buvo Nauji Metai, kai sužinojau, kad Bačiūnas ligoninėje. 1969-tieji. Grįžo po to pasaulio lietuvių ūkininkas į savo farmą. Sveiksta. Bet sausio mėnuo užbaigė visus nebaigtus Juozo Bačiūno planus.

Mėgsta vaikai pasiknaisioti po tėvų knygas. Taip anuomet Panevėžyje užtikau mažą kišenį kalendorėlį, berods, Šaulių sąjungos. Įstrigo atmintin dvi smulkmenos. Lelijavo kalėndorėlyje žemėlapio spalva. Ir mažos raidės viršelyje. Išleista Juozo Bačiūno lėšomis, Tabor Farm, Sodus, Michigan. Keisti ir Lietuvos berniukui tokie egzotiški žodžiai — Tabor Farm. Nepamirštamos smulkmenos.

Po to buvo karas, Europa, Atlantas — dalykai, kurie užsimiršta. Po daugelio metų patekau į tą Taboro farmą. Saulei leidžiantis, akademikų skautų stovykloje, prie švento Juozapo upės mes gerbėme vadus, vadai vėliavas ir kitus vadus. Nuo kalno baltaplaukis Bačiūnas ir juodaodis darbininkas tempė mums pintines vaisių. kažkokia skautininkė neprisiminė kažko lietuviškai. Tekėjo prakalba su angliškais skoliniais. Nepatiko tai Juozui Bačiūnui. Atvežė mane tėvas į Ameriką, sako, dviejų metų vyrą. Daug ko čia nuo tada išmokau. Bet ir lietuviškai neužmiršau. Atnešiau čia jums obuolių. Pabaigę kalbas, pasivaišinkite. Ir nulingavo galva, balta kaip obelis, atgal į kalną.

Važiavome tą naktį į farmą dar nepriklausomi studentai, kad grįžtume santariečiais. Nepadėjo tada (mums dar ponas) Bačiūnas lipdyti statuto, jungti liaudininkus ir tautininkus, spręsti dar neišspręstas lietuviškojo liberalizmo problemas. Susirūpino draugai, kad kažkas Bačiūnui pranešęs, jog čia pas jį liaudininkai tautininkams gegužiukus peri. Nuvarė mane, kaip gerą tautininką, paaiškinti, kad taip nėra. Bet taip ir negavau progos pasiaiškinti. Toks linksmas ir laimingas buvo jis tada. Tik dirbkite jūs, jauni vyrai ir merginos. Jūsų rankose lietuvybės ateitis Amerikoje. Jeigu mes prieš dvidešimt metų bent tuziną tokių būtume turėję! Taip jam tada atrodė. O dabar— jei bent vieną Juozą Bačiūną turėtume!

O buvo du Bačiūnai. Juozai. Tabor vasarvietės ūkininkai. Vienas optimistas, entuziastas, deimančiukų lietuviuose ieškotojas. Užmirštų lietuvių ambasadorius plačiame pasaulyje. Beveik Amerikos lietuvių Vaižgantas, tik ne literatūrine prasme. Antrasis gyvenime ir liko ūkininku. Prisirinkęs gyvenime daug sveikos, paprastos, liaudiškos išminties, besirūpinantis, kaip iš kiekvieno cento lietuvybei ko daugiau naudos išspausti, visur beieškantis talkos, ir pirmas pats talkon ateinantis. Ir šalto vandens kibirą atsinešantis, padangėje skrajojantiems planams ataušinti.

Toks tad antrasis Juozas Bačiūnas atvažiavo tuokart Clevelandan, Vilties draugijos steigti, **Dirvos** dienraštinti. Aiškino jis tada mums, kad laikraščius reikia leisti ūkiškai, kad reikia spaustuvės, kuri pati savo išsilaikytų, reikia kapitalo ir nuovokos apie biznį. Mes tačiau jau žinojom jo silpnybę. Negali gi jis likti abejingas, kai entuziazmas nebesitenkina žodžiais, bet paliečia ir pinigines. Namo grįžo nebe tik ūkininkas, bet ir naujos laikraščio leidyklos pirmininkas.

O visdėlto entuziastų žodžiai buvo duosnesni už pinigines. Vien tik Bačiūnas kartojo savo ūkiškus svarstymus. Nauji partijos vadai buvo labiau linkę į chirurgiją — išmesti vieną iš valdybos, kitą iš redakcijos, trečią iš bendradarbių — tada tik pagerės reikalai. Veltui Juozas Bačiūnas rašė ilgus laiškus, kvietė jungtis, o ne skaldytis. Vėžio liga suserga ne tik žmonės — griaužia ji ir laikraščius, ir organizacijas.

Politiku nereikia gimti. Užtenka išmokti kelis svarbius žodžius. Nevisi tačiau ir tiek sugeba. Nesugebėjo ir Tabor farmos ūkininkas. O gal nepanorėjo suprasti, ką reiškia „mūsų žmogus“. Užtai ir liko jis **visų** lietuvių. Tolerancija buvo jo didžiausias „trūkumas“. Užkliuvo kartą jam artimo laikraščio redakcijoje straipsnis, prisiminęs ant plento žuvusius draugus. Ne mūsų žmonės...

Įdėkite į juodus rėmus, per visą puslapį, kaip apmokėtą skelbimą, ir sąskaitą pasiųskite man. Virpėjo telefoną laikančios Juozo Bačiūno rankos.

Sekančią vasarą nešėme kopėčias vyšnių skinti. O sąskaitos man jie visdėlto ir neatsiuntė — išgirdau, lipdamas medin.

Kada nors kas nors rašys lietuviškos išeivijos Amerikoje istoriją. Ir stebėsis, kaip Juozas Bačiūnas visur spėdavo — ir pasaulyje išsisklaidžiusias lietuviškas kolonijas aplankyti, draugijas ir organizacijas steigti, laikraščius leisti... Stebėsis tik, kaip į **Akiračius** jis nebesuspėjo. Nesistebės užtai, kad į pirmuosius akiratininkus suspėjo Balys Juozėnas, iš Tampos miesto Floridoje. Bet mes gi apie Bačiūną buvome pradėję. Taigi...

Patikdavo Bačiūnui, kai jį „ūkininku“ pravardžiuodavo. O pats save „nunokusiu jaunuoliu“ vadindavo. Ir dar, „nemėgstu senių“ — pridėdavo. Atrodė nesupyktų, kaip jį bepavadintum. O tačiau supyko. Ir supyko nejuokais, išgirdęs, kad jis negeras, kad jis masonas. Kaip čia dabar bus — Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininkas — masonas. Taip šnibždėjo Bendruomenės sienos Toronte. Tik sienos. Žmonių taip kalbančių nebuvo — juokėsi grįžęs Bendruomenės Ūkininkas.

Komunaru tačiau negalėjo būti. Nepritarė krepšininkų kelionei į Lietuvą, lygiai kaip nepritarė ir „tautinės drausmės“ rezoliucijoms. Ir Lietuvon nevažiuosiu, kol bus okupuota. Tačiau...

Tautininką Juozą Bačiūną komunaru praminė tautininkai. Tie patys, kurie sunkiomis dienomis rado prieglobstį jo Tabor farmoje. Skaudus buvo Juozui Bačiūnui šis nesąžiningų žmonių šmeižtas, dar skaudesnė sąžiningos visuomenės tyla. Kur gi visi tie vieksniai, kur tos organizacijos, kurios garbės pirmininku rinkdavo ir garbės popierius dalindavo. Žiūrėk, sako, nusivedęs į garažą. Ir žiūrėjau į sienas, nebeišlaikančias padėkų, garbės ženklų, garbės nario pažymėjimų, diplomų... Juozas Bačiūnas — Vilties draugijos Garbės pirmininkas. Ne komunaras aš, nei mano Bendruomenė — bandė rašyti Juozas Bačiūnas. Partija ir laikraštis savo garbės pirmininkui pasiteisinti neleido...

Nebuvo Bačiūnas **Draugo** laikraščio garbės pirmininku. Gal todėl jo žodis rado vietos ten. Nebuvo tas laikraštis ir mano mėgiamųjų tarpe. Tačiau tą vakarą, skaitant ramius, nuosaikius, tiesos ir tolerancijos ieškančius Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininko žodžius, daug šviesesnis liko ir tas laikraštis, kuriame rado vietos nuskriausto žmogaus balsas.

Ir šį kartą Bačiūno žodžius palydėjo visuomenės tyla. Tačiau kitos spalvos tyla. Sekančiame Bendruomenės seime net ir sienos nebrado blogo žodžio.

Tik Amerikos Lietuvių Taryba, dabar jau tautininkų pirmininkaujama, importavo savo suvažiaviman partiečius iš Clevelando, kad vėl primintų visuomenei tą apgailėtiną istoriją. Bačiūnas vėl tapo komunaru. Tačiau nebeilgam...

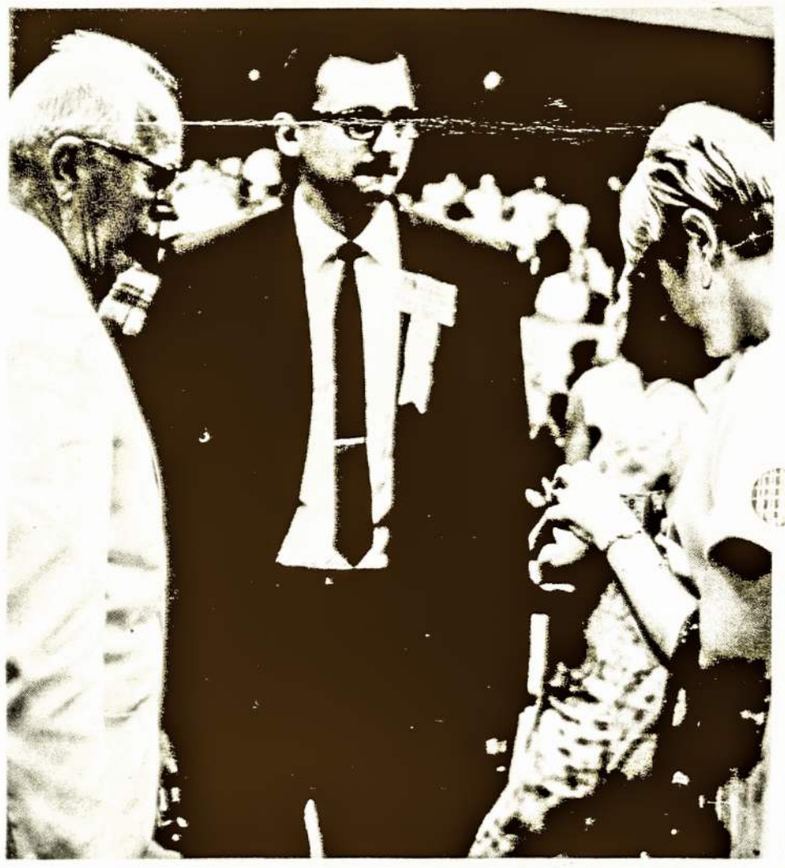

Dainų Šventė

Buvo Jaunimo Metai. Kongresas. Banketas. Bačiūno svajonė, darbas, nemigas ir rūpestis. Prigūžėjo jaunimo — jo veide šventė. Ir rūpestis — pinigai. Ne sau, Bendruomenei. Paprašė jis dar vieno kito cento vakarienės metu.

Nuotaika. Svečiai. Gal ir negerai padariau. Pavargęs buvau. Atsiprašau — sekančią savaitę laikraščio skaitytojams kalbėjo Juozas Bačiūnas.

Gal ir negerai padariau. Pavargęs buvau. Atsiprašau. Tik dideli žmonės gali taip pasakyti. Maži žmonės tokių žodžių neištaria. Net ir prie karsto žmogaus, kuriam gyvam būnant žodžio neleido... Gal ir gerai. Nes ir gėles lengviau pastebėti, kai yra piktžolių.

Gal ir negerai padariau. Pavargęs buvau. Atsiprašau. Paprasti ir tiesūs žodžiai nuoširdaus ir nekasdieniško žmogaus.

Z. V. Rekašius

88.314.168